

ISSN 1311-3321

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Ангел Кънчев“
UNIVERSITY OF RUSE „Angel Kanchev“

Юридически факултет
Law Faculty

СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’14

СБОРНИК ДОКЛАДОВ
СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ СЕСИИ – СНС’14

PROCEEDINGS
of
the SCIENTIFIC STUDENT SESSION – SSS’14

Руса
Ruse
2014

Сборникът включва докладите, изнесени на студентската научна сесия **СНС'14**, организирана и проведена във факултет „Юридически“ на Русенския университет “Ангел Кънчев”.

Докладите са отпечатани във вида, предоставен от авторите им.
Доклады опубликованы в виде, предоставленном их авторами.
The papers have been printed as presented by the authors.

ISSN 1311-3321

Copyright ©

- ◆ **СТУДЕНТСКАТА НАУЧНА СЕСИЯ** се организира от **АКАДЕМИЧНОТО РЪКОВОДСТВО** и **СТУДЕНТСКИЯ СЪВЕТ** на **РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ** с цел да се предостави възможност на студенти и докторанти да популяризират основните резултати от своята учебноизследователска работа и да обменят опит.
- ◆ **ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ:**
 - **Съпредседатели:**
проф. д-н Христо Белоев, ДНС mult. –
РЕКТОР на Русенския университет
Елена Захаријева
ПРЕДСЕДАТЕЛ на Студентския съвет
elena_zaharieva91@abv.bg; 082-888 390
 - **Научни секретари:**
проф. д-р Ангел Смрикаров –
Зам.-ректор на Русенския университет
ASmrikarov@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 249
Габриела Попова –
Член на Студентския съвет
Gabriela_popova_@abv.bg; 082-888 390
 - **Членове:**
 - **Факултет „Аграрно-индустриален”**
доц. д-р Калоян Стоянов
kes@uni-ruse.bg; 082-888 542
Гергана Везирска
geri_vezirska@yahoo.com
 - **Факултет „Машинно-технологичен”**
доц. д-р Стоян Стоянов
sgstoyanov@uni-ruse.bg; 082-888 572
Мариета Станоева
mstanoeva@uni-ruse.bg
 - **Факултет „Електротехника, електроника и автоматика”**
доц. д-р Теодор Илиев
tiliev@ecs.uni-ruse.bg; 082-888 839
Георги Цанков
g.tsankov93@gmail.com

- **Факултет „Транспортен”**
доц. д-р Валентин Иванов
vdivanov@uni-ruse.bg; 082-888 373
Димо Иванов;
dimich@abv.bg
- **Факултет “Бизнес и мениджмънт”**
доц. д.ик.н. Дянко Минчев,
dminchev@uni-ruse.bg; 082 888 357
Елизар Станев
eastanev@uni-ruse.bg
- **Факултет „Юридически”**
гл. ас. д-р Кремена Раянова
k_raynova@abv.bg; 0889 205921
Боян Войков
bvoykov@abv.bg
- **Факултет „Природни науки и образование”**
доц. д-р Емилия Великова
evelikova@uni-ruse.bg; 082/ 888 848
Йоана Тасева
ioana.taseva@abv.bg
- **Факултет „Обществено здраве и здравни грижи”**
доц. д-р Стефан Янев
snyanev@uni-ruse.bg; тел. 082-821 883
Емануил Панайотов
emo7700@abv.bg
- **Филиал Разград**
доц. д-р Цветан Димитров
tz_dimitrow@abv.bg; 0887-631 645
Живка Иванова
ivanova_jivka@abv.bg
- **Филиал Силистра**
доц. д-р Тодорка Георгиева
knidor@abv.bg; 086 821 521
Доника Костадинова
doni_ss91@abv.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Матрица на правотворческата дейност	7
автор: Георги Михайлов, докт-нт на РУ „Ангел Кънчев“ научен ръководител: доц. д-р Елица Куманова	
2. Платон и принципите на демократичното управление на полиса	11
автор: Глория Георгиева	
3. Либерализмът като учение за индивидуалната свобода	15
автор: Милица Милкова	
4. Гражданско неподчинение като корекция на нелегитимната власт ...	19
автор: Богомил Младенов	
5. Може ли да си представим правото без латински език?	23
автор: Браян Златев	
6. Какво е правото ?	27
автор: Мария Станчева	
7. “Правна регулация на възобновяемите енергийни източници”	31
автор: Пламена Господинова	
8. Регистрация на политическите партии и коалиции за участие в парламентарни и местни избори в Република България съгласно Изборния кодекс	36
автор: Деница Айнаджийска	
9. Правоотношения между адвокат и клиент	41
автор: Дима Вълева	
10. Административноправен режим на оръжията в Република България	44
автор: Боян Войков	
11. Преки и косвени източници на частното право	50
автор: Петър Николаев Дюлгерев	
12. Дееспособност на физическите лица – понятия и степени	56
автор: Марина Кирилова	
13. Някои теоретични проблеми на симулацията в гражданското право (Проблеми пред нищожността в състава на симулацията)	59
автор: Любослав Любенов	
14. Приложение на Указа за борба с дребното хулиганство в Русенския районен съд	71
автор: Илиана Иванова	
15. Третият пол – готов ли е светът за (р)еволуция	75
автор: Биляна Кирова	
16. Особености на парламентаризма при Търновската конституция и при действащата Конституция на Република България	80
автор: Симеон Борисов научен ръководител: гл. ас. Борислав Борисов	
17. Заблуждаваща и сравнителна реклама	84
автор: Гергана Костадинова	
18. Престъпления против мира и човечеството – развитие на международната регламентация и съпоставка с действащата в България	89
автор: Владислав Иванов	

19.	Подкупът – един от нарастващите корупционни проблеми в световен мащаб	94
	автор: Жулиета Михалева научен ръководител: ас. Светлин Антонов	
20.	Проблеми свързани с организираната престъпна група	99
	автор: Деница Начева	
21.	Приемна грижа	104
	автори: Петя Микова, Елвира Димитрова, Марио Митев	
22.	Юридическа отговорност на детето	111
	автори: Добромир Добрев, Милен Методиев, Марян Димитров, Цветомир Цветанов	
23.	Повереникът – страна или не в наказателния процес	122
	автор: Маргарита Иванова	
24.	Следи от огнестрелни оръжия	127
	автор: Радомир Хараланов Хараланов,	
25.	Непреодолима сила и стопанска непоносимост	131
	автор: Евгения Манова	
26.	Американското законодателство в областта на безопасността на храните	135
	автори: Зоран Георгиев Николов, Дилияна Стойнова научен ръководител: доц. д-р И. Желева	
27.	Правна регламентация в областта на безопасността на храните в Народна Република Китай	138
	автори: Зоран Георгиев Николов, Пламена Валентинова Йорданова, Дилияна Стойнова Пеева научен ръководител: доц. д-р И. Желева	
28.	Правни аспекти на международната регламентация в областта на безопасността на храните	141
	автори: Зоран Георгиев Николов, Пламена Валентинова Йорданова, Дилияна Стойнова Пеева научен ръководител: доц. д-р И. Желева	
29.	Особености в безопасността на храните за мюсюлманските общности в Европейския съюз (Халал)	143
	автори: Зоран Георгиев Николов, Пламена Валентинова Йорданова, Дилияна Стойнова Пеева научен ръководител: доц. д-р И. Желева	
30.	Историческо развитие на осигурителните системи	146
	автор: Дилияна Пеева	
31.	Майчинство – понятие, елементи, ред за установяване	150
	автор: Виктор Стоянов	

Матрица на правотворческата дейност

автор Георги Михайлов, докторант
научен ръководител: доц. д-р Елица Куманова

The report examines the law creating activity as a structured matrix, which is intended to fix a series of practical actions which to systematize and refine the legislative activity and the quality of the laws themselves as well.

Keywords: law creating; matrix; model; effectiveness of legal regulation;

Въпросът за качеството на правното явление е актуален, откакто правото се превръща в основен инструмент за конструиране и функциониране на държавните общности. От дълбока древност до наши дни правото е основен социален регулатор, чиято ефективност обуславя организацията и развитието на социалните взаимодействия в обществото. В стремежа си да регулират, нормират и моделират зобикалящата ги действителност, хората използват силата на правото, като социален регулатор за постигане на определени цели¹.

Както всяко обективно съществуващо явление (продукт на човешката дейност), така и правото, от гледна точка на неговата качествена функционалност, е предопределено от механизъма, по който се създава неговата обективна форма. Поради тази причина начини за разрешаване проблемите на обективното право следва да бъдат търсени още в процеса на неговото конструиране – при законодателната дейност и по-специално още в неговата предпарламентарна фаза.

Безспорен факт е обстоятелството, че правотворчеството, както и самото правно явление, е изключително сложна дейност, която не подлежи на детайлно моделиране. Най-малкото, защото думата „творчество“ предполага специфичен подход, иновативност и разнообразност при прилагане на метода и способите за правно регулиране. Това е необходимост, която е обусловена от спецификите на предмета на правно регулиране – съответният род или вид социални взаимодействия (т. е. правни отношения и правни връзки).

Не е възможно да се създаде абсолютно завършена матрица на законодателната дейност, която да се прилага безусловно към всяка форма на правна регулация. Не е възможно да се избегне мисловно-познавателната дейност, която разумът осъществява, когато тълкува законопроекта, за да създаде закон. Не за такава матрица става въпрос в настоящия доклад. Такава матрица е невъзможна. Тя би свела до минимум или напълно изключила необходимостта от човешки фактор в правотворческата дейност.

Матрицата на правотворческата дейност има за предназначение да създаде практически модел, схема, която да обозначи фундаменталните стъпки, по които законодателят да изработи закона. Матрицата на правотворчеството представлява модел, който спомага правното явление да бъде обективно структурирано, съобразно особеностите на житейската действителност и целите на правната регулация. Тази правотворческа схема, т. нар. матрица, следва да бъде формулирана по начин, който да предполага гъвкави законодателни решения, в зависимост от обективните потребности от правнонормативна уредба и поставените от законодателя цели. Тя следва не да ограничава, а напротив, да предполага активната творческа дейност на законодателя, като го направлява, посочвайки критериите (стъпките), които да следва в името на качеството и ефективността на правното явление.

¹ Куманова, Е. Същност на правния спор, доклад от сборник „Научни трудове на Русенския университет“, 2009, том 48, стр. 18 - 19

Структурната схема на матрицата, служеща като модел за правно регулиране, се състои от систематично свързани елементи, които направляват законодателната дейност.

Първият елемент, който се явява и основен правотворчески критерий, се определя чрез въпроса „какво регулира правото?“. Отговорът определя предмета на правното регулиране, а именно кои форми на социално взаимодействие следва да бъдат организирани чрез правното явление. Познаването на социалните взаимодействия (обществени отношения и връзки) е от изключително значение за техния анализ и тълкуване. По този начин, познавайки в детайли социалното взаимодействие, подлежащо на правна организация, отчитайки спецификите на неговите компоненти – участващи субекти, обект и фактическата дейност², законодателят се ориентира в сферата на правно регулиране, въздействие и техните предели. Открояват се причините, довели до необходимост от правна регулация, особеностите на средата и съставляващите я взаимодействия, както и поставените цели и очакваните резултати от правното въздействие.

Очертава се изводът, че след като предмет на уреждане от правото са фактически съществуващите обществени отношения, то резултатът от правотворческата дейност е обусловен в най-голяма степен от съблюдаване характера на тези отношения³. Ето защо можем да кажем, че съдържанието на предмета на правното регулиране в значителна степен определя не само целта, но и съдържанието на самото правно регулиране⁴. Следвайки алгоритъма на матрицата това означава, че предметът на правно регулиране е предопределящ за способите на правно регулиране, които от своя страна формират метода на правно регулиране.

Следващият елемент от структурата на матрицата на правотворческата дейност са способите за правно регулиране. Докато предметът на правно регулиране се определя чрез въпроса „какво регулира правото?“, то способите на правното регулиране се определят чрез въпроса „как регулира правото?“. Способите за правно регулиране представляват своеобразни лостове, чрез които се насочва поведението на адресатите на закона към желаната от правото цел, формирана съобразно субективните интереси и потребности, въз основа на справедливостта и други ценностни критерии⁵.

Добре познати за теорията и практиката са следните способности за регулиране на субективното поведение чрез правото: задължаващ способ – възлага на адресатите на закона задължение за активно поведение; разрешаващ или позволяващ способ – предоставя на адресатите на закона право на избор за активно или пасивно поведение според собствената им воля; забраняващ способ – забранява на адресатите на закона да извършват определени действия; и поощряващ или стимулиращ способ – стимулира адресатите на закона да спазват поведението, записано в неговите разпоредби; Способите за правното регулиране се прилагат от законодателя през призмата на оценката на спецификите на предмета на правното регулиране и въпросите, които по-горе зададохме. Тяхното предопределяне е производно от предмета на правното регулиране и по-специално от качествата на субектите на регулираното от правото взаимодействие и от обекта по повод на който си взаимодействат. Способите за правно регулиране са в основата на формиране юридическото правило за поведение. Именно чрез тях се формират правните позиции⁶, чрез които субектите си взаимодействат от определени качества, за да разпределят или обменят

² Подробно за структурата на социалноправните взаимодействия (правните отношения и правните връзки) вж. Колев, Т. Правни отношения и правни връзки, С., 2000, стр. 31 и сл.

³ Колев, Т. Правни отношения и правни връзки, С., 2000, стр. 22

⁴ Лазарева, В. В. Общая теория права и государства, М., 2001, стр. 79

⁵ Подробно за взаимозависимостта между право и ценности вж. Бойчев, Г. Въведение в правото (Философия на правото), С., 2010

⁶ Дачев, Л. Юридически дискурс, Русе, 2004, стр. 203 и сл.

съответните блага. Казано по друг начин, творческият елемент на човешкия разум в построяването на юридическия дискурс е най-ярко проявим при използването и съчетаването на способите за правно регулиране. Защото, докато качествата на субектите и свойствата на благата са изначално обективно обусловени от естеството на тяхната същност⁷, то организацията и разпределението на правните позиции е плод и на творческият гений на законодателя. Последният, инспириран от правнонормативните потребности на житейската действителност, съобразявайки спецификите на субектите и обектите, използва най-подходящите средства – способности за правно регулиране, за да достигне до желаната цел.

Съчетанието на гореизброените основни способности за правно регулиране формира и съответния метод на правно регулиране – императивен или диспозитивен. Средствата за правно регулиране са „строителният материал“, от който е изграден методът на правното регулиране⁸. Използването на оправомощаващия, стимулиращия или задължаващия способ като водещ елемент при построяването на една юридическа конструкция предполага метода на равнопоставеност (диспозитивен) в правното регулиране. И обратното, когато ключова роля за формиране позициите в юридическия дискурс изпълняват забраняващия или задължаващия способ за правно регулиране, методът е императивен (субординационен).

Методът на правното регулиране е третият елемент от структурното съдържание на матрицата. Той представлява съвкупност от юридическите способности за правно регулиране, които в своето съчетание са най-подходящи за постигане на определена цел. Методът е нещо познато, осмислено, практически изпитано като формула, подсказваща духа на правното регулиране. Обусловен от предмета на правно регулиране⁹, методът е израз на неговите особености. Специфичните характеристики на субектите, адресати на правната регулация и благата – обект на взаимодействие предполагат използването на съответните средства, чрез които се формира методът на правна регулация. Методът посочва философията на правното регулиране, а в последствие и тълкуване при прилагане на правото. Императивният метод, характеризира се с йерархическа зависимост между взаимодействащите си субекти, предвижда само един вариант на поведение, който не търпи отклонение (това води до правонарушение или липса на правни последици). Другият метод е диспозитивен, характеризира се с равнопоставеност на взаимодействащите си субекти, които имат алтернативен избор на поведение.

Предметът, средствата и методът на правно регулиране, в своята последователност, са насочени към достигане на желана от законодателя правотворческа цел. Целта е последният елемент от структурата на матрицата на правното регулиране. Тя е онази желана справедлива, разумна и устойчива правна уредба на социалните взаимодействия, според която се подбират средствата и метода на правна регулация. Целта и предметът са определящите критерии, според които се осъществява правното регулиране чрез избор на подходящите способности и съответния метод – императивен или диспозитивен.

Разгледаната структура на матрицата на правотворчеството има за предназначение да фиксира една последователност от практически действия, които да систематизират и прецизират законодателната дейност, както и качеството на нейните резултати. Образно казано матрицата е формула на законодателната дейност, чийто алгоритъм спомага да бъдат анализирани формите на социални взаимодействия като се разложат на структурни елементи. Анализът на тези елементи е основа за по-нататъшната творческа дейност, която да ги организира чрез подходящи средства и метод в целесъобразен юридически дискурс.

⁷ Сталев, Ж. Нормативната сила на фактическото, С., 1997, с. 137 - 138

⁸ Лазарева, В. В. Пак там, стр. 80

⁹ Бойчев, Г. Курс по обща теория на правото, С., 2010, с. 201 - 202

Използвана литература:

- [1] Бойчев, Г. Въведение в правото (Философия на правото), С., 2010.
- [2] Бойчев, Г. Курс по обща теория на правото, С., 2010.
- [3] Дачев, Л. Юридически дискурс, Русе, 2004.
- [4] Колев, Т. Правни отношения и правни връзки, С., 2000.
- [5] Куманова, Е. Същност на правния спор, доклад от сборник „Научни трудове на Русенския университет“, Русе, 2009, том 48.
- [6] Лазарева, В. В. Общая теория права и государства, М., 2001.
- [7] Сталев, Ж. Нормативната сила на фактическото, С., 1997.

Платон и принципите на демократичното управление на полиса

автор: Глория Георгиева

***Platon and the failings of democratic governance:** Determining role in the philosophy of Plato plays his doctrine of ideas. He constructed "ideal state", reflecting the idea of the state in the physical, earth, social and political life. Internal order and security as it can be achieved through conscious, sensible enforcement and ensuring social homogeneity. According to him, there are three main areas of public activity - production, protection and management. According to Platon, justice as the quality of the state associated with the law. The law should be established on the basis of knowledge of things and establish what is no need of society.*

***Key words:** democracy, autarchy, social cohesion, polis, rational approach, law, "ideal state".*

Платон /427 до 347 г. пр.н.е. /, произхожда от знатния атински род на Кодритите част, от който са и легендарният атински законодател Солон, Талес и Хераклит от Ефес. След смъртта на своя знаменит учител Сократ, той напуска Атина и живее в Египет, Южна Италия и Сицилия. По-късно се завръща в Атина и основава своя школа – „Академия“, която просъществува близо 1000 години. Тази школа е закрыта от император Юстиниан през 529 г. от н. е. Между различните съчинения, които пише най-голям интерес за политическите идеи представляват «Държавата», «За държавника» и «Закони». „Държавата“ е сократически диалог за природата на реда и смисъла на справедливостта, за праведния човек. Основна тема в този диалог е откриването на смисъла на правосъдието и закона. Търси се място на справедливото поведение, като основание за човешкото щастие. Общество управлявано от философи, като предписание за рационално и компетентно управление. В този диалог Платон анализира успоредно с правната проблематика и безсмъртието на душата, ролята на философа като морален стожер на социума. Политическата мисъл достига своя класически разцвет в пределите на елинския свят. Причините за това са тригеографското положение на Древна Елада, спецификата на елинския полис и рационалният подход към социалните явления.

Географското разположение на Древна Елада благоприятства, както развитието на търговските контакти, така и обмена на социални и философски идеи. Политическите идеи получават едно ново изражение чрез представителите на гръцката обществена мисъл, които бележат интелектуалния връх на Древността. От своя страна те подготвят последващото историческо развитие на цивилизацията. Много важен фактор за развитието на гръцката политическа мисъл е особената социална организация, която се установява в древна Елада.

Първият характерен белег на полисната общност е териториалната ограниченост на полиса. Полисът се изгражда около един градски център и обхваща прилежащи към него селски общини. Ограничената територия, върху която е разположен полисът и прирастът на населението, принуждават Гърция да основава свои колонии. Тази териториална децентрализация парадоксално духовно централизира полисния свят. Децентрализацията обуславя самостоятелното икономическо развитие, централизацията акумулира нови идеи като достояние на елинската култура. Полисът е основният структурно-властови механизъм в организацията на древногръцката културна действителност. През IV в. до н. е. се появяват и съюзи от полиси – Атински морски съюз, Пелопонески съюз, Беотийски, Тесалийски, Фокидски съюзи и други, но те не успяват да осъществят прехода от полисно към централизирано държавно общество. Думата „полис“ на гръцки означава – град. Изследователите го разглеждат и като град-държава. Гръцкият полис е специфична форма на организация на обществото, присъща на прехода от додържавната – родовоплеменна организация към държавно организираното общество. Полисът е преходното звено между военната демокрация и държавата. Този преход в Гърция се осъществява през VII – VI в.

До н. е., когато "базилеята" преминава в „династейа" или демокрация. В двата водещи полиса – Спарта и Атина отчетливо се долавят чертите на двата основни вида полиси. Тези два вида могат да се характеризират като земеделски (Спарта) и търговски (Атина).

Спарта се оформя като кастова държава. Илотите са завладяното местно население. Те са смятани за собственост на спартанската община и са разпределени да обработват поземлените участъци на спартанските семейства. Всеки друг труд, освен заниманията с военното изкуство за спартаците е непочтен и унизителен. Атина е изначално различно полисно общество, структурирано върху морската търговия и занаятите. Материалното си осигуряване атиняните получават не от експлоатацията, а от рационалното управление на материалните блага. Функцията на илотите в Атина се изпълнява от робите, осигурявани чрез военни походи заобикалящите ги „варвари". Робите работят както на поземлените участъци, така и в сферата на занаятчийското производство и в другите стопански области.

Общ белег на полиското общество е, че то е кастово и съсловно стратифицирано. От една страна, са елините, от другата – завладяното местно население или робите. Благодарение на използването на труда на подчинените, полисът постига своята вътрешна социална организираност – автархия, основана на ясно и точно противопоставяне: свободни /елини/ - подчинени /роби/. Автархията като саморегулираност и самодостатъчност на полиса обуславя неговата специфика, като форма на организация на древното гръцко общество. Първите големи законодатели – Солон в Атина и Ликург в Спарта не разрушават, а обратно заздравяват консервативните тенденции, присъщи на племенната организация. Пелопонеската война нанася непоправим удар върху традиционното полисно устройство на Атина. Тези социално-политически условия обуславят стремежа към разработване на програми за преустройството на полисната организация. Задачата е да се даде една разумно моделирана, логически осмислена и изградена върху познанието на обществените процеси, форма на организация на гръцкото общество – една рационална държава. С най-голямата острота тази задача стои пред Атина, за това и най-значимите решения предлагат нейните граждани: **Сократ, Платон и Аристотел**.

Основната категория в етиката и на тримата е *знанието* като определяща добродетел. Платон възприема държавата като социална общност, чиято характерна черта е властта, осъществявана чрез управлението на общите дела. Управлението трябва да почива върху добродетелта. От тук и лаконичната формула: „Трябва да управляват знаещите." Действителни управници са само тези, които знаят как да управляват. Платон утвърждава принципа за компетентност в държавното управление – постоянно действащ управленски апарат, установен в резултат на отделяне на управленския труд от производствения. За него управлението на държавата е дейност, която не може да се предоставя на всеки и на всички. Платон е този чрез, който ние познаваме Сократ /проблемът за истинския Сократ/. В този смисъл казалото за Сократ в пълна мяра важи за Платон. Той се противопоставя на консервативните демократични начала, остатъци от родово-племената организация и многократно критикува всевластието на атинския демос и некомпетентните решения на Народното събрание. В действителност той е противник на действащата в Атина политическа демократическа организация.

Според него държавата като разумно изградена организация на обществото изисква освен професионален постоянно действащ апарат на публичната власт, и право. Разбирането за *правото (закона)* е логическо продължение на възгледите му за държавата. Законотворчеството за философа е част от дейността по управление на държавата. Добродетелното управление включва и издаването на закони.

Определяща роля във философията на Платон играе неговото учение за идеите. Той е основоположник на философския идеализъм, въпреки че същите възгледи са излагани и преди него. За Платон, идеите са носители на битието, те са образец

на всичко съществуващо. Светът на идеите е вечен и непроменлив. Реалният свят е променливо отражение на идеите. Истинското познание е познанието на идеите, на съвършените образци. На базата на това познание, достъпно само за философите, може да се разбере и дори съзнателно да се промени заобикалящия ни свят, в това число и държавата към по-добро. Той конструира „идеалната държава“, като отражение на идеята за държавата в реалния обществено-политически живот. Философът приема, че държавата представлява социална общност от индивиди, създадена поради наличието на общи потребности. Потребностите на индивидите, които съставляват обществото са разнообразни, но способностите на всеки да ги задоволи са ограничени. Налага се изводът за необходимостта от държавата като организирана по определен начин общност, която има за цел да гарантира интересите присъщи на всеки неин член.

Общите потребности и интереси Платон разглежда като обективен социален център на държавата. Неговият модел на „идеалната държава“ има за задача да даде отговор на този въпрос. Общите потребности в концепцията на Платон, това е съхраняването на хармонията в цялото (общността), което е изградено от различни индивиди. Вътрешният ред и сигурност според него могат да се постигнат чрез съзнателно, разумно налагане и гарантиране на социалната еднородност.

Социалната еднородност е социологически закон, касаещ всяка организирана общност. Тя е налице тогава, когато всяка основна социална сфера на дейност е осигурена със съответна достатъчна за това социална група. Това характеризира държавата като органична социална система. Платон е първият, който теоретически въвежда постигането на социалната еднородност като социологическа закономерност в модела на държавата. „Идеалната държава“ е изградена върху социалната еднородност на обществото, така както я схваща философа.

Според него, има три основни сфери на обществена дейност – производствена, защитна и управленска. Социалната еднородност изисква обществото да се раздели на тези три групи, които да осигурят с човешки ресурс всяка от тези дейности. Посоченото от Платон е нова стъпка след Сократ във формулирането на рационалистката концепция за държавата в Гърция. Учението му не е консервативно. Позицията, че държавата следва да се изгради в съответствие с обективния социологически закон е рязко отрицание на полисната обществено-политическа практика. На традиционното консервативно схващане, че „всеки има право върху всичко“, Платон противопоставя разумното начало – „на всекиму – своето“. Социалната еднородност Платон определя като справедливост. Справедливостта изисква *първо*, организираното в държава общество да е разделено на посочените по-горе **три групи: управници, воители и производители**. Справедливостта се изразява в това, всяка група да се заема със своите дела – управление, охрана, производство и да не се намесва в чуждите. Държавата трябва да се управлява от *философи*. Като ученик на Сократ, той доразвива и утвърждава възгледите на своя учител за необходимостта от един постоянно действащ управленски апарат. Основната идея в схващането на Платон за управляващите е отстояване на тезата за квалифицирано управление в противовес на родово-общинното полисно равноправие.

Платон е противник на частната собственост що се отнася до съсловието на воините и в тази връзка се отпярват критиките към него. Частната собственост като икономическа свобода е несъвместима с осъществяването на военния дълг. Въоръжението, както и издръжката на съвременната армия не е и не може да бъде частно дело на „войните“, а се поема от обществото. В „Идеалната държава“ воините и управниците са лишени от собственост, включително до въвеждането на общност на семействата, жените и децата. Тази крайност може до някъде да се оправдае с отстояването от Платон положителна позиция за необходимостта от постоянна армия, която да замени архаичното полисно опълчение.

Справедливостта е обективно необходима и чрез разделението на обществото на групи (съсловия), тя е заложена в „Идеалната държава“. Трудният въпрос за Платон е, как тази справедливост да бъде реално установена, по какъв начин да бъдат обособени индивидите във всяка от тези три групи. Всеки човек се ражда подобен на всички други, но всеки е различен по своята природа. Трите начала, които според философа са водещи в човешката душа – *мъдрост, ярост и желание*, са действителният критерий за обособяване на трите групи граждани на държавата – управляващи, воители и производители. Според Платон, справедливостта като качество на държавата се свързва с правото. Взаимовръзката между държавата и законите е съществен елемент в неговото политическо учение. Правото се разглежда като част от обществения ред, заедно с организираността – политейата, схващане, което предшества юридикацията на държавата установена от Цицерон. Платон споделя естествено-правните възгледи на Сократ. Той поддържа естественото право и възприема правото като „определение на разума“ – което е позитивистко, а не естествено-правно схващане. Философът определя истинските и справедливите закони като висше отражение на мъдростта.

Законодателната дейност Платон отрежда на управниците. Законите в „идеалната държава“ не са форма на полисните обичаи, а на правните норми, които произтичат от справедливостта. Проблемът за законотворчеството не е въпрос на воля, а на съзнание, защото е познавателно отражение на обществения живот. Законът дава отговор не на въпроса „какво искам?“, а на въпроса „какво ни трябва?“. Платон допуска и едноличното законодателстване. Общозадължителността на правото почива върху запазването на общото благо на всички граждани и не следва законът да обслужва едни или други частни интереси. Този проблем философът обсъжда в съчиненията си – „Закони“ и „Държавникът“.

В седма глава на „Закони“ е съставена градацията, с която трябва да се съобрази всяка земя със задачата да законодателства и да търси основните принципни начала на правото: „... ако уреждането на частните дела в градовете не е правилно, човек сам би си служил със сега описаните положения като със закони, а като ги прилага би управлявал добре едновременно и дома и града си и би живял щастливо.“ Тук не става дума за преднамерено вмешателство в личната сфера на индивида, а за осъзната цел да се реализира определен публичен интерес, като се мине през пренареждане на приоритетите и ценностите в частната сфера.

През епохата на Средновековието възгледите на Платон оказват влияние върху ученията на други философи, включително и върху утопистите. Диалозите му дават възможност да се изследват по-задълбочено редица нравствени категории и проблеми, с които се сблъсква и нашето съвремие.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Дачев, Л., История на политическите и правни учения, част първа, С. 2001
- [2] Платон, том 2, Държавата, С. 1975.

За контакти:

Глория Диянова Георгиева, Юридически факултет на РУ «Ангел Кънчев», I^{ВИ} курс e-mail: gloria_dgeorgieva@abv.bg

Докладът е рецензиран. от ас. В. Гръцманов

Либерализмът като учение за индивидуалната свобода

автор: Милица Милкова

Liberalism as a doctrine of individual freedom - The Liberalism is an independent branch of political philosophy with its own ethical and economic dimension. First practical application of liberal politics gets in the U.S.A. and Western Europe, especially in England in the XIX century. Defining the essential feature of liberalism is its individualism. It consists of the removal and unconditionally defend the primacy of the individual in all aspects to any social community. Two of the most prominent representative direction are Jeremy Bentham and John Stuart Mill, each with a different argument for a liberal idea.

Key words: liberalism, freedom, happiness of individuals

Либерализмът е самостоятелно направление в политическата философия със собствено етично и икономическо измерение. Първото си практическо приложение либералната политика получава в САЩ и Западна Европа, особено в Англия през XIX век. Определяща същностна черта на либерализма е неговият индивидуализъм. Той извежда и безусловно отстоява приоритета и свободата на личността във всички аспекти и във всяка социална общност. Според Джереми Бентъм всеки човек се стреми към постигане на лична свобода чрез благата, които той реализира. Джон Стюарт Мил публикува съчинението си „За свободата“, в което излага новите либерални идеи. В него той дава ново обяснение на понятието свободата, както и прави редица предписания за нейното гарантиране.

Либерализмът е самостоятелно направление в политическата философия със собствено етично и икономическо измерение. Думата „либерал“ се употребява за първи път в политически смисъл през 1812г., когато в Испания се създава Партията на либералите. Първото си практическо приложение либералната политика получава в САЩ и Западна Европа, особено в Англия през XIX век. Въпреки различните нюанси в либералните схващания, в идеологически план либералната идея има някои основни черти, които са общоприети. Според Джон Грей, той може да бъде характеризирани с универсализъм, индивидуализъм и егалитаризъм.

В периода на прехода към Новото време представителите на естественоправната школа – Т. Хобс, Дж. Лок, Б. Спиноза, И. Кант развиват идеята за равната свобода, идваща от природата, която е задължителна в гражданското общество. Така се ражда концепцията за егалитаризма. Природното равенство по отношение на свободата трябва да се отрази в равни права чрез законодателството в държавата.

Определящата същностна черта на либерализма е неговият индивидуализъм. Той се състои в извеждане и безусловно отстояване на приоритета на личността във всички аспекти пред всякаква социална общност. Класическият либерализъм, който се формира като политическо учение в началото на XIX век, е повлиян от развитието на пазарните отношения и тяхното обяснение от икономическите теории. Видни представители на либерализма като учение за индивидуалната свобода са Джереми Бентъм и Джон Стюарт Мил.

Джереми Бентъм /1748-1832г./ е английски философ, социолог, юрист, един от крупните теоретици на политическия либерализъм, родоначалник на утилитаризма. В неговите разработки новите ценности към които се насочва индивида са частната собственост, стопанската инициатива, свободната конкуренция. Това са обективните предпоставки, върху които Бентъм изгражда своята либерална концепция. Вниманието му е насочено към модернизацията на правната система. Издава съчиненията: „Увод в принципите на морала и законодателството“ (1789г.), „Непряко законодателство“ (1802г.), „Конституционен кодекс“ (1822г.) и други, в които развива политическите си възгледи. Бентъм излага една морална философия, според която основният принцип на човешкия живот е щастието, основано върху ползата. От латинската дума – utilitas - полза, от тук и учението му става известно като утилитаризъм.

Според Бентъм съществуват три принципа на нравственост – аскетизъм, произвол и утилитаризъм. Аскетизмът търси добродетелите в самоограниченията. Произволът почива върху опозицията симпатия – антипатия. И в двата случая нравствената оценка винаги е лична и не може да се наложи като задължителна. Единственият истински принцип, приложим към всички хора е интересът или стремежът към ползата. Всеки се стреми към постигане на лични блага и така става възможно реализирането на щастието на индивида. От тук Бентъм формулира като цел на своята „морална аритметика“ принципа: „колкото се може повече щастие, за колкото се може повече хора“. За Бентъм ползата стои в основата на всички социални отношения, а те предполагат собственост, инициатива и свободен конкурентен пазар. За реализирането на полза е необходимо наличие на свобода, която да послужи за постигане на тази цел и за осигуряване на средствата за това. Свободата си всеки човек разширява територията и на общественото щастие, като общо благо. Мисията на държавата според Бентъм се състои в това, на основата на утилитаризма да бъде подсилено възможно максимално щастие за максимален брой хора. Това предполага, тя да защитава свободата на индивида срещу другите и да я гарантира срещу себе си. Очевидно държавата е необходима като сила, която да наложи реда и да го защитава, и това е установено преди Бентъм. Новото, което той въвежда, е идеята за пълна ненамеса на държавата в стопанската сфера. За него съществува и понятие на негативна свобода, което се конкретизирана в императива да не се навлиза в пространството от естествени права на другите субекти.

По отношение на правата свързани със стопанската сфера държавата трябва да бъде един пасивен наблюдател, да стои настрана */laissez faire, laissez passer/*. Той смята, че държавната регламентация на стопанската дейност е гибелна, тя унищожава енергията на предприемачите и води до застои и разорение на промишлеността. Така държавата става „необходимо зло“, което колкото е по-малко, толкова по-добре. В практически аспект либералните идеи на Бентъм намират приложение в английското законодателство през XIX век. Под негово влияние са приети Закон за равноправието на католиците /1829г./, Закон за разширяване на избирателните права /1832г./, Закон за въвеждане на свободната търговия /1846г./ и други. В теоретичен аспект, утилитаризмът извежда двете възлови категории на либерализма – равната свобода и ограничаване присъствието на държавата като преразпределящ обществените блага механизъм.

Друг виден представител на либерализма е Бенжамен Констан. Констан е роден през 1767г. в Лозана, Швейцария. Според Констан „единствената цел на модерните нации е покоят, охолният покой, който при това е извор на охолство в производството“. Модерните общества осигуряват своето благополучие, казва той, не чрез войни, а чрез мирен труд и редовен обмен, „днес търговията е обичайно състояние, единствена цел, всеобща тенденция, истински живот на народите“. За Констан търговията е изключително положителен фактор: тя елиминира войните, изключва робството, не оставя в човешкия живот периоди на бездействие. Това му дава основание да види в нея онази социална ценност, която е жизнено необходима на индивида. „Търговията - сочи той, вдъхва на хората истинска любов към личната независимост. Тя осигурява издръжката им, задоволява желанията им без намесата на властта“. От тази позиция Бенжамен Констан формулира тезата за личната свобода, която неизбежно присъства в концепцията на либерализма. Констан утвърждава разделението между политическа свобода, която определя като гражданска свобода и политическите права, които определя като политическа свобода. Обратна е зависимостта между публичната и частната сфера. Според Констан индивидът се нуждае от свобода в своята частна сфера. Това е сферата на неговата автономия, която се изразява в ненамеса на публичната власт в неговия личен живот“. Той пише, че „свободата на съвременния човек, е в правото му да не бъде задържан, обезпокояван, съден или умъртвен по прищявката на някого. Тя е правото на всеки да изразя-

ва собственото си мнение, да упражнява собственото си занятие, да се придвижва свободно, да се сдружава с другите. Свободата е и в правото да се влияе върху управлението на държавата.“ Личната независимост е най-насъщната нужда на модерния човек и „тя не трябва по никакъв начин и в никакъв случай да се жертва в името на политическата свобода“.

Както се вижда, личната свобода при Констан, е с много по-широко съдържание в сравнение с Бентъм. В кръга на личната свобода Бентъм включва личната неприкосновеност, свобода от насилие и малтретиране; свобода на мнението; свобода на занятие; свобода да се притежава собственост; свобода на придвижване; свобода на сдружаване; свобода на съвестта; свобода да се отправят молби и петиции до управляващите. Това са гражданските свободи, които либерализмът поддържа и отстоява.

Друг виден представител на либерализма е Джон Стюард Мил. Той е роден през 1806г. Син е на известния философ и учен – психолог Джеймс Мил. Публикува множество статии и научни съчинения в областта на философията, политическата икономия и политика, по-известни, от които са: „Система на логиката“ (1843г.), „Основи на политическата икономия“ (1848г.), „За реформата на Парламента“ (1859г.), „Утилитаризмът“ (1863г.). Теоретичните му изследвания са повлияни от ученията на Джереми Бентъм, Давид Рикардо и Алексис дьо Токвил.

През 1859г. Мил публикува съчинението си „За свободата“, в което излага новите либерални идеи. От 1861г. до 1864г. е член на Английския Парламент. В съчинението си „За свободата“ Джон Мил дава съществено ново обяснение на либералната идея за свободата и нейното гарантиране. Възгледите му са толкова значими, че много изследователи го определят като действителния родоначалник на либерализма. Мил казва, че борбата между властта и свободата е отличителна особеност на цялата история. Тя има една цел, да защити свободата срещу властта. Мил сочи, че в древността под свобода са разбирали защитата срещу тиранията на владетеля и са се борили да ограничат неговата власт. В ограничението на тираничната власт народите виждат гаранция за своята свобода. В резултат на борбата си в историята те постигат признаването от владетеля на известни привилегии, наречени политически свободи или права. В Новото време ограничението на властта се постига чрез законови спирачки по силата, на които важните социални проблеми биват решавани чрез консенсус и одобрение от общността или от някакъв орган, избран, за да защитава нейните интереси, тук Мил визира средновековните съсловни събрания.

С развитието на човешкия прогрес настъпва момент, когато хората престават да приемат за естествена доминацията на абсолютизма, противостоящ на техните интереси. Тогава властта чрез буржоазните революции се трансформира във власт на самия народ. Така се поставя легитимна политическа граница, ограничаваща властта. По тази логика, Мил стига още по-далеч, като заявява, че народът се нуждае от защита срещу собствената си воля. Мил сочи, че този начин на мислене е разпространен сред европейския либерализъм от началото на XIX век. Хората, които упражняват властта, не са винаги същите, върху които тя се упражнява, а въпросното самоуправление не означава управление на всеки върху самия себе си, а на всеки от всички останали. От позициите за либерализма за Мил е важна свободата на личността, гарантирането на нейната индивидуалност. Според него всяка власт крие опасност за индивида и затова трябва да се ограничи.

Джон Мил приема, че свободата е относима към два вида или две части в поведението на индивида – обществено и лично. Обществено е това поведение, което засяга другите. Личното поведение е област, в която обществото има само косвен интерес и присъствие. Тази област обхваща онази част от живота на индивида, която засяга единствено него. Качеството личност в обществото е призната на всеки индивид и затова всеки трябва да зачита личността на всички друг. Мил сочи, че единствената цел, заради която може да се упражнява власт над някой член на об-

щността против волята му е другите да се предпазят от вреда спрямо тях. Границата на свободата в общественото поведение Мил вижда във вредата.

Мил развива повече от всеки друг философ темата за вредата. Принципът за вредата се основава на това, че всеки отделен човек има правото да прави, каквото иска, ако неговите действия не вредят на други. Ако действията му се отнасят до самия него, то тогава само ако директно повлиява на човека, изпълняващ действието, обществото няма право да се намесва, дори да изглежда сякаш действащото лице нанася себе си. Мил обаче твърди, че според принципа на вредата индивидите са възпирани от това да вредят трайно и сериозно на себе си или на тяхната собственост. Мил твърди, че деспотизмът е приемлива форма на управление за „изостанали общества“, заради бариерите на спонтанния прогрес, стига деспотът да защитава искрено интересите на хората. Важно е да кажем, че Мил не е смятал обидата за вреда. Едно действие не може да бъде ограничено само защото престъпва обичаите или морала на определено общество.

Съчинението на Джон Мил „За свободата“ съдържа защита на свободното слово. Мил твърди, че свободните разговори са необходимо условие за интелектуалния и социален прогрес. Той смята, че никога не може да сме сигурни, че едно заглушено мнение не съдържа част истина или дори самата истина.

Според тези видни представители на либерализма, всеки се стреми към постигане на лични блага и чрез тях той реализира щастието си.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Дачев, Л., История на политическите и правни учения, част втора, С. 2007.

[2] Мил, Джон Стюарт, За свободата.

За контакти:

Милица Диянова Милкова, Юридически факултет на РУ «Ангел Кънчев», I^{вн} курс

e-mail: militsaa@abv.bg

Докладът е рецензиран от ас. В. Гръцмавом

Гражданско неподчинение като корекция на нелегитимната власт

автор: Богомил Младенов

Civil disobedience as an adjustment to illegitimate power: The report shows the necessity students studying "Law", as well as the separate communities, to be introduced with the theme for civil disobedience as an amendment of the non-authority power when some community is depressed, i.e (that is to say) the natural rights inherent to the human are not defended, then the civil disobedience is acquitted. Each government must govern conscientiously, not to engage in illegitimate management.

Key words: *civil disobedience, natural rights, students studying law, separate communities, illegitimate management.*

Английският философ Томас Хобс е първият, който в известната си книга „Левиатан“ въвежда понятието „гражданско неподчинение“, като противопоставяне на наложената принуда с цел отстояване на основните човешки права, а първият, който прави понятието популярно чрез собственото си гражданско неподчинение, е американският мислител от средата на XIX в. Хенри Дейвид Торо.

„Всички признават, че човек има правото на революция, сиреч правото да откаже покорство и да се опълчи срещу държавата, когато нейната тирания или безпомощност стане извънмерна и непоносима“, пише Х.Д. Торо в своето есе. То е написано в далечната 1849г., Призивите на Торо без съмнение целят подобряването и хуманизирането на управлението.

Хенри Дейвид Торо е роден през 1817г. година в Масачузетс, завършил Харвардския колеж, има изключително интересна творческа и житейска съдба, той е една от водещите фигури в движението трансцендентализъм, чиито идеи той не само изповядва на теория, но и доказва на практика чрез примера на собствения си живот. „Бях се самоназначил за инспектор на дъждовните и снежни бури и изпълнявах задълженията си добросъвестно, въпреки че не получавах нито цент за това“. Философията му утвърждава природосъобразния и подчинен на християнската добродетел и аскетизъм живот.

През 1846г. Торо отказва да плати данъците си в знак на протест срещу Мексиканско-Американската война и продължаващото робство на чернокожото население в Америка. В резултат на гражданското си неподчинение е арестуван и престоява една нощ в затвора. По-късно той изнася лекции, в които разказва за този случай, пише срещу робството и помага на роби от Юга, които бягат на Север. Но най-значителното последствие от ареста и краткия му престой в затвора е есето му „Гражданско неподчинение“. В това есе Торо красноречиво излага възгледите си за това какво означава свободен гражданин и гражданско общество.

Според Торо, всеки гражданин е в правото си да не изпълнява нарежданията на властимащите, ако те са несправедливи и угнетяват обществото. Изречението „Маса хора водят живот за кротко отчаяние“ се превръща в сентенция, вдъхновяваща борците за свободи от най-различни раси, вероизповедания и партии с нагласата да апелират към нов модел на управление, крепящ се на етиката и морала. Торо заявява: „повечето смятат, че проявят ли непокорство вредата ще е по-голяма от ползата, виновно за това е само правителството, то е, което действително прави вредата по-голяма от ползата. Защо не е по разумно, та да предугажда и провежда необходимите реформи? Защо не тачи своето мъдро малцинство? Защо крещи и се съпротивлява, още преди да е наранено? Защо не поощрява своите граждани винаги да следят и уведомяват за грешките му и тъй да му помагат да се справя с тях добре? “. В този свой откъс Торо заявява, че само правителството е способно да навреди на обществото, като го пренебрегне, като не зачете неговата воля или не търси консенсус с него, а по безкрупен начин го води към отчаяние. Той се пита,

защо липсва политическа етика, при която политиката е средство за постигане на баланс между интересите на всички групи в обществото, а социалната справедливост и общото благо са загърбени. Само че общественият морал започва от управляващите, тъй като каквито ценности имат управляващите, те се подражават и от гражданите. Ако властващите издигат измамата в ценност или пробутват на обществото порочните си модели на управление, то народът е в правото си да откликне с гражданско неподчинение. Въпросът е да се снишиш или да отстояваш позиция, да останеш безучастен в промяната на статуквото или да реагираш мигновено срещу политическите безредици и корумпирано управление. Още една порочна теза за държавата, която бива тълкувана като механизъм за безконтролно управление на обществото. Управление без етически императив, без познание на належащите социални проблеми и без търсене на обратна коригираща връзка.

Важно е да се отбележи, че държавата като организация е възникнала заради съхранението на живота на хората и неговото пълноценно протичане, затова властта на държавата не е благо, а средство за постигане на общото благо, на политическото благо – справедливостта. Когато властта се възприема и упражнява като благо, управлението се превръща в облагодетелстване и заплашва устоите на обществото.

Един основен тип право в демократичната и правова държава е гражданското неподчинение, което представлява активен отказ от подчинение на определени закони, изисквания или заповеди на правителството, и то, без да се употребява физическо насилие. Ако държавата не спазва своите задължения и потъпка под една или друга форма основните човешки права, то хората трябва да имат възможност да покажат това. По своята същност то е мирен, спокоен и ясен начин за изказване на несъгласие към политическите порядки, своеволието или беззаконието в една държава, което е по-голям повод за притеснение.

Смисълът от съществуването на държавата са естествените права и тяхната защита. Целта на държавата е установяването на общото благо и разумното ограничаването на естествената свобода, посредством въвеждането на обща мяра за добро и зло, за справедливо и несправедливо, за позволено и непозволено. При тази историческа трансформация се извършва преходът от естествено състояние към гражданско – държавно организирано общество, което би следвало да води народа към благополучие и прогрес, а не да го отправя към бездната. Торо предупреждава за надвисналата опасност държавата да се превърне в нечуманен механизъм за подтисничество. Тази опасност може да сполети всяко общество, което не отдава значение на порочното управление и търпи потисничеството. Точно поради тази опасност гражданите трябва да запазят правото си на контрол върху управленската дейност и една от формите на този контрол е правото на съпротива. Преходът от естествено състояние на обществото, към държавна организация има за цел гарантиране на свободата, а не нейното ликвидиране, ето защо хората се договарят, да запазят естествените си права. Важно е да се спомене, че те съпътстват съществуването на човека, както в додържавно състояние, така и в държавно общество и всеки опит за погазването и незачитането им от страна на самата държава означава, че тя извършва произвол и нелегитимно управление. Властта е тежест и бреме в интерес на обществото, целта ѝ не е личната изгода на управляващия, а гарантирането на сигурността и благоденствието на управляваните.

Основанията за гражданско неподчинение се коренят в нелегитимното управление, а то е такова, ако не е основано на обществени ценности, то винаги е противоправно, акт на нарушение на конституцията и законите. Управлението е легитимно дотогава, докогато съумява да спазва естествените права на гражданите-особено правото на живот, свобода, собственост, оттук следва и пламенната защита на правото на съпротива.

.Американската и френската революции обосновават в редица документи своята легитимност с идеята за доброто управление и правото на съпротива срещу про-

извола и тиранията. Според Американската декларация за независимостта от 1776 г. властта на правителството трябва да е съобразена с естествените права и да почива на съгласието на управляваните, в противен случай народът има право да сваля тази власт. И в нея, и в Декларацията за правата на човека и гражданина от 1789 г. правото на съпротива е признато за естествено и неотменимо. С други думи тези две декларации обвързват правото на съпротива не само с естествено, а и с позитивното право.

Терминът „върховенство на закона“ не е нищо друго освен израз на изискването управляващите да не поставят себе си или някоя обществена група над останалите, а да осигурят равенство в обществото. Още от античността се е смятало, че отговорност на управляващите е да осигурят качествено и устойчиво управление. Торо отбелязва, че превръщането на държавата в инструмент за тирания и доминация на частните интереси на тясна група от хора върху останалата част на обществото е по същество край на легитимността на самата държава. В държава, която е неспособна да гарантира открито и безпристрастно правораздаване, както и да създаде нормални условия за живот на нейните граждани, а в същото време се опитва да води задкулисно управление, всеки опит това статкуво да бъде променено заслужава подкрепа. Тези случаи подхранват и легитимират гражданското неподчинение, което е реализиране на правото на съпротива на гражданите, което е присъщо за природата на човека. Той е категоричен, че нелегитимното управление е винаги достатъчно основание за съпротива.

Гражданското неподчинение оправдава неподчинението на нормите, като се позовава на морал и ценности по-висши от законите, постановени от някое конкретно управление и на необходимостта от защита на човешките права, когато те са явно нарушени. Държавата трябва напълно да изключи произвола, нещо повече, според Торо, в подобни случаи централни стават именно добродетелите, определящи личностите в държавата като справедливи ръководители на държавата, които не се ръководят от гняв и алчност, а от ползата и сигурността на народа. Високо в йерархията от етични ценности трябва да стоят справедливостта и безпристрастността, които да гарантират ненавреждането и безкористното управление в полза на суверена.

Гражданското неподчинение се основава на идеята, че ако законите или други актове на властта са неморални и тиранични, гражданите не са длъжни да им се подчиняват.

Взгледите на Торо лягат в основата на много бъдещи политически действия. Той вярва, че с акции на неподчинение може да се пробуди съвестта на хората, да се издигне нравственото самосъзнание, това пробуждане принципът на свободата на съвестта играе важна роля. Идеята за съпротива срещу управлението отразява в нова светлина една от връзките осмислящи социалното съществуване, гражданин - държава. Гражданското неподчинение, както и гражданската съпротива произтичат от свободата на личността, на социалната общност и суверенитета на народа. Политическата свободата на гражданите включва правото им да учредят държавната власт, както и правото им на контрол върху нея. Една от формите на контрол върху дейността на държавния апарат е правото на съпротива, ето защо то не е произвол, по своята същност то е осъществяване на политическата свобода.

Съпротивата има своето политическо основание в суверенитета. Призивът на Торо е не да се премахне правителството, а да се подобри. Всяка промяна към добро е съпроводена с трудности, както раждането и смъртта - с гърчове на тялото.

Държавата трябва да се отнася към обществото като към ближен, да съумява най-малко да бъде еднакво справедлива към всички, а не да заблуждава народа, като му предписва аморални модели на поведение. Когато държавата се извисява над обществото и го устройва по удобен за нея начин, без да прозрее в какво положение се намира той и че нейна отговорност е да се застъпи за него в момент на

трудност, в такъв случай държавата е ненужен апарат, бремено за обществото. Тя не е съумяла да реализира своето хуманно призвание, породено от смисъла ѝ на възникване. Държавата като организирана етносоциална общност трябва да изгради правилен модел на управление, по възможност да осигури най-доброто за общество, а именно открито и прозрачно управление. Това би следвало да става чрез последователност и непротиворечивост на действията на правителството, подсилващи ефективност и стабилност на институциите. В най-добрия случай то трябва да бъде целесъобразно и в никакъв случай да не манипулира хората, да не води олигархично управление, при което държавната власт се използва за обслужване на частни интереси.

Правото на съпротива произтича непосредствено от нелегитимните действия на управлението. Когато управлението започне да се разпада, тогава това право се оказва необходимо за възстановяването на баланса, за съхраняване на обществото. Гражданското неподчинение е специфична форма на проявление на правото на съпротива, то е естествено, неотчуждаемо от човека, то е още право да се съхранява и укрепва управлението, когато злоупотребите с прекомерната власт станат непоносими. Гражданското неподчинение е зов срещу политиката, която е корумпирана, опорочена и аморална.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Дачев, Л., История на политическите и правни учения - Дял II: От Буржоазните революции до XX век, С., 2007.

[2] Торо, Хенри Дейвид, Живот без принцип, Сиела, 2011.

За контакти:

Богомил Борисов Младенов, Юридически факултет на РУ „Ангел Кънчев“, тел. 0883472851, e-mail - s137012@stud.uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран от ас. В. Гръцванов

Може ли да си представим правото без латински език?

автор: Браян Златев

Can we imagine Law without Latin language: *The paper adduces arguments in favour of the indispensability of Latin in contemporary law. During the Middle Ages, the Renaissance and even up until the 20th century Latin was the language of science, jurisprudence, diplomacy and the church. It was used to write scientific papers, historical works, and juridical documents and conduct foreign correspondence. Latin is still used to compile commemorative speeches, reports at international scientific conferences, official letters and diplomas, which shows that this "dead" language is still very much alive.*

Key words: *Latin, law, indispensability, ages, conduct, historical, dead, language, church, papers, documents, international, conferences*

Историята на човечеството е пълна с мъртви езици. За повечето не сме и чували. Тези от тях, които са останали без писменост, са безвъзвратно изгубени. Други са предмет на изучаване само от специалисти-лингвисти, които ги класифицират и подреждат в списъци и таблици без особена практическа стойност. Какво прави латинския език толкова специален, та повече от две хилядолетия и половина от първите сведения за него, 1500 години от падането на Западната Римска империя и близо шест века от краха на Византия той продължава да се изучава и използва от културния елит на човечеството? Чували сме често да го наричат „мъртъв език“, макар известията за смъртта му да са малко преждевременни и доста преувеличени. Дали пък не е надарен със способността на митичния Феникс да се възражда от собствената си пепел?...

Дали цивилизацията на *Pax Romana* е най-съвършената в античния свят е спорен въпрос. За римляните всичко извън тяхната територия е варварско. Но пък по същия начин са възприемали света и древните гърци и партите, и китайците, а и всички народи, успели да придобият някакво историческо самочувствие. Историята на Рим е повече история на насилие и кръвопролития, отколкото на културен или научен възход. И въпреки това, езикът на едно сравнително малобройно племе, населявало пространството между Тибър, Сабинската планина, Синусеса (днес Мондрагоне) и Тиренско море, известно с името Лациум (*Latium*), се утвърдил като най-разпространения език на Античността, засенчил дори изтънчения древногръцки. Неговата писменост днес е най-широко използваната азбучна писменост в света. Този език е основният субстрат в голяма част от съвременните европейски езици. Едва ли ще се намери език (може би с изключение на някои екзотични, развили се в условията на изолация езици), в който да няма поне няколко думи с латински произход. Дълги години след залаза на Рим латинският език продължава да се ползва широко както от новосъздадените държави – това е език с писменост, така и от църквата – наред с куп други съображения в полза на това предпочитание, той е и доста полесен за изучаване и употреба от старогръцкия, еврейския или арамейския език. Дори когато постепенно отстъпва пред националните езици в официалния дискурс относно държавните дела, той не само запазва, но и задълбочава значението си в науката. Науката борави с термини, а най-важното за един термин е неговата моносемия – едно понятие, един знак. В такъв случай каква по удобна „база данни“ при систематизиране на научната терминология от един „мъртъв“ език? Уникалните възможности на словообразователните модели на латинския език и неговото фактическо разпространение сред макар и малкото грамотни е бонус, който утвърждава ролята му на универсален научен *Lingua Franca*. Като такъв той в голяма степен е запазил ролята си и до днес, макар медицинските трактати отдавна да не се пишат на латински – „*Invia est in scientia (ius, medicina, biologia) via sine lingua latina*“. – „Непроходим е пътят на науката (правото, медицината, биологията) без латинския език“.

Както казахме, Рим не е най-светлият лъч в световната антична цивилизация. Колкото и да се ровим в неговата история, няма да открием мислители, съизмерими с Талес, Питагор или Архимед. Но същият този Рим, който слабо се интересува от абстрактни науки като математика, физика и астрономия, оставя на световната цивилизация своята уникална юридическа мисъл, която е в основата на съвременното право – т.нар. континентална правна система, ако трябва да бъдем по-точни, но и не само. Може би и това е дало основание на големия немски романист Рудолф фон Йеринг да отбележи, че Рим три пъти властва над света – със силата на своите легиони, покорили в Античността средиземноморския свят, с християнската религия и със своето право, което е актуално и до днес.[2]

Софистицираната система от социални правила и норми е най-ценното наследство на Римската държава и то не е загубило значението си. Като проявна форма на обществено съзнание и цивилизация, правото е неразривно свързано с езика. За Римското право това, разбира се, е латинският език. В тази област римските юристи достигат завидни висоти. Техните правни дефиниции и сентенции будят възхищение със забележителната си лаконичност, яснота и точност. Техният елегантен изказ е особен вид изкуство и пример за подражание за поколения юристи. Според изящното определение на Публий Ювенций Целз: “*lus est ars aequi et boni.*” – „Правото е изкуство за справедливото и доброто (разумното).“ Какво повече? Както се казва: “*Multum, non multa.*”! Ето и още един шедьовър на същия автор, в същия брилянтен лапидарен стил: “*Scire leges hoc non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.*” – „Да познаваш законите не означава да се съблюдават техните думи, а тяхната сила и власт.“

А ето как два века по-късно Улпиан, друг прочут римски юрист, с едно изречение успява да каже всичко: “*luris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*” – „Предписанията на правото са такива: да се живее честно, да не се вреди другиму, да се отдава всекиму своето“ [1]

Този изящен изказ си остава ненадминат. Без да омаловажаваме гениалността и високата култура на авторите на тези шедьоври на правната мисъл, трябва да отдадем заслуженото и на латинския език, който предоставя богатите изразни средства за сътворяването на подобни образци. Не на последно място, благодарение и на тези си качества, латинският език остава в съкровищницата на световното културно наследство, ревностно пазен от рицарите на доброто и справедливото и незаменима част от юридическия дискурс.

Смята се, че прецедентното англосаксонско право, или т.нар. *Common law*, е твърде слабо повлияно от Римското право, развило се е под въздействието на други фактори и когато в XII – XIII век континентална Европа преоткрива достойнствата на *Corpus Iuris Civilis* и го превръща във фундамент на правото, системата на *Common law* е отишла твърде далеч в развитието си, за да се променя. При това положение е логично да се очаква, че латинският език няма да присъства особено изразително в терминологията на *Common law*. Нищо подобно. Едва ли ще сбъркаме, ако кажем, че англосаксонската правна терминология изобилства на латински думи и изрази повече от континенталната. Понятия като *actus reus*, *mens rea*, *affidavit*, *animus nocendi*, *animus possidendi*, *bona fides*, *compos mentis*, *corpus delicti*, *cui bono*, *habeas corpus*, *in absentia*, *in personam*, *in rem*, *pro bono (publico)*, *quid pro quo* винаги се употребяват само на латински и нямат езикова алтернатива. Списъкът, разбира се, не е изчерпателен. По-интересното в случая е, че употребявани в съдебния говор, тези изрази без всякакво притеснение най-често се произнасят съобразно фонетичните правила на английския език¹⁰ и понякога са трудно разпознаваеми. Но пък според преобладаващото схващане, латинският език не е говорим, макар да е официалният език на Ватикана и на него да се осъществява основната комуникация там. Казват, че за

¹⁰ Така например *habeas corpus* звучи като хейбъйс корпъс, *res iudicata* – рийз джудикейтъ и т.н.

разлика от всички други езици, достатъчно е да можеш да четеш латински и естествено да разбираш прочетеното, за да твърдиш, че го „владееш“. Никой не може да каже как е звучал латинският език от устата на Марк Тулий Цицерон или Марк Антоний Оратор, но едно е сигурно – няма нищо общо с този на съвременните англоезичните юристи.

При континенталната правна система с двете ѝ основни разновидности връзката е много по-непосредствена предвид генезиса на континенталното право, който може да бъде проследен до Юстиниановия кодекс. Този римско-правен фундамент съвсем не е еднакъв в различните национални правни системи, тъй както не са еднакви нито начинът, нито степента на рецепция на Римското право. При всички положения обаче тези национални правни системи са изградени върху основните принципи и максими на Римското право, а отделни правни институти очевидно са се оказали толкова съвършени, че и до ден днешен не са претърпели кой знае какви промени, освен *mutatis mutandis*.

Познаването на латинската терминология е свързано с усвояването на всеобщо употребимата, особено в романските езици, правна лексика. Нейната устойчивост през вековете се дължи на онази ненадмината точност, с която римските юристи са изграждали основните понятия на своето право, на консерватизма и традиционализма им при прилагането на основните институти, дори и когато тяхната същност и съдържание значително еволюират. В съвременната частноправна теория и практика, в това число и в българската правна терминология, въпреки нехарактерните за българския език словообразователни модели, не се търсят синоними или аналози на термини като *презумпция*, *фикция*, *деликт*, *санкция*, *реституция*, *ревандикация*, *сервитут*, *облигация*, *новация*, *делегация*, *цесия*, *мандат кодекс*, *петитум*, *екзекватура*, *инкриминирам*, *агенция*, *алинея*, *интерес*, *анулирам*, *ликвидатор*, *нотариат*, *адвокат*, *пенитенциарен*, *процесуален*, *прокуратура*, *рекриминация*, *реабилитация*, *репутация*, *реторсия*, *ревизия*, *спекула*, *абдикация*, *афект*, *алиби*, *бенефициар*, *казус* и т.н. Тези думи с безспорен латински генезис са станали елементи от българската правна лексика. Те са съставна част от речника на съвременния български език и се подчиняват на неговите езикови правила.

Други думи и изрази можем да причислим към професионалния „жаргон“ на юристите:

Negotiorum gestio; a contrario, a fortiori; a priori; aberratio ictus; abrogatio tacita; Exceptio non adimpleti contractus; onus probandi; ad hoc; ex officio; animus; statu quo ante; res iudicata; causa donandi; causa solvendi; de lege ferenda; de lege lata; ex lege; ex nunc.

Pater est quem nuptiae demonstrant; Damnum iniuria datum; Ignorantia iuris neminem excusat; In dubio pro reo et cetera.

Този списък не е изчерпателен и неговия обем до голяма степен зависи от правната и езиковата култура на юриста.

Дали можем да си представим правото без латинския език? Защо не, би казал някой, нали си имаме национални езици, на които успешно общуваме? Но нека си зададем въпроса: Можем ли да се откажем от вековното правно наследство; от всичко онова, което охотно цитираме и на което се позоваваме, когато очертаваме контура на своята правна идентичност? Да, латинският език отдавна не е онзи юридически *Lingua Franca*, който е бил векове наред. Днес хората, които могат да разговарят на латински или да пишат на него са толкова малко, че вероятно се познават помежду си. Но той продължава да се изучава във всеки уважаван правен факултет по света и едва ли ще се намери дипломиран юрист, който да не се гордее с рудиментарните познания, които е придобил по този език в курса на обучение и който да не е изкушен да ги демонстрира при всеки удобен случай.

Съществуват мнения, че употребата на латинския език не е нищо повече от една традиция. Без да сме съгласни с категоричността на подобен възглед, още по-малко с негативната конотация, която авторите му влагат в понятието „традиция“, не бива и да го отхвърляме изцяло. Употребата на латинския език в българското право, разбира се, е и традиция, пренесена ведно с реципираното континентално право. За другите страни от континентално-правното семейство тази традиция води началото си от XII-XIII век; за България – от момента на отхвърляне на Османското право. Ние сме я приели по своя воля и с това сме станали част от европейското правно пространство. В корените на тази традиция търсим основите на националното си право, а неделима част от нея е правният латински език.

Запазването на значението му се обуславя и от необходимостта от достъп до източниците, от които води началото си голямото духовно и културно наследство на Европа, която все повече търси да достигне единство и висота в икономическото и културното развитие. Латинският език и класическата култура са и могат да бъдат фактори на единение и на идентичност вътре в една общност, която се разширява, но която има обща история зад себе си. Макар че съществуват смели идеи за връщане на латинския език статута на своеобразен „*lingua franca*“ в правото на обединена Европа, това едва ли е на дневен ред. Наред с това обаче латинският език като юридическа терминология присъства в правото на ЕС. Няколко институции на ЕС използват латински в своите наименования. Така например, създаденият през 1952 г. Съд на Европейския съюз носи логото *Curia Europa*, Европейската сметна палата – *Curia Rationum*, а Съветът на ЕС – *Consilium*. Мотото на ЕС има своя обединяващ вариант на латински език – „*In varietate concordia*“. Европейското дружество, учредено по реда на Регламент 2157/2001 на Съвета на Европа, се нарича *Societas Europaea* (съкратено SA).[3]

Можем ли да си представим правото без латинския език? Едва ли. За кого, ако не за юристите, е най-подходяща крилатата фраза:

Non est tam praeclare scire Latine, quam turpe nescire.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Digesta I, 1, 4

[2] Йеринг Р. Дух римского права на различных ступенях его развития. СПб., 1875.

[3] Вж. European Parliament to adopt Latin as official language by Z. Lamenhof, Brussels, Belgium (<http://www.omniglot.com/news/01042003.htm>)

[4] Андреев Михаил, Римско частно право, изд. Наука и изкуство, София, 5. прераб. и доп. Изд. 1975; 6. (фототипно) изд., София, изд. на БАН, 1992. 7. изд. 1999 год.

[5] Войнов М., Милев Ал. Латинско-български речник. Издателство Отворено общество, 1995.

[6] Чолов Румен, Римското частно право, изд. Сиела, София, 2000 г.

За контакти: Браян Даниелов Златев, студент – I-ви курс, специалност „Право“, ОКС „Магистър“, телефон за връзка – 0892 016 023, и-мейл – damebra@abv.bg

Докладът е рецензиран от ст. пр. Мая Стоянова

Какво е правото ?

автор: Мария Станчева

In order to understand what law is we must first come to understand the definition of the term itself. However there is not a universally accepted one and that is why there are different studies which help us to understand the phenomenon from different angles. This paper will also focus on historical events and people helped to shape the law we know today with its different branches. If we could sum it all up we could say that law is a system of rules and guidelines which are enforced through social institutions to govern behavior. Even so the fully perfected definition is yet to be born.

Key word: Law, definition of law, studies

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво е правото? Често си задаваме този въпрос. За обикновените хора правото е част от тяхното ежедневие – право на живот, право на свобода, право на собственост, право на изява на творческата им дейност и мисъл, както и правото на избор в житейските постъпки и разбирания.

За юристите правото е система от правни норми, създадени или санкционирани от държавата, регулиращи обществени отношения или други явления, общо задължителността, на които е гарантирана със специфични правни последици.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Правото се състои от правни норми, които са общи правила за поведение[1]. Качествата на правната норма определят качествата на правото като нормативна система. Единствено правните норми се институционализират от държавата. Това става като държавата създава първично, съответното правило за поведение или чрез утвърждаване от държавата на норми от други нормативни системи (например – обичайни или нравствени норми), предназначението на правото да регулира обществени отношения. Това става като в правото се отразяват родовите и видовете признаци на съответните явления. На тази основа в правото се формират права и задължения на участниците в правните отношения, посочват се правни последици гарантиращи изпълнението на правата и задълженията. Признак на правото е начина на гарантиране на общозадължителния характер на правната норма. Гарантирано е с 2 групи правни последици:[2]

I гр. Мерки на държавна принуда предвидени в правото

II гр. Мерки на правна принуда, които могат да се реализират от субектите на правото без намесата на държавната власт (например неустойка). Тези мерки на правна принуда могат да се реализират чрез използване на държавна принуда при липса на доброволно реализиране. Правото е социално явление и за това е обект на изучаване от няколко науки: етика, социология, история и т.н., както и предмет на правната наука.

От своя страна, всяка отделна наука изучава общите признаци на предмета, които го характеризират като самостоятелна даденост и когато се натрупат достатъчно теоретични знания, се обособява една обща част и други частни дисциплини. Така първоначално теоретичните знания за правото се формират в отделните отрасли. Първите изследвания върху правото са свързани с работата на римските юристи. Те разработват някои понятия, обясняват различни проявления на частното право и основно вещното право /правото на собственост - владение,

ползване, разпореждане/ и облигационното право /договорното право – урежда отношенията на обмена/.

В края на средновековието 17-18-ти век, под влияние на естествено-правната школа, конституционализма и германската школа на държавното право се развива науката за публично-правните отрасли. Това са административното, финансовото, данъчното право. За разлика от частното право, което урежда отношения между отделни индивиди, публичното право урежда отношенията между публични/държавни институции и отделните лица.

През 19ти век италианският юрист Чезаре Бекалиа, поставя началото на наказателно-правната наука.

През 12ти век в Европа се създават първите университети. Поставят си задача да се създадат знания за Универсумът – обективния свят. Факултети по: Богословие, медицина, филология, право. Първият университет, в който е създаден и първият юридически факултет е в италианския град Болония – 1175г.

В правните факултети започва да се преподава дисциплина – енциклопедия на правото. Тя запознава/предоставя знания за основни възлови правни понятия, на основата на римското право. През 19ти век в Европа под влияние на философията на Кант се въвежда дисциплината обща теория на правото. Според философските му схващания, от една страна следва да се изучава емпиричното проявление на позитивното право и законодателство, което дава правна уредба на отделни обществени отношения, от друга страна трябва да се изучава рационалното в правото.

Тази научна дисциплина, която изучава рационалното право, правото като идея, като модел, Кант определя като естествено право или философия на правото, а по-късно се обособява като обща теория на правото.

Общата теория на правото има за предмет правото като социално явление. Тя е частна обществена наука и теоретичното изучаване на нейния предмет е обособено от метафизиката, чрез няколко основни философски теории: това са смисъл, същност, съдържание, форма. Задачата на ОТП /Обща теория на правото/ е да разкрие смисъла, същността, съдържанието и формата, на явлението право. Чрез тези философски понятия е структурирано съдържанието на предмета на ОТП. Основните правни понятия, които са изработени в ОТП се използват като теоретична база на различни отрасли.

Как възниква правото ?

Възникването на правото протича по три основни начина:

1. Правен обичай – съществуващите обичаи се санкционират (утвърждават) от държавата.

2. Съдебен и административен прецедент – правен прецедент. Той представлява съдебен или административен акт, който служи като образец за решаване на всеки следващ конкретен случай – така се формира Англо-Американската правна система.

3. Нормативният акт – това са източници на правото създадени от компетентен държавен орган, съдържащи общи правила за поведение. Така се формира Романо-германската (европейската) правна система. Тя се основава на Римското право. Източници на правото са начините на външно проявление на правото, в тях то се обективира. В зависимост от това кои са основните източници на правото се формират и съответните групи правни системи. - Англо-американска с основен източник правния прецедент.- Европейската с основен източник нормативния акт.

Източници на правото на Европейския съюз.

Правото на ЕС включва разнородни по юридическата си природа източници, уреждащи компетенциите, функциите, дейностите и изпълнението на конституционните цели и задачи от ЕС. Във връзка с това е необходимо да бъдат разгледани източниците на правото на ЕС, с цел да се изясни правната система на ЕС като цяло.

Писано право Основното деление, което е необходимо да се посочи най-напред тук е това на писаното и неписаното право на ЕС.

Първично законодателство. Най-напред към писаните източници на правото на ЕС следва да бъдат поставени актовете, съставляващи т. нар. първично право. Относими към него са актовете, които се разработват и приемат от държавите - членки на ЕС, в качествата си на субекти на международното право, чрез преки преговори между техните правителства в рамките на междуправителствени конференции. Съгласуваните междуправителствени споразумения, облечени в юридическата форма на договори, подлежат на последваща ратификация в държавите - членки, съобразно техните конституционно установени процедури

Други източници на първичното право [2***] – това са международните договори на Европейските общности и международните договори на държавите членки. Международните договори сключвани от ЕС биват 2 вида: 1. присъединителните договори – това са договорите, които се сключват от съюза с кандидат членките на Общността и 2. договорите сключвани от ЕС с трети държави. Договорите сключвани от Европейския съюз с трети държави го обвързват в определени области.

Съда на Европейската общност: характерно за практиката на съда на Европейската общност е, че е създала основните принципи и правната доктрина при тълкуването на правото на ЕС. В течение на годините въз основа на решенията на съда на Европейската общност се обосновават принципите на **директната приложимост** на правото на Европейския съюз, **принципа на директния ефект** на правото на ЕС, характерното за съда на Европейската общност е, че и не само прилага, но и създава правото на ЕС, неговата нормотворческа функция се изразява именно в създаване на основните принципи на правото на ЕС.

Институтът на правото

Институтът на правото обхваща система от норми, които регламентират определен вид обществени отношения и други явления, при прилагането на единен метод. Видовото разнообразие на съответната материя обуславя формирането на съответните видове институти на правото. Следователно и тук критерият е предмета на правно регулиране/регламентация. Характерът на съответния вид материя определя/обуславя същността/съдържанието на съответната институция на правото. Вторият критерий и тук е методът на правна регламентация, който по принцип е един. (В отрасловите науки по изключение може да имат комплексни институти, поради факта, че обществените отношения се преплитат взаимно и искат регламентация едновременно: по Гражданско право и Административно право – за отдаване под наем на държавен имот).

Заключение:

Правото е наука, която дава шанс на хората. Да защитават себе си и близките си от злонамерени хора и явления.

Това, което от дълбока древност е цел на хората е равенството. Демокрацията, към която се стремят Древните елини, е само вид равенство, а именно - равенство пред закона, свободата да избираш и да бъдеш избран, без значение от това какъв

си ти всъщност. Тази трансформация, обаче, ще премине през много етапи, много идеи ще намерят своя крах, а други ще бъдат издигнати като параван за нечии игри.

За да се стигне до днешното все още неосъществено равенство пред закона, човешкият род е познал тиранията, познал е робството, познал е силата. Малко по малко тази сила се е просмуквала в живота и съзнанието, а може би винаги си е била там - човекът с неговото вечно, неутолимо желание да знае повече, да има повече, да иска повече... Виждайки какъв хаос цари около него, човекът започва да извърща глава все по-далеч и по-далеч от закона - от този, който е създаден да защитава, да наказва, да укротява именно тази безредица.

А той, вместо да изпълнява своята функция, се обръща точно в противоположна посока - в изгодната нему, там, където би получил доста солидна компенсация, за да излезне за известно време, за да живеят някои хора в своя собствено изградена анархия на гърба на други. Поради тази причина символът на съда и правото като цяло е богинята Темида.

Като богиня на справедливостта Темида е изобразена с три символа на правилата на правото: меч, символизиращ принудителната сила на съда; везна, която отмерва различните твърдения; и превръзка на очите, която олицетворява безпристрастност.

Литература:

1. Бержел, Ж. Л. - „ Обща теория на правото “, С., 1993.
2. Др. електронни източници.: <http://www.bg-pravo.com/>,

<http://www.pravoto.net/>***

За контакти:

Мария Станчева -Специалност: Право, Юридически факултет,
e-mail: mimeto_stancheva@abv.bg

Правна регулация на възобновяемите енергийни източници

автор: Пламена Господинова

The intensive development of green energetics suggests the availability of a specific complex made up of educational, economical, technical and other conditions. According to §1 of the Energy Efficiency Law, the term "energy" is used for every form of energy trading – electrical energy, natural gas (including LPG), all fuels for heating and cooling, coal, peat, biomass and transport fuels, with the exception of those used in aviation and navy.

Key words: development, green, energetics, energy, efficiency, electricity, gas, fuels, coal, peat, biomass

ВЪВЕДЕНИЕ:

Възобновяемата енергия играе жизненоважна роля за намаляване на емисиите от парникови газове и други форми на замърсяване, като внася разнообразие и подобрява сигурността на нашите енергийни доставки и поддържа нашата водеща технологична индустрия за чиста енергия. Европейската политика за енергия от възобновяеми източници никога не е имала толкова голямо значение, колкото има днес. Поради тази причина лидерите на Европейския съюз се споразумяха за постигането на юридически обвързващи национални цели за повишаване на дела на енергията от възобновяеми източници, така че да се постигне 20 % дял за целия Съюз до 2020 г. Тези цели, включени в директивата за възобновяемата енергия, са залегнали в основата на цялата европейска регулаторна рамка в тази област.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Европейският стратегически план за енергийни технологии предоставя рамка за развитие на нови индустриални инициативи, енергийни етикети и екодизайна. Стандартите за енергийна ефективност спомагат за увеличаване на енергийната ефективност и намаляване на потреблението на енергия, а директивата за възобновяемата енергия изисква критерии за планиране, обучение и устойчивост, както и други регулаторни реформи, за да гарантира, че чистите технологии се ползват масово за постигане на целта от 20 %. Тази европейска рамка трябва да помогне на всеки да премине към по-устойчиви енергийни доставки. Националните и местните власти трябва да вземат мерки и да намалят пречките, но отделните лица, като потребители на енергия, работници, членове на домакинства и производители на енергия, могат с общи усилия да намалят потреблението на енергия и да го направят „по-зелено“.

Върху насоките на развитие на енергийния отрасъл оказват влияние и редица международни документи и договори, по които България е страна като:

- Европейското споразумение за асоцииране между Европейските общности и техните страни членки
- Законът за ратифициране на Договора към Енергийната харта
- Протоколът от Киото и на Протокола за енергийна ефективност и свързаните с тях природозащитни аспекти
- Виенската конвенция за гражданска отговорност при ядрена вреда, Конвенцията за ядрена безопасност и други
- Европейската енергийна харта (Протокол към Енергийната харта относно енергийната ефективност и свързаните с нея аспекти на околната среда)
- Директивите на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз, отнасящи се до енергийната ефективност

- Директива 2002/91/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз – 10 октомври 2002 относно енергийните характеристики на сградите
- Директива 2003/87/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 октомври 2003, въвеждаща схема за търговия с квоти за емисии на парникови газове в рамките на Директива на Съвета 96/61/ЕС. Директивата оказва влияние върху развитието на енергийния отрасъл
- Енергия, произведена от възобновяеми енергийни източници (Директива 2009/28/ЕО)
- Решение относно усилията за намаляване на емисиите на парникови газове в секторите, които не са обхванати от схемата за търговия с емисии (Решение № 406/2009/ЕО)
- Директива за изменение на директивата за търговията с емисии (Директива 2009/29/ЕО)
- Енергийни характеристики на сградите — преработена версия (Директива 2010/31/ЕС)

Закон за енергетиката

Законът за енергетиката (ЗЕ), е разработен въз основа на Енергийната стратегия на Република България. Той се основава и на сравнителен анализ на нормативната уредба на страните от Европейския съюз, на Договора към Европейската енергийна харта и други правни източници, в съчетание с особените изисквания на националното законодателство Законът е изцяло съобразен с изискванията на Директивите на Европейския съюз, определящи общите правила на вътрешния пазар на електрическа енергия и природен газ. Декларативната разпоредба на чл. 2 ЗЕ прогласява основните цели като създаване на условия /предпоставки/ за следните обществено значими дейности:

- качествено и сигурно задоволяване потребностите на обществото от електрическа и топлинна енергия и природен газ
- енергийно развитие и енергийна сигурност на страната при ефективно използване на енергията и енергийните ресурси
- създаване и развитие на конкурентен и финансово стабилен енергиен пазар
- енергийни доставки при минимални разходи
- насърчаване на комбинираното производство на електрическа и топлинна енергия
- развитие на инфраструктури за пренос на електроенергия, природен газ, нефт или нефтопродукти на територията на страната и през нея

Като за цел е формулирано и гарантиране защитата на живота и здравето на гражданите, собствеността, околната среда, интересите на потребителите и националните интереси при производството, вноса, износа, преноса, транзитния пренос, разпределението и търговията с електрическа и топлинна енергия, природен газ, нефт и нефтопродукти.

Начинът, по който произвеждаме енергия, се намира в основата на усилията за борба с изменението на климата и намаляване на замърсяването. Интензивното развитие на зелената енергетика предполага наличието на специфичен комплекс от образователни, икономически, технически и други условия. По смисъла на §1 от допълнителните разпоредби на ЗЕЕ с понятието “енергия” се обозначават всички форми на търгувана енергия – електрическа енергия, природен газ, в това число втечен природен газ, пропан-бутан, всички горива за отопление и охлаждане, в това число за централно топлоснабдяване и охлаждане, черни и лигнитни въглища, торф, биомаса и транспортни горива, с изключение на авиационните и морските бун-

керни горива. Днес изкопаемите горива все още доминират в сектора на производството на енергия, като при тяхното изгаряне за генериране на енергия се отделят парникови газове. При възобновяемите енергийни източници, от друга страна, емисиите на парникови газове са ниски или такива изобщо не се отделят по време на жизнения им цикъл. Повишаването на техния дял в енергийния микс ще допринесе за намаляване на емисиите на парникови газове и на общия ни „въглероден отпечатък“. Двадесетпроцентен дял на възобновяемата енергия би спомогнал да се избегнат 600—900 метрични тона емисии на CO₂ на година. Възобновяемата енергия ще допринесе и за намаляване на замърсяването на въздуха, като по този начин ще окаже пряко въздействие върху здравето ни.

Милиони хора в цяла Европа се опитват да живеят по-екологосъобразно. Искаме да намалим замърсяването и „въглеродния ни отпечатък“, но често това не изглежда толкова лесно. На европейско равнище ЕС въвежда политики, които ще ни подпомогнат в постигането на тази цел. Използването на енергия от възобновяеми източници е ефективен начин да направим енергийните си доставки по-екологосъобразни. Много европейски граждани биха искали да са по-добре информирани относно това какво представляват възобновяемите енергийни източници и начините за тяхното оптимално използване. Защо възобновяемата енергия е толкова привлекателна?

Отговорът е лесен. Тя ще ни даде възможност да разнообразим енергийните си източници и да намалим прекомерната си зависимост от газ, въглища и нефт. Следователно тя е най-лесното средство, с което разполагаме, за да намалим вредните емисии и да повишим сигурността на енергийните си доставки. Освен това, във време на икономическа несигурност, технологичната индустрия за възобновяема енергия е тази, която се разраства, осигурява работни места, разработва нови технологии, както и помага на Европа да запази водещата си позиция в областта на световните промишлени иновации.

Закон за енергията от възобновяеми източници (ЗЕВИ)

Понятието “енергия от възобновяеми източници” е легално. Съгласно §1 т. 8 от ЗЕВИ - това е енергията от възобновяемите неизкопаеми източници: вятърна, слънчева енергия, енергия, съхранявана под формата на топлина в атмосферния въздух – аеро термална енергия, енергия, съхранявана под формата на топлина под повърхността на твърдата почва – геотермална енергия, енергия, съхранявана под формата на топлина в повърхностните води – хидротермална енергия, океанска енергия, водноелектрическа енергия, биомаса, газ от възобновяеми източници, сметищен газ и газ от пречиствателни инсталации за отпадни води. Принципите, съдържащи се в ЗЕВИ, са изчерпателно посочени в съдържанието му. Те се отнасят до постигнатото на основните цели на нормативния акт.

От гледна точка на правната теория, изследването на понятието “енергийна ефективност” се свързва с изследване както на европейските нормативни актове, така и на националното законодателство. Този процес включва два основни аспекта – прилагане на юридическа техника и юридизиране на процесите, свързани с енергийната ефективност.

Правото е единно по своите измерения, но също така то се разделя на относително автономни и в същото време органически свързани помежду си елементи, които си взаимодействат. Йерархичната структура на правото се предопределя както от разнообразието на регулираните от него обществени отношения, така и от различните средства и способности за правно регулиране. Това се постига чрез юридическа техника и съвкупност от средства, които се използват при изработването и съставянето на нормативни юридически актове.

От 2011 г. е в сила Законът за енергията от възобновяеми източници, който отмени Закона за възобновяемите и алтернативни енергийни източници и биогорива-

та. Законът урежда материята в сферата на енергетиката и по-конкретно онзи дял от нея, който се формира от неизкопаеми източници на енергия. Законът е съобразен с европейското законодателство в сферата на възобновяемите и алтернативни източници на енергия, като определя цели за постигане в съгласие с общопредвидените такива в Европейския съюз.

Целите пред закона са насърчаване на производството и потреблението на енергия, произведена от възобновяеми източници, насърчаване на производството и потреблението на биогорива и енергия от възобновяеми източници в транспорта, създаване на условия за включване на газ от възобновяеми източници в мрежите за пренос и разпределение на природен газ, създаване на условия за включване на топлинна енергия и енергия за охлаждане от възобновяеми източници в топлопреносни мрежи, осигуряване на информация относно схемите за подпомагане, ползите и практическите особености на развитието и използването на енергия от възобновяеми източници на всички заинтересовани лица, участващи в процеса на производство и потребление на електрическа енергия, топлинна енергия и енергия за охлаждане от възобновяеми източници, на производство и потребление на газ от възобновяеми източници, както и на производство и потребление на биогорива и енергия от възобновяеми източници в транспорта, създаване на условия за постигане на устойчива и конкурентна енергийна политика и икономически растеж чрез иновации, внедряване на нови продукти и технологии, създаване на условия за постигане на устойчиво развитие на регионално и местно ниво, създаване на условия за повишаване на конкурентоспособността на малките и средните предприятия чрез производство и потребление на електрическа енергия, топлинна енергия и енергия за охлаждане от възобновяеми източници, сигурност на енергийните доставки, снабдяване и техническа безопасност, опазване на околната среда и ограничаване изменението на климата, повишаване на жизнения стандарт на населението чрез икономически ефективно използване на енергията от възобновяеми източници.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Възобновяемата енергия притежава и огромен потенциал за стимулиране на индустриалната конкурентоспособност на Европа. Разработването на нови източници на нисковъглеродна енергия е изключително важно, за да се избегнат мащабните последици, като изменение на климата и замърсяване, а запазването на водещата позиция на Европа в тази област е изключително важно за икономиката. развитието на високотехнологична и „зелена“ индустрия дава възможност за разкриване на нови „зелени“ работни места с добавена стойност и надграждане върху силните страни на европейската индустрия. Понастоящем европейските компании доминират в глобалния сектор на производството на възобновяема енергия, в който са ангажирани над 1, 5 милиона души и който има оборот над 50 милиарда евро. При продължителен и стабилен растеж секторът може да осигури още милион работни места до 2020 г. и да удвои или дори утрои оборота си. Използването на възобновяеми енергийни източници е в непосредствена връзка с нормативната уредба в областта на опазване на околната среда и чистотата на атмосферния въздух и нейното хармонизиране с европейското законодателство. В унисон с усилията на международната общност, България е поела ангажименти по редица изключително важни глобални проблеми, свързани с опазване на околната среда. Основен международен документ, върху който се гради политиката за чиста околна среда е Рамковата конвенция на ООН по изменението на климата. Тази Конвенция е първото международно споразумение, което третира проблема за изменението на климата на глобално ниво. България ратифицира Конвенцията през март 1995г. и така ясно декларира загрижеността си относно глобалното изменение на климата и своята политическа воля да поеме съответните задължения за опазване на околната среда.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Колев, Т. Теория на правотворческата дейност. С., 2002.

[2] Милкова, Д. Обща теория на правото. С., 2001.

[3] Договори за Европейския съюз, Русе, 2008.

За контакти:

Пламена Христова Господинова, студент – I-ви курс, специалност “Право”, ОКС “Магистър”, телефон за връзка – 0884 529 723, и-мейл – visvita@abv.bg

Докладът е рецензиран от доц. д-р Елица Куманова.

Регистрация на политическите партии и коалиции за участие в парламентарни и местни избори в Република България съгласно Изборния кодекс

автор: Деница Айнаджийска
научен ръководител: гл.ас.д-р Зорница Йорданова

Registration of Political Parties and Coalitions for Participation in parliamentary and local elections in the Republic of Bulgaria: *This report concerns the registration of political parties before the Central Election Committee and Sofia City Court. The aim of the report is to explain the procedure of political party registration and to make a comparative analysis of the Electoral code of January 2011 and the Electoral code of March 2014, as well as to shed light on the dynamic political situation in Bulgaria in the aforementioned period.*

Key words: *Registration, Political party, Electoral code, Coalitions, dynamic political situation*

С приемането на Търновската Конституция през 1879 година се засяга въпросът за състава на Обикновеното Народно Събрание и за начина, по който той се избира. С годините и с промяната на общественения живот в България, изборното право търпи голямо развитие. България е била в периоди с еднопартийна система на управление, но в Конституцията на Република България от 1991 година един от най-важните принципи е многопартийността.

С възстановяването на многопартийната система в България възникват множество въпроси и проблеми, с които трябва да се справят българските управници.

В периода от 1991 година до 2011 година, когато е приет официално Изборният кодекс на Република България, са създадени множество закони, целта, на които е била да регулират изборното право в държавата.

Изборният кодекс е нормативен акт, който урежда произвеждането на всички видове избори на територията на страната. Кодексът отменя преди това действалият Закон за избиране на народни представители, Закон за избиране на президент и вицепрезидент на републиката, Закон за избиране на членове на Европейския парламент от Република България и Закон за местните избори. По този начин цялото изборно законодателство на Република България е събрано в един-единствен нормативен акт и са определени общи правила при произвеждането на различните видове избори.

В периода 2011г.-2014г. се сменят два изборни кодекса. Новият нормативен акт отговаря на новата динамична политическа обстановка в държавата.

Нормативната уредба за регистрацията на политически партии и коалиции за парламентарни избори е ясно определена в два нормативни акта. Това са Изборният Кодекс и Законът за политическите партии.

Политическите партии са неотделима част от политическата система на съвременното демократично общество. Партията е политическа обществена организация, която се бори за власт или за участие във властта. В основата на дейността на партиите могат да стоят различни групови потребности и искания към висшите държавни институции. По този начин гражданите на дадена държава заявяват своите групови потребности. Правните структури също използват партиите за обръщения към народа за поддръжка или решение по различни въпроси. Дейността на партиите се явява важен механизъм при разпределението и преразпределението на властта. Партиите се различават от другите политически институции със специфичните функции в отношенията с властта и най-вече с характерните способности за тяхното осъществяване, определена вътрешна организация и структура, наличие на политическа програма за действие, идеологическа система и други.

Политическата партия се регистрира в регистъра на политическите партии в Софийския градски съд. Политическата партия се регистрира в съда по писмена

молба от органа на партията, който съгласно устава я представлява, подадена в срок до три месеца от датата на провеждане на учредителното събрание.

За регистрацията политическите партии са длъжни да представят в съда:

1. учредителна декларация; 2. протокол от учредителното събрание;
3. устав на партията; 4. списък, съдържащ трите имена, ЕГН, постоянен адрес и саморъчен подпис на не по-малко от 500 членове - учредители на партията, граждани с изборителни права съгласно българското законодателство; 5. декларации за индивидуално членство; 6. нотариално заверени образци от подписите на представящите политическата партия; 7. списък, съдържащ трите имена, ЕГН и постоянен адрес на не по-малко от 2500 членове; 8. нотариално заверена декларация от ръководството на политическата партия за автентичността на документите 9. удостоверение за уникалност на името.

В едномесечен срок от подаването на молбата Софийският градски съд в откритото заседание с призоваване на молителя и при участие на прокурор разглежда молбата по реда на Гражданския процесуален кодекс, като се произнася с решение в 14-дневен срок от заседанието.

В регистъра на Софийския градски съд се вписват следните обстоятелства:

1. наименованието на политическата партия
2. седалището и адресът на управление;
3. уставът на политическата партия;
4. имената на членовете на ръководните и контролните органи на политическата партия
5. имената на лицата, които съгласно устава представляват политическата партия;
6. прекратяването на политическата партия;
7. имената, съответно наименованието и адресът на ликвидаторите;
8. настъпилите промени в обстоятелствата по т. 1 - 7.

Вписванията се извършват при условията и по реда на Гражданския процесуален кодекс.

Решението по молбата за регистрацията подлежи на обжалване или протест в 7-дневен срок от узнаването му пред Върховния касационен съд независимо от предпоставките за допускане на касационното обжалване по чл. 280, ал. 1 от Гражданския процесуален кодекс. В 14-дневен срок от подаване на жалбата или протеста Върховният касационен съд се произнася с решение, което е окончателно. Софийският градски съд в 7-дневен срок от влизане в сила на решението за регистрацията вписва политическата партия в регистъра на политическите партии. Политическата партия придобива качество на юридическо лице от деня на вписването на политическата партия в регистъра на политическите партии в Софийския градски съд. Решението на съда за вписване на политическата партия в регистъра се обнародва в "Държавен вестник" в 7-дневен срок от представянето му.

Регистрацията на една политическа партия за парламентарни избори е точно определена със закон. Партиите се регистрират за участие в изборите в Централната изборителна комисия. При избори за общински съветници и кметове партиите, регистрирани в Централната изборителна комисия, се регистрират за участие и в съответната общинска изборителна комисия. Партиите представят в Централната изборителна комисия заявление за регистрацията не по-късно от 45 дни преди изборния ден. Заявлението се подписва от лицето, представляващо партията според актуалната ѝ съдебна регистрацията. Заявлението може да бъде подписано и от лице, изрично упълномощено от представляващата партията. В заявлението се посочват:

1. пълното или съкратено наименование на партията съгласно съдебната ѝ регистрацията;
2. пълното или съкратено наименование на партията, заявено за отпечатване върху бюлетината;

3. искане за регистрация за участие в изборите;

4. адрес, телефон и лице за контакт

Към заявлението за регистрация партията представя:

1. удостоверение за актуално правно състояние към датата на насрочване на изборите;

2. образец от подписа на представляващия партията;

3. образец от печата на партията;

4. банков документ за внесен депозит по чл. 129, ал. 1 – само при избори за народни представители, за президент и вицепрезидент на републиката и за членове на Европейския парламент от Република България;

5. списък, съдържащ имената, единния граждански номер и саморъчен подпис на не по-малко от 2500 избиратели, подкрепящи регистрацията; при избори за членове на Европейския парламент от Република България и при избори за общински съветници и за кметове регистрацията на партията може да бъде подкрепена и от избиратели – граждани на друга държава – членка на Европейския съюз, като в списъците се посочват имената, личният номер, номерът на удостоверението за пребиваване, датата на регистрацията, посочена в него, и подпис; всеки избирател може да участва само в един списък; списъкът се предава и в структуриран електронен вид, като съдържа имената и единния граждански номер (личен номер) на избирателите, положили саморъчен подпис, в последователността, в която са вписани в списъка;

6. удостоверение от Сметната палата по чл. 37, ал. 1 от Закона за политическите партии за внесени финансови отчети на партията за всяка от последните три години, а за новорегистрираните партии – от датата на съдебната им регистрация;

7. удостоверение за актуална банкова сметка, по която ще се обслужва предизборната кампания;

8. имената и длъжностите на лицата, които ще отговарят за приходите, разходите и счетоводната отчетност на партията, свързани с предизборната кампания;

9. изрично пълномощно от лицето, представляващо партията, когато документите се подават от упълномощено лице.

Централната избирателна комисия извършва проверка по представените документи и взема решение за регистрацията на партията не по-късно от 45 дни преди изборния ден. При установяване на непълноти или несъответствия Централната избирателна комисия дава незабавно указания за отстраняването им в тридневен срок, но не по-късно от крайния срок за регистрация. В случай че непълнотите или несъответствията не бъдат отстранени в срока по изречение първо, Централната избирателна комисия отказва регистрация. Отказът за регистрация може да се обжалва пред Върховния административен съд по установения ред. Когато съдът отмени обжалваното решение, Централната избирателна комисия незабавно регистрира партията за участие в изборите, независимо дали срокът е изтекъл, но не по-късно от 35 дни преди изборния ден.

От казаното по-горе става ясно, че политическите партии не се регистрират само по един закон, но следва да се направи сравнителен анализ на двата изборни кодекса, за да стане ясно каква е разликата в обществената обстановка, какво се е променило в политическия живот за съответния период от време. Въпросът, който ще се засегне най-вече, е за регистрацията на политически партии и коалиции за парламентарни избори.

Относно въпроса за регистрацията на политически партии и коалиции има множество осъществени промени в Изборния кодекс от 2014 година. В него са добавени голям брой нови текстове, но и са премахнати остарели такива. На пръв поглед забелязваме промяната в сроковете за представяне на документи в Централната избирателна комисия и по въпросите за обжалване на самите решения на комисията. Всички промени са направени за по-добра, бърза и ефективна работа в административната процедура.

В заявленията за регистрация на партия са добавени нови документи, които партията трябва да представи в сроковете, посочени в Изборния кодекс. Главната промяна в тази насока, е че списъкът, съдържащ имената и единния граждански номер на избирателите, положили саморъчен подпис, в последователността, в която са вписани в списъка, трябва да се предаде и в структуриран електронен вид. Тази промяна се отнася и за регистрацията на коалициите. Също така е добавен документ, който трябва да съдържа имената и длъжностите на лицата, които ще отговарят за приходите, разходите и счетоводната отчетност на коалициите или партиите, свързани с предизборната кампания. По този начин се осигурява по-голяма сигурност и контрол от съответния контролен орган.

При регистрацията на коалиции са включени текстове в новия Изборен кодекс, целящи по-подробно разглеждане на правното състояние на самата коалиция. Новите документи, които се изискват, са: удостоверение за актуално правно състояние към датата на насрочване на изборите; удостоверение от Сметната палата по чл. 37, ал. 1 от Закона за политическите партии, за внесени финансови отчети на партията за всяка от последните три години, а за новорегистрираните партии - от датата на съдебната им регистрация. Осъществени са изменения и при промяна състава на коалицията: „В случай че партия, чието наименование или абревиатура е включено в наименованието на коалицията, напусне коалицията, Централната избирателна комисия с решението, с което извършва промяната в състава на коалицията, определя и триденен срок за промяна на наименованието на коалицията. Коалицията запазва регистрацията си за участие в изборите, ако в указания срок промени наименованието си с решение за промяна и подаде заявление е Централната избирателна комисия. Централната избирателна комисия заличава от наименованието на коалицията наименованието или абревиатурата на напусналата партия.”

В Изборния кодекс от 2011г. изцяло липсва въпросът за заличаване регистрацията на политически партии и коалиции. В новия Избирателен кодекс тази тема се засяга в член 137 и член 145. Партията или коалицията може да поиска да бъде заличена регистрацията и за участие в изборите не по-късно от 32 дни преди изборния ден. Самата процедура по заличаване се извършва в Централната избирателна комисия, по писмено заявление на партията или коалицията, което трябва да бъде подписано от съответното упълномощено лице. С решението за заличаване Централната избирателна комисия възстановява внесените депозит от партията или коалицията.

В Изборния кодекс от 2014 година е разяснен въпросът за регистрацията на политически партии и коалиции за участие в местните избори. Разяснението, е че партиите и коалициите, които са регистрирани в Централната избирателна комисия се регистрират и в Общинската избирателна комисия за участие в изборите за общински съветници и кметове. За всеки вид избор се подава отделно заявление. Другото е, че партиите от състава на една коалиция, които са регистрирани в Централната избирателна комисия, не могат да се регистрират в Общинските избирателни комисии поотделно и да участват на местните избори самостоятелно, извън коалицията.

Според мен намаляването на сроковете за представяне на документи пред Централната избирателна комисия, съкращаването на сроковете за обжалване на решенията на Централната избирателна комисия, намаленият брой нужни подписи на избиратели помагат на начално регистрираните партии и коалиции да се регистрират за парламентарни избори на територията на страната. Тези промени помагат и за ефективната и бърза работа, не се налага допълнително усложняване на обстановката. Според мен нужният по-голям брой документи, които трябва да представят партиите и коалициите при регистрацията си за отделни видове избори е положителна промяна, насочена към по-добър контрол от страна на Централната избирателна комисия, а по-добрият контрол води до по-ефективна работа, следене от

близо на политическата обстановка, което в наши дни е повече от задължително. Важно е да се подчертае, че след началната си регистрация партиите и коалициите не са длъжни да участват на всички видове избори, дадено им е правото да избират за кои избори да се регистрират в Централната избирателна комисия или когато се налага в Общинската избирателна комисия. Важно е, че им е дадено правото на избор, с което се подчертава демократичният момент в страната. Но е важно да се подчертае, че ако политическата партия повече от пет години от последната ѝ съдебна регистрация не е участвала в избори за народни представители, за президент и вицепрезидент или за общински съветници и кметове, Софийски градски съд постановява разпускането ѝ.

Приетият Изборен кодекс през 2014 година несъмнено е положително явление в изборното право в България, той следва традицията, установила се в България в началото на 90-те години.

Следните основни положения се прилагат при парламентарните избори в страната, както и при тези за Общински съвет /при изборите за Президент и Вицепрезидент и при кметските избори не се използва пропорционалната система/:

1. Изборната система е пропорционална, с кандидатски листи на партии и коалиции с участие на независими кандидати; определянето на изборния резултат при листите и при независимите кандидати съдържа различия.

2. Кандидатските листи се издигат в многомандатни изборни райони; няма листи на национално ниво.

3. Броят на мандатите, полагащ се на всеки изборен район според числеността на населението му, е предварително определен е решение на Централната избирателна комисия.

4. На парламентарни избори се гласува и в чужбина

5. Партия/коалиция/ участва в разпределянето на парламентарни мандати само ако подадените за нея гласове достигат 4% от общата сума на подадените в страната и чужбина действителни гласове.

Тези положения нямаше да са от значение, ако не бе добре установена регистрацията на политически партии и коалиции. Затова с течение на времето българските управници изготвят нови закони и подзаконови актове, съобразени с динамичната политическа обстановка в страната. Направили са това и с новоприетия Изборен кодекс.

Литература:

1. Друмева, Е., Учебник по конституционно право.
2. Изборен кодекс – ОДВ 2011 година.
3. Изборен кодекс – ОДВ 2014 година.

За контакти:

Деница Айнаджийска, студентка във втори курс, специалност „Право“, Юридически факултет

Рецензент: гл. ас. д-р Зорница Йорданова

Правоотношения между адвокат и клиент

автор: Дима Вълева

Legal relations between lawyer and client: The paper interprets the regulations of relations, a brief history of the legislation to present day, the emergence of the relationship between lawyer and client, the rights and obligations of both parties.

Keywords: Legal regulations, legal relations, attorney, client, rights, obligations.

ВЪВЕДЕНИЕ

Нормативна уредба на правоотношенията. История на закона за адвокатурата и етичния кодекс на адвоката.

Правоотношенията адвокат – клиент са нормативно уредени в българското законодателство. Те са поместени в Закона за адвокатурата (обн., ДВ, бр. 55 от 25.06.2004г.) и Етичния кодекс на адвоката (обн., ДВ, бр. 60 от 22.07.2005г.). Двете нормативни уредби определят рамките на правата и задълженията на страните - адвокат и клиент. Формирането и организацията на адвокатската институция в България преминава през различни периоди, повлияни от противоречивото развитие на българската държава.

Първият опит за цялостна законодателна уредба на адвокатската професия е направен с постановленията на глава X “За адвокатите”, (чл. 181-211) от Закона за устройство на съдилищата от 05.02.1883г. . Законът е срещнал съпротива и неговото действие е било суспендирано с княжески указ от 04.04.1883г. Така следва да се приеме, че първият Закон за адвокатите в България е приет от Петото Обикновено Народно събрание на 22 ноември 1888г. (ДВ, бр. 140/24.12.1888 г.).Приемането му се е наложило поради настъпилите социално – икономически промени в Княжество България след Освобождението. Тези промени предизвикват замяната на временните правила със специални норми, които да съответстват на необходимостта от организиране на адекватна правораздавателна система за нуждите на изграждащата се буржоазно – демократическа държава. Законът не е установявал корпоративно устройство на адвокатската професия. Приемането на адвокатите е ставало чрез “приписване” към окръжен съд с определение въз основа на молба, подкрепена със съответни документи, установяващи притежаването на изискваните от закона положителни качества за званието “адвокат” на молителя и липсата на отрицателни такива. Дисциплинарният надзор е бил поверен на окръжните съдилища. Все пак се е предвиждала възможността за избор на адвокатски съвети, които са могли да поемат осъществяването на дисциплинарната отговорност. Ясно е, че този закон практически не е организиран адвокатската професия, но се прави извода, че самоуправлението на адвокатурата в България е уредено от първия Закон за адвокатите от 1888г., създавал предпоставките за изграждане на Съвет на адвокатите.

Със Закона за адвокатите, приет на Втората редовна сесия на Двадесет и първото Обикновено Народно събрание на 24 юни 1925 г., адвокатурата се организира на съвършено нови основи. Законът е изграден на два принципа: на самоуправление и на самоконтрол, необходими предпоставки за пълната независимост на адвокатурата. Промяната в организацията на адвокатурата, предизвикана от установяването на новия държавен строй след Втората световна война е установена с приемането на нов Закон за адвокатите през 1947 година. Съгласно него адвокатските колегии са юридически лица с органи — общо събрание и адвокатски съвет. Независимостта на адвокатурата е премахната с приемането на следващите укази, отричащи принципите на самоконтрол и самоуправление-основни принципи за упражняване на адвокатска професия, но Законът за адвокатурата от 12.09.1991г., ги отменя. С него адвокатската професия е установена като конституционна дейност за правно съ-

действие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица. Цитираният закон действа до влизане в сила на действащия закон от 2004г.

Съгласно чл. 134, ал. 1 от Конституцията на Република България, адвокатурата е свободна, независима и самоуправляваща се. Адвокатската професия е дейност за правно съдействие и защита на свободите, правата и законните интереси на физическите и юридическите лица и пред органите на съдебната власт. Включването на чл. 134, ал. 1 в Конституцията е израз на стремежа на законодателя да определи в конституционна норма свободата и независимостта на адвокатурата.

Горе споменатият, Етичен кодекс на адвоката е приет с решение на Висшия адвокатски съвет през 2005 година. Нормите му могат да се разделят най-общо на такива, които регулират отношенията на адвоката с клиента, регулиращи личното поведение на адвоката и норми, които регулират отношенията му с колегите и съдебните юрисдикции. Необходимостта от Етичния кодекс на адвоката, произтича от чл. 121 ал.1 от Закона за адвокатурата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Възникване на правоотношенията адвокат - клиент

Правоотношенията между адвоката и клиента възникват, когато се породи правен спор между физически и юридически лица. Лицето, чиито интереси по някакъв начин са засегнати си избира адвокат, който да го представлява. Защитникът представлява клиента си чрез писмено пълномощно, като след подписването му, клиентът може да го оттегли по всяко време.

2. Права и задължения на адвоката.

Адвокатските права и задължения са разпределени преди, по време и след делото на отделните му клиенти. Тези интервали от време, могат да се определят като отделни фази на правата и задълженията. Отношенията между адвокат и клиент са основани на добросъвестност, взаимно доверие и отговорност. В правото на адвоката е да не предоставя книга и документи за проверка, изземване и други случаи. Адвокатът има право да разговаря и въобще да кореспондира с клиента си напълно самостоятелно, без външна намеса от който и да е, дори и да е лишен от свобода или да е задържан под стража. От тук следва да се направи изводът, че кореспонденцията, каквато и да е тя, между адвоката и неговия упълномощител са строго конфиденциални и в трите фази.

Адвокатът има правото да изисква възнаграждение за своя труд от клиента по време и след делото. Минималният размер е строго определен в законова разпоредба. Юристът може да не поиска възнаграждение - в този случай оказва безплатна адвокатска помощ. Ако, обаче, прецени да действа по първия случай, винаги трябва да предоставя отчет на своя довереник.

Адвокатът има значителен брой задължения спрямо клиента си. Може да се направи заключението, че той има повече задължения, спрямо правата си. Едни от най-важните му задължения са да защитава упълномощителя си добросъвестно, грижливо и компетентно. Личното поведение на адвоката също трябва да се съобрази, поради причината, че той осъществява конституционно право на гражданите - право на защита. С Етичния кодекс на адвоката се налага определено поведение на адвокатите, и то не само в професионален план, но и в личен.

Юристът по закон не може да се отказва от вече поета защита, освен ако няма крайни обстоятелства за това. Неговите лични интереси са поставени зад професионалните му. Той трябва да се води от закона и да осъществява защитата на клиента си в рамките, предвидени в него. Адвокатът има и ограничение, свързано с облеклото. По закон юристите - адвокати, следва да влизат в съдебната зала и въобще на заседанията си в тоги, също както прокурорите и съдиите.

Адвокатските задължения не се изчерпват до края на делото. След приключване на делото, защитникът е задължен да пази тайната на своя клиент безсрочно, тоест без ограничение във времето. По друг начин стои въпросът със съхраняването на книгата по делото, на адвокатата са предвидени времеви рамки - срок от 5 години след приключване на делото.

3. Права и задължения на клиента.

Клиентът, от своя страна, може да изисква информация свързана с развитието на делото, както и ако има въпроси в хода на делото, може да поиска обяснение от защитника си. Доверителят има законното право да бъде осведомен за правата и задълженията си от адвокатата си. Съществуващият принцип на доверието е от изключителна важност както за адвокатата, така и за клиента. Както довереникът трябва да бъде честен и да спечели клиентското доверие, така и клиентът следва да сподели на защитника си всички подробности и детайли, свързани с проблема му. Клиентът е в правото си да изисква адекватно отстояване на законните си права и задължения от страна на адвокатата. Този принцип е ключов за адвокатската професия, тъй като това е адвокатското призвание - да се стреми винаги да отстоява клиентските интереси, без значение дали той е на друго мнение. Друго право на клиента е да не бъде подлаган на дискриминация под каквато и да е форма от страна на защитника си, което всъщност се явява и като задължение на адвокатата, както в професионалния му, така и в личния му живот.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Адвокатът следва да предоставя адекватно правно съдействие и защита, а клиентът - да изнася пред адвокатата всички факти и обстоятелства от значение за предмета на съдействието или защитата. Адвокатът има редица задължения спрямо своите клиенти, произтичащи директно от законовите разпоредби. Такива са задълженията на адвокатите точно да осведомяват своите клиенти за правата и задълженията им, да не поемат работа, за изпълнението на която знаят или са били длъжни да знаят, че не притежават необходимите знания и подготовка, да не представляват или защитават едновременно и двете страни по делото и ред други случаи. Изводът е, че всяка една от страните притежава права и задължения, предписани в разпоредбите на Закона за адвокатурата и Етичният кодекс на адвокатата. Адвокатските задължения биват разпределени преди, по време и след делото на отделните клиенти. От адвокатата се изисква като цяло съвестност, професионализъм и определено поведение, обособени в двата нормативни акта.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Добчев, П., Българската адвокататура 1878 – 2000 година. София 2003 г. Сиби.
- [2] Закон за адвокатурата (обн., ДВ, бр. 55 от 25.06.2004г.).
- [3] Етичен кодекс на адвокатата (обн., ДВ, бр. 60 от 22.07.2005г.).

За контакти:

Дима Христова Вълева, тел:0890 41 30 71
e-mail:valeva.dima@yahoo.com

Докладът е рецензиран от доц. д-р Е. Коларов

Административноправен режим на оръжията в Република България

автор: Боян Войков

***Weapon regulations in Republic of Bulgaria:** This paper describes weapon regulations in Republic of Bulgaria, the legal definitions connected with weapons and firearms, as well as analysis on the requirements for receiving a firearms permit. The weapons regime in Bulgaria is established by the Weapons, munitions, explosives and pyrotechnic products law. The regulations, created by this law, are influenced by Directives 91/447/EEC and 2008/51/EC which establish the primary rules about firearm categories and their civilian application. The paper also speculates about the lack of rules concerning the usage of the so-called 'cold weapons' and furthermore gives suggestions about improving the current legislation.*

Key words: weapons legislation, firearms legislation, governmental agencies, weapons and munitions law, firearm permit, police agencies, 'cold weapons', weapons control

ВЪВЕДЕНИЕ:

Правната регламентация на огнестрелните оръжия има особено значение за опазването на реда и сигурността във всяка държава, тъй като обхваща общоопасни средства, с които могат с лекота да се извърши едно от най-тежките правонарушения, познати на всяка цивилизована правна система, а именно лишаването на един гражданин от правото му на живот. Така самата специфика на оръжейното законодателство е много по-силно свързана с една от основните цели на административното право – защита на интересите на обществото и съхраняване на установения порядък на държавно управление. Това може да стане само чрез едно добре обмислено и прецизно законодателство, уреждащо именно тази област на обществените отношения, която е непосредствено свързана с дейностите, имащи за предмет оръжия и боеприпаси от всякакъв вид. Тази материя е и въпрос на национална сигурност, защото пренебрегването ѝ от законодателя може сериозно да повлияе върху способността на органите на реда да реализират държавната принуда ефективно, когато е необходимо да се защитят здравето и животът на гражданите и важни обществени и държавни интереси. Настоящите събития свързани със злоупотребата на отделни лица с правото им да притежават оръжие, които бяха обект на широк публичен дебат, пораждаат множество въпроси относно ефективността на настоящата нормативна уредба и дали е възможно да се упражнява адекватен контрол върху тези общоопасни средства.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Административноправният режим на общоопасните средства в Република България се регулира от Закона за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия (ЗОБВВПИ, обн. ДВ. бр.73/2010г.). За разлика от своя предшественик, Закона за контрол над взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите (ЗКВВООБ), новият закон урежда изчерпателно материята, засягаща дейностите както с огнестрелни оръжия и техните боеприпаси, така и с взривоопасни вещества. Добавен е и нов момент – към общоопасните средства са причислени и пиротехническите изделия. Законът е съобразен и с европейските директиви в тази насока (Директива 91/477/ЕИО и Директива 2008/51/ЕО, както и Регламент №258/2012г.). Когато говорим за дейности, регулирани от правните норми на ЗОБВВПИ, трябва задължително да направим едно отграничение, а именно, че законът не се прилага за Въоръжените сили на Република България, прибиващи чуждестранни въоръжени сили, структурите на МВР, ДАНС, НСО, НРС, ГД „Изпълнение на наказанията“ и ГД „Охрана“, като последните две са към Министерството на правосъдието. Следователно тук става въпрос за гражданата употреба на общоопасни средства. Само част от тях се явяват предмет на настоящата разработка – това са оръжията.

Преди да навлезем в материята по същество, на първо място трябва да уточним какво се има предвид под „оръжие“. Противно на общожителските разбирания, легалният термин „оръжие“ според българското законодателство обхваща сравнително по-тесен кръг от обекти. Правната дефиниция тук дава едноименния ЗОБВ-ВПИ в разпоредбите на чл. 4. На първо място оръжията се разделят на огнестрелни и неогнестрелни. Огнестрелно оръжие по смисъла на закона е *„преносимо цевно оръжие, което произвежда, проектирано е да произведе или може да бъде видоизменено, така че да произведе, изстрел с куршум или снаряд чрез действието на взривно вещество“*. Това в действителност е буквалният текст на чл. 2 на Регламент на ЕС №258/2012г. (публ. ОВ на ЕС, бр. 94/2012г.) По-нататък с изключителни разпоредби са посочени тези оръжия, които не са огнестрелни. Става въпрос за трайно негодни за употреба огнестрелни оръжия, стари или архаични форми на огнестрелни оръжия. Съгласно директивите на ЕС (Директива 91/477/ЕИО и Директива 2008/51/ЕО), регулиращи правната материя с оръжията в тази насока, огнестрелните оръжия се подразделят на няколко категории: Категория А – автоматични огнестрелни оръжия, с изключение на тези, които са предназначени за колекционирание или са част от театрален реквизит при положение, че са обезопасени от сработване; определен вид забранени боеприпаси с експлозивно, експанзивно, запалително и бронебойно действие както и бойни ракети; Категория Б – полуавтоматични нарезни и гладкостенни дългоцевни или късоцевни оръжия, които по своите характеристики могат да наподобяват тези от категория А; Категория С – дългоцевни оръжия, различни от тези по останалите категории и Категория Д – еднозарядни дългоцевни огнестрелни оръжия с гладкостенна цев. Придобиването, съхранението, носенето и употребата на огнестрелни оръжия и боеприпаси от категория А е забранено. Тези дейности с оръжия от останалите категории могат да бъдат извършвани само след издаване на разрешение от компетентните органи на МВР – директора на ГД „Национална полиция“ или от съответния началник на районно управление (РУ), ако лице-то-заявител има постоянен адрес на територията на страната.

Определенията, дадени в тези четири категории, са родовите белези на съществуващите огнестрелни оръжия. Можем да кажем, че подразделянето им е в известен смисъл определено от степента им на обществена опасност. Към категория А принадлежат оръжия, които имат най-голям деструктивен потенциал и са най-често част от бойния арсенал на въоръжените сили на която и да е държава. Категория Б включва огнестрелни оръжия, които имат подобни характеристики, ако не и същите, спрямо тези оръжия, изброени в категория А, но въпреки това със съществени отклонения. Към нея спадат полуавтоматични „цивилни“ варианти на тези автомати, които по принцип са предназначени за въоръжените сили и специализирани полицейски части, пушки от т.н. тип „пушка-помпа“, пистолети, револвери и др., т.е. в нея попада широк набор от огнестрелни оръжия. Тази категория, както и следващите две, за разлика от първата, не включват към себе си видове боеприпаси. Последните две категории оръжия обхващат останалите видове огнестрелни оръжия. Един преглед на техническите им характеристики, а именно понижената патронна вместимост, периферното действие на ударника, еднозарядността им и др. ни показват, че се касае за оръжия, които и макар да имат разрушителен потенциал, той не е толкова голям, колкото тези огнестрелни оръжия в предходните категории, но в никакъв случай пре-небрежим.

За осъществяване на дейностите с огнестрелни оръжия по ЗОБВВПИ е необходимо издаването на разрешение от компетентния орган на МВР – вече гореспомнатите директор на ГДНП или началник на съответното РУ по постоянен адрес. По начало законът регулира извършването на най-различни дейности с оръжия и боеприпаси – производство, търговия, внос, износ, транспортване, унищожаване, утилизация, придобиване, съхранение, носене и употреба. Издаденото разрешение (в някои законодателства се споменава още и като „лиценз“) се явява един конститутивен

административен акт, който пряко поражда правото на лицето – негов притежател, да извършва определената с това разрешение дейност, но и задължението да съблюдава забраните по закона, чиито адресати са именно притежателите на разрешението. В конкретния случай ние ще разгледаме разрешението, свързано с придобиването, съхраняването, носенето и употребата на огнестрелни оръжия, защото този аспект на оръжейния режим представлява най-голям обществен интерес от цялата материя.

Разрешенията по ЗОБВВПИ, в това число и тези за гореизброените дейности, предмет на тази разработка, винаги биват с определен срок. Изключение правят разрешението за производство, но те, поради характера на процедурата и множеството от условия, проверки, документация и ресурсен потенциал, е резонно да бъдат с такова положение. На първо място целите, за които се издават разрешението за придобиване, съхранение или за носене и употреба, биват две категории – служебни или граждански. Под служебни цели се има в предвид самоотбрана, охрана на собствеността и други дейности, свързани с осъществяването на въоръжена дейност по трудово или служебно правоотношение. Втората родова категория цели са гражданските цели. Те включват себе си отново самоотбрана (в някои случаи се споменава и като самоохрана или „за самозащита“), лов, спортни цели, учебни стрелби, колекционирани и за др. културни цели и мероприятия. Допълнителни изисквания с отрицателно съдържание ни дава чл. 58 от закона, в който са посочени условията, при които на едно лице не може да му бъде издадено желаното от него разрешение. Изводът е следният: лицето-заявител трябва да има навършени 18 години, да обоснове наличието на основателна причина, да има завършено основно образование, да не е осъждано за умишлено престъпление от общ характер или срещу него да е налице образувано наказателно производство за такова престъпление, да няма висящи данъчни задължения към държавата или да е налице производство по принудително изпълнение на такива, да не страда от психически заболявания и през последните 3 години да не е било настанявано за лечение в психиатрично заведение, през последните три години да не е настанявано два или повече пъти в заведения за отрязване към МВР, както и да не е ставало субект на три или повече административни наказания или да са му налагани мерки по Закона за защита от домашното насилие, и накрая, но не на последно място, да е преминало курс за безопасно боравене с огнестрелно оръжие и боеприпаси в случаите, когато кандидатства за носене и употреба на същите. Необходимостта от това един гражданин да не е нарушавал обществения ред по какъвто и да е начин, както и да не страда от определен вид психически заболявания, се определя от някои като „надеждност“ в смисъл, че няма съмнение въпросното лице някога да злоупотреби с предоставеното му право. За някои от тези изисквания компетентният орган проверява служебно, с изключение на проверката за това дали лицето е изтърпявало наказание лишаване от свобода, което се удостоверява съответно със свидетелство за съдимост, и наличието на психически заболявания. Съмнения поражда установената практика за доказване на това дали едно лице не страда от психическо разстройство или друга душевна болест. Практиката показва, че е необходимо представянето само на удостоверение, че съответното лице не е било задължително настанявано за лечение в специализирано заведение по смисъла на Закона за здравето или че не е диспансеризирано за лечение на алкохолна или наркотична зависимост. Това ни навежда на мисълта, че няма установен начин за извършване на проверка на текущата или последващата промяна в психическото здраве на един гражданин, което може да доведе до издаване на разрешение за оръжие на лице, което де факто не отговаря на тези изисквания и има потенциала да причини вреди на себе си, на околните, на обществото или на държавата. Спорен момент в практиката, а и в теорията, представлява обуславянето на т.н. „основателна причина“. За основателна причина не се има само предвид целта, за която се издава съответното разрешение – тя следва да бъде доказана. За осно-

вателна причина се приемат случаите, когато едно лице членува в спортна или ловна организация, при което е необходимо само да представи съответния удостоверителен документ за съществуващото членствено правоотношение и основателната причина ще бъде налице. Същото се отнася и в случаите, когато лицето се явява и колекционер на оръжия и боеприпаси. Доказване на основателна причина за цел самоотбрана обаче изисква повече усилия от страна на заинтересования гражданин. Практиката възприема, че за да бъде издадено разрешение за оръжие на основание самоотбрана, трябва да има „непосредствена и реална опасност за живота, здравето, сигурността и имуществото” на заявителя. Какво по-конкретно се има предвид обаче и колко „голяма” трябва да бъде тази „опасност” все още не е ясно.

В тази насока интерес представлява чл. 78 ЗОБВВПИ, който регламентира издаване на разрешение за придобиване, съхранение и/или носене и употреба на оръжие и боеприпаси за настоящи и бивши служители на МВР, Въоръжените сили на Р България, ДАНС, НРС, НСО, ГД „Охрана” и ГД „Изпълнение на наказанията”. При правилно тълкуване на закона можем да направим заключението, че това не е самостоятелно основание за издаване на разрешение за огнестрелно оръжие. Въпреки това практиката не го възприема и като заместител на основателна причина за издаване на оръжие за граждански цели, защото е логично, че държавен служител би поискал разрешение за оръжие само за служебни цели, свързани с дейността на съответното ведомство. Възможността и бивши служители с прекратено служебно правоотношение, на които не им е било налагано дисциплинарно наказание „уволнение”, да придобиват огнестрелни оръжия чрез основанията на този член обаче поставя под съмнение този начин на тълкуване на разпоредбата от страна на съдилища и държавни органи.

Срокът на едно разрешение за съхранение, носене и употреба е 5 години. Изключение от правилото представлява разрешението за придобиване, което трябва да предхожда всяко прехвърляне на правото на собственост върху едно огнестрелно оръжие и боеприпасите към него. То е за срок от 3 месеца. В един разрешителен акт могат да се включат повече от едно разрешения. В тях се посочва всяко едно индивидуално оръжие, обект на разрешителния акт. Има предложения сроковете, за които важат тези разрешения, да бъдат намалени от 5 на 3 години. От обективна страна този срок е твърде кратък и се явява ненужно бюрократично усложнение, което би възпрепятствало тази част от гражданския кръгооборот, която е свързана или разчита на дейностите с огнестрелни оръжия. По-благоприятният вариант е да се създаде по-ефективна система за контрол, която да следи служебно за данните, които постъпват относно носителите на разрешения и при промяна незабавно да се пристъпи към отнемане на разрешението първо чрез метода на убеждението и доброволното изпълнение, а ако това се окаже недостатъчно – по пътя на принудата. Част от тази система е вече уредена, тъй като съществуват разпоредбите, регламентиращи отнемането на вече издадени разрешения, когато основанията и условията за тяхното издаване отпаднат. Въпросът е в ефективното организиране на административния контрол.

Според чл. 4 ЗОБВВПИ оръжията биват още и неогнестрелни. Това са „пневматични и газови и сигнални оръжия”. Фактът, че се квалифицират като „оръжия”, означава, че за тях важат някои от забраните за носене и употреба, които обхващат и огнестрелните, а именно да не се носят открито, освен при осъществяване на охранителна дейност, да не се употребяват в близост до религиозни и здравни заведения, да не се носят на обществени мероприятия и др. Придобиването, съхранението, носенето и употребата не изискват никаква документация, освен ако се касае за неогнестрелно оръжие с кинетична енергия над 24 джаула, при което е необходимо собственикът да уведоми в 14-дневен срок писмено компетентния орган на МВР след придобиване на оръжието.

Един цялостен прочит на чл. 4 ЗОБВВПИ обаче ще ни остави със заключението, че законодателят е пропуснал да причисли към неогнестрелните оръжия и т.н. „хладни“ оръжия. В действителност терминът „хладно оръжие“ за българското право изобщо не съществува, но това по себе си не влече заличаването му от употреба в обективната действителност. Не малко престъпления се извършват с хладни оръжия, но това не се явява допълнителен престъпен състав по смисъла на Наказателния кодекс (НК), както например са случаите, когато за извършване на едно престъпление, било то убийство, отвлечане, кражба или грабеж, се използва огнестрелно оръжие. Практиката в страните от Европейския съюз обаче показва, че под оръжие в най-общия смисъл се разбира именно „огнестрелно оръжие“, а „хладните оръжия“ попадат в отделна категория – тази на ножовете и други остри опасни предмети, които могат да причинят сериозни наранявания или смърт при употреба срещу жив човек.

Правото на Европейския съюз (ПЕС) не урежда единна система за контрол върху „хладните оръжия“ така както например е положението с нормативната уредба върху дейностите, свързани с огнестрелните оръжия. В някои западни законодателства, като например това на Великобритания и Русия, съществуват правни норми, които ограничават или забраняват извършването на дейности с хладни оръжия. Правна дефиниция за хладно оръжие дава руският оръжен закон (Закон „Об оръжия“, „Российская газета“, N 241, 18.12.1996): *„оръжие, предназначено за поразяване на цел чрез използването на човешка мускулна сила, при което се осъществява непосредствен контакт с обекта на поражение“*. И в двете законодателства се забелязва тенденция за установяване на обща забрана за носене и употреба върху определен вид хладно оръжие – съгъваеми ножове, такива с автоматично отваряне или с дължина на острието над определена допустима стойност и др. За разлика от руското законодателство, великобританското (Criminal Justice Act, 'The Gazette', с. 33/1988, Knives Act, 'The Gazette', с. 21/1997, Offensive Weapons Act, 'The Gazette', с. 26/1996) също така установява забрана за носене на каквото и да е било хладно оръжие на обществени места без основателна причина. У нас, както беше споменато, липсва каквато и да е регламентация относно хладните оръжия. Въпреки това, при определени обстоятелства, когато трябва да се обезпечи опазването на обществеността при провеждане на определени мероприятия, органите на реда имат право да изземват предмети с потенциална опасност, в това число и хладни оръжия или каквито и да е било други остри предмети. Това обаче може да стане само при определени обстоятелства. Ако за полицейските органи възникнат съмнения, че едно лице може да носи у себе си хладно оръжие, то те на практика нямат никакво правно основание да поискат и изземат намиращия се у него предмет, освен ако това лице няма да застраши непосредствено обществеността по някакъв начин.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

ЗОБВВПИ предлага една пълна законова регламентация на обществени отношения с изключително значение за опазване на обществеността и националната сигурност. Процедурата по издаване на разрешение за придобиване, съхранение, носене и употреба на огнестрелно оръжие може да е утежнена в сравнение с други производства за издаване на индивидуални административни актове, но предлага възможност за пълна и обективна преценка на всички факти и обстоятелства, относими към конкретния случай, тъй като това е от съществена важност за спецификата на регулируемата материя. Създадената нормативна уредба и приложението ѝ на практика има за цел да ограничи значително разпространението на огнестрелни оръжия сред цивилни лица. Евентуалните препоръки, които могат да се отправят към законодателя, са за подобряване на административния контрол, въвеждане на по-надеждни критерии за определяне на психическото здраве на отделните граждани и създаването на правни норми, обхващащи и обществените отношения, свър-

зани с „хладните оръжия“, като последното може да стане в отделен нормативен акт по западен образец или да бъде интегрирано в настоящия оръжеен закон, като възможен източник за реципиране може да бъде руският оръжеен закон, тъй като дефиницията за хладно оръжие съвпада най-близко до обществените представи за тези оръжия в България.

ИЗТОЧНИЦИ:

[1] Директива 91/477/ЕИО, публ. ОВ на ЕС, бр. 256/1991.

[2] Директива 2008/51/ЕО, публ. ОВ на ЕС, бр. 179/2008.

[3] Закон за оръжията, боеприпасите взривните вещества и пиротехническите изделия, обн. ДВ. бр.73/2010.

[4] Закон „Об оружии“, "Российская газета", N 241, 18.12.1996.

[5] Регламент на ЕС №258/2012г., публ. ОВ на ЕС, бр. 94/2012г.

[6] Решение на ВАС №4548/2012г.

[7] Решение на ВАС №116/2014г.

[8] Наказателен кодекс, обн. ДВ. бр. 26/1968.

[9] Criminal Justice Act, 'The Gazette', с. 33/1988.

[10] Knives Act, 'The Gazette', с. 21/1997.

[11] Offensive Weapons Act, 'The Gazette', с. 26/1996.

За контакти:

Боян Пенев Войков, студент втори курс, специалност „Право“, Юридически факултет, РУ „А. Кънчев“, тел.: 0876943126, e-mail: bvoikov@abv.bg

Рецензент: доц. ас. д-р Е. Коларов

Преки и косвени източници на частното право

автор: Петър Николаев Дюлгеров

***Primary and subsidiary sources of private law:** The social necessity of the juridical prism, created by the sources of law, puts the legal doctrine to the test in terms of making adequate and theoretical dogmatics in the legal science. The purpose of that is to advance the law further as a systematic regulator of social relations, personifying the latter from legal rules into legal relations. The current scientific work presents ideas and criteria for discerning the main types of sources of law, primary and subsidiary respectively.*

Key words: sources of law, regulatory acts, legal science, legal custom, legal principles, legal practice.

ВЪВЕДЕНИЕ:

В правната доктрина се разглеждат няколко основни теоретични обосновки, относно основните видове източници на частното право. Последните са основният материален приюм, откъдето правото черпи своята пряка и регулативна сила. Изложението в доклада критерии не целят противоречие с концепциите за понятието "източници на частното право". Съществуват различни методи и подходи за определянето на източниците на частното право като такива. Източниците на частното право са многообразни по своята правна природа и за да се различават помежду си, е необходимо формулиране, и обосноваване на ясни критерии. Настоящият материал цели да даде обобщена характеристика на източниците на частното право и поспециално внимание да се обърне върху разделянето в доктрината на преки и косвени източници. Последните са предмет на анализ, като ще се добавят допълнителни критерии, които да признаят някои от спорните източници за косвени такива, тъй като влияят на обективното частно право. Не всички от косвените източници на частното право имат признато правно значение от правната доктрина и от някои автори, но за да се прецизират в обобщителен вариант ще се развият отделни дефиниции на база на разграничителния критерий между различните видове.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Обективното частно право в българската правна система не определя легална дефиниция за източници на частното право, защото се касае за доктринално понятие, което почти единодушно се приема от правната теория като юридически факт с конститутивно правно действие за пораждаване, изменение, отменяне, обезсилване на правни норми. Източниците на правото не са текстовото изражение в материален смисъл, а тези специфични юридически факти, които въздействат върху правната норма.

Разграничителният критерий, с който се различават индивидуализиращият тип юридически факти, характерен за източниците на частното право, с универсалните юридически факти, е фундаменталният белег, че последните правопораждат, правопроменят, правопрекротяващо, правопогасяват или правоотменят частноправни правоотношения. Чрез източниците на частното право правната норма се материализира със структурните си елементи хипотезис, диспозиция и при неизпълнение на предписанието на диспозитивната част, и санкция, като едновременно тя представлява общо правило за поведение, с което правните субекти осъществяват активно или пасивно поведение.

Правната доктрина отрича възможността социалните и икономическите условия да бъдат релевиращ източник на частното право, защото те представляват фактора, поради който носителят на правотворческа компетентност анализира и обобщава, и на тяхната базисна основа може да създаде, въз основа на своята компетентност,

източник на частното право. Социалните и икономическите условия могат да засягат обществени и държавни интереси или пък да наложат необходимостта от създаване на колективен или едноличен държавен орган, който може да има административни, правораздавателни или други функции, т.е. това се касае за такива източници на частното право като устройствени нормативни актове. От изложените концепции на проф. д-р Иван Русчев следва да се открие в правосъзнанието, че източниците на частното право са вид юридически факти, които въздействат върху правните норми, с изключение на тълкувателните актове на правораздавателната система и на Конституционния съд, защото нямат силата да променят правната норма, а да тълкуват правните разпоредби, откъдето се извлича нейния смисъл [3, с. 34].

През историческото развитие за източници на частното право са били признати консенсусът и обменът в практиката [3, с.14, 15]. От гореизложеното задължително трябва да се подчертае, че историческото развитие на обективния свят влияе върху общественото съзнание и по този начин се формират отделни възгледи спрямо различните исторически периоди и заради това правната доктрина и правните мислители стават независими от правната регламентация в съответен период, когато възприемат, че е необходима промяна в правото. Поради което доктриналното понятие "източници на частното право" има своите коренни промени.

Основните видове на частното право биват официални и неофициални, наддържавни, външни и вътрешни, писани и неписани, първични и вторични, главни и субсидиарни, самостоятелни и несамостоятелни, преки и косвени и др. Официалните и неофициалните източници се различават според това дали имат необходимост от юридическото им признаване, и дали ще могат да проявят правното си действие спрямо правните субекти. Писаните и неписаните източници имат съотносимост към обективното частно право, т.е. съществува зависима връзка на един официален източник с един писан такъв, защото не може един източник да има статут на официален, ако не е признат от писан източник на частното право или в частност нормативен акт. Примерно, според чл. 5 ГПК законодателната воля изразена в преpraщащата правна норма, съдържаща се в надлежната правна разпоредба, създава ориентирите и насочеността към правните обичаи, които правоприложителят може да приложи, когато липсват предпоставките за правоприлагане по аналогия и основните начала. Това означава, че правните обичаи могат да се персоналицират в официален източник, но са неписан източник на частното право.

Според националната принадлежност на автора на източниците на частното право се подразделят на външни и вътрешни. Примерно, международните договори са недържавен нормативен източник, който въз основа на тяхното ратифициране и обнародване по съответния ред, стават част от вътрешното право на държавата, но не са вътрешен източник на частното право [3, с. 54]. Вътрешните източници могат да бъдат нормативните актове, приети или издадени от компетентни органи съгласно чл. 2 от Закона за нормативните актове. Наддържавните източници на частното право установяват правен ред, който не се прибавя към вътрешното право, а има задължителна сила спрямо държавите, които са ги ратифицирали или имплементирали, без да им се нарушава конституционно установения ред. Субсидиарните източници на частното правото подпомагат главните, като допълващи "юридически факти, уреждащи частноправни отношения. Субсидиарните източници могат да възникнат, само когато са изрично обективирани в закона [3, с. 45].

Самостоятелните източници не зависят от правното действие на други източници, което ги диференцира от несамостоятелните източници. Последно изброените видове източници на частното право са и предмет на разглеждане в настоящата научна и теоретична разработка.

В правната доктрина се колизират различните теории за съществуването на преките и косвените източници на частното право. Според проф. д-р Иван Русчев косвените източници служат като подпомагащи фактори "преките". Критериите за

разделение не са издържани в правната теория. Релацията между преки и косвени е по-скоро като връзка от главни към субсидиарни. Защото косвените източници нито съдържат правни норми, нито имат задължителна сила или пък изобщо нямат правно действие спрямо правните норми, с които да ги изменят, отменят или допълват, а напротив правните норми чрез своето предписание възлагат възможността на правоприложителя в лицето на съда да препрати към “фактори” като справедливостта, морала или добросъвестността. Според него даже последните по-скоро са и начала, върху които се градира частното право.

Цеко Торбов разделя преките и косвените източници на частното право според белега нормативност, т.е. тези източници, които съдържат правни норми се характеризират като преки. Към преките източници прибавя нормативните актове и правните обичаи, а към косвените съдебната практика, морала, правната наука, справедливостта и други [4, с. 294].

Проф. д-р Лъчезар Дачев добавя към преките източници – правните норми, правния обичай и решенията на КС, обезсилващи като противоконституционни правни норми. Към косвените източници през неговите хипотези спадат тълкувателните решения на КС и тълкувателните решения на колегиите на ВКС и ВАС и оттам като субсидиарни се разглеждат правилата на морала и справедливостта [1].

Според Мария Павлова няма подразделение на източниците на частното право на преки и косвени, а по-скоро те се различават по обществените отношения, които регулират и по своя характер. В нейната хипотеза се разделят пет основни вида източници: нормативните актове, правните обичаи, тълкувателните решения, решенията на КС за обявяване на противоконституционност на правни норми, както моралът и справедливостта като субсидиарни източници [2, с. 68]. По аналитичен път изразените хипотези, превърнати в самостоятелни теоретични конструкции, обективират в подобие на различни гледни точки, вариациите за преките и косвените източници на частното право.

На първо място следва да се подходи така, че различните източници да имат своя обща регулативна сила, относно частноправните правоотношения. Въпросът е каква практическа цел ще има и разграничението на преките и косвените източници на частното право. Все пак може да се разглежда ракурса на това какво те биха допринесли за развитието на обществените отношения, но в този случай съществуването на разделението на преки и косвени източници на частното право е важно да бъде изяснено. Поради тази причина това разделение е критикувано, защото въз основа на полезността им трудно биха се различили косвените източници от преките. Все пак те трябва да попълнят “фактическия състав” на дефиницията за източници на частното право. Необходимо е да бъдат юридически факти, които да имат правно действие спрямо правните норми. В правната система, а в частност българското вътрешно право и законодателство, не са предвидени такива категории, като морала и справедливостта, да влияят върху обективното частно право. А защо да не се погледне под юридическата рамка на теоритико-емпиричния пъзел на полезността? Основната опорна точка за разграничението на преките и косвените източници на частното право е в това, че, ако условно към преките източници се прибавят нормативните актове, решенията на КС за обявяване на противоконституционност на правните норми, решенията на ВАС за провъзгласяване на нищожност или отменяне поради незаконосъобразност на подзаконови нормативни актове по чл. 193, 195 АПК, т.е. тези, които пряко въздействат върху правните норми, то правните принципи, моралът и справедливостта може да причислим към косвените източници на правото, поради това, че правните норми препращат към тях в определени случаи.

Със споменатото дотук се подразбира, че условни косвени източници на правото биха могли да бъдат правните принципи, моралът и справедливостта. Макар и те да са добавени като субсидиарно приложение при непълноти в законодателството или при неговото тълкуване, може да се придаде правно действие на морала въз

основа на правните норми. За да се прибавят към косвените източници е нужно да се прекрият с дефиницията за източници на частното право. Когато има факти от социалната действителност, неуредени от хипотезиса на правната норма или такива, които не са уредени по подобаващ начин, то е необходимо да се използват косвените източници. Това се касае основно при непълноти в правото и при тълкуване, и може да се приложи, след основните способности за правоприлагане по аналогия, по аргументи от противното и от по-силното основание. В случая самият законодател определя, че когато липсва закон, това е предпоставка да се правоприложат съответно, основните начала, обичая и морала съгласно чл. 5, изр. 2 ГПК. Съответните предпоставки са: да има неясност, непълнота и противоречивост, и да не може, да се приложи корективно тълкуване като способ за откриване на смисъла на правната норма или да се приложат способите за запълване на празнини в правото – аналогия или „argumentum a contrario/fortiori”. Тази преценка се дава само на съда. Дори и това да се отнася, само за правораздавателните органи, а не за неопределен кръг субекти, все пак при съставянето на съдебни актове се засягат права, задължения и законни интереси на определен кръг лица в зависимост от това до кой правен адресат са отнесени след постановяването им. На този етап идеята на научната разработка е да се уточни и прецизира точно до каква степен правната норма позволява прилагането на правните принципи, морала и справедливостта. Така например, ако нормотворецът приеме закон за изменение и допълнение на неуредените случаи или неяно формулираните, или противоречиви правила, то следва да се установи до каква степен трябва да се приложат основните начала, морала и справедливостта и дали има изключения за неприлагането им, както и в юридическата отговорност. Би трябвало да се разбира, че това правоприлагане не трябва да противоречи на императивните правни норми. Според нас все пак и трудно да се правопризнават правните принципи, морала и справедливостта, те имат специфично значение за частноправните отношения, поради това излагам няколко основни критерии, които ще се разграничат косвените източници от преките.

На първо място това е белегът *нормативност*, т.е. всички източници като нормативните актове трябва да бъдат отнесени към преките, защото освен че са властническо волеизявление на компетентен държавен орган, те съдържат общи правила за поведение, които регулират оргинерно или вторично обществените отношения. Също така те са съвкупност от правни норми, върху които им се придава непосредствено и нееднократно действие върху неопределен брой субекти.

Вторият белег на разграничение е *задължителната сила* на източниците на частното право, които нямат нормативен характер, без да се налага те да бъдат прилагани субсидиарно. Към този признак спадат тълкувателните актове на колегиите на ВАС и ВКС, и решенията на КС за задължително тълкуване на Конституцията на Република България.

Следва да се отчете допълнителен критерий за общата задължителност върху правните субекти. Нормативните актове имат общозадължителна сила върху неопределен кръг субекти. Тълкувателните решения на КС също имат пряка и регулативна дейност със задължителен характер спрямо неопределени правни субекти, но тълкувателните актове на колегиите на ВКС и ВАС са задължителни само за държавните органи на съдебната и изпълнителна власт, органите на местното самоуправление и органите, които издават административни актове съгласно чл. 130, ал. 2 ЗСВ, заради това според нас те са косвени източници на частното право.

Третият критерий се изгражда върху основата на *отменителния* и обезсилващия ефект на актове на върховните съдебни органи и КС. В това съотношение се отнасят решенията на ВАС за обявяване на нищожност и отмяне на подзаконови нормативни актове, поради незаконосъобразност по чл. 193, 195 АПК.

Въз основа на базисното изброяване на основните критерии за разделението на преките и косвените източници на частното право, те се подразделят, както следва:

Преки източници на частното право са нормативните актове, правният обичай, решенията на ВАС за обявяване на нищожност и отменяне на ПНА за незаконосъобразност, и решенията на КС за провъзгласяване на противоконституционност на правни норми и тълкувателните решения на КС, наддържавните и външните източници на частното право. Към косвените източници следва да се съотнесат тълкувателните решения на колегиите на ВКС и ВАС, правните принципи, моралът и справедливостта.

Правните обичаи са пряк и вътрешен източник на частното право. Те също представляват правни норми, макар и да не притежават структурата на правните норми, които се съдържат в нормативните актове. Елементите на правните обичаи представляват осъзнатата продължителност, като традиция, с течение на времето и признаването им за общозадължителни спрямо правните субекти от закона.

Моралът като нравствено правило за поведение би било полезно в социалната среда, да се добави към косвените източници на частното право. Все пак законът препраща към тяхното правоприлагане, не само като субсидиарен, а и като косвен източник, влияещ на правната норма с опосредяващо действие, когато са налице предпоставките за прилагането му. След като се наложи прилагането на морала, той се превръща като правило за поведение "ex lege", регулиращо обществени отношения. Ако съдът следва да приложи морала въз основа на правната норма, то се подразбира, че нравствените правила не се прилагат вече по правно-систематизиращ ред, а по вътрешната воля на съдията. Има редица примери за това. Според чл. 9 ЗЗД договорите не бива да противоречат на императивните норми и на добрите нрави, т.е. в тази норма се обезпечават нравствено-етичните правила. Съгласно чл. 26, ал. 1 съдът може да обяви нищожността на правна сделка, поради противоречие с добрите нрави.

Справедливостта също по изключение има силата на косвен източник. Съгласно чл. 52 ЗЗД съдът определя размера на насени неимуществени вреди по справедливост. В установената съдебна практика правоприложителят, след като се запознае с релевиращите доказателства според производствените правила, следва да отчете причинно-следствената връзка между деликтното увреждане и вредите. Примерно, лицето може да се почувства малоценно или с емоционални преживявания, които са причинили неблагоприятни последици за него. Примерно съдът може да присъди обезщетение на лице, което в следствие от непозволено увреждане, е претърпяло неимуществени вреди като психологическа или емоционалната нестабилност.

Правните принципи освен че са ръководни идеи, с които се подпомага обективното частно право, но и имат задължителен характер, защото императивните норми-диспозиции в Конституцията им придават общозадължителен характер, откъдето следва правните субекти да се съобразяват с предписаното поведение.

Правната наука представлява съвкупността от знания на основните понятия и институти на частното право, следователно тя е подпомагащ фактор на обективното частно право. Правната доктрина е системата от теории и концепции на различните правни теоретици и мислители, върху които се гради правната мисъл. Правната наука и правната доктрина не спадат към източниците на частното право, макар и да имат частични признаци на такива и да подпомагат законодателя, при материализирането на някои от преките източници на частното право, чрез които се пораждат правни норми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като обобщителен анализ следва да се конкретизират основните аргументи според научната разработка за разделение на източниците на частното право между преки и косвени. Това са белегът нормативност и задължителната сила, като тук следва да се подчертае, че дори тълкувателните решения на колегиите на ВКС и ВАС да се добавят към косвените източници, това е критерий за правопризнаване на силата на тълкувателните актове, като задължителни "ex lege". Като специфичен белег на разграничение представлява задължителната сила спрямо правните субекти, т.е. дали се отнася за определен или неопределен кръг субекти. Отменителният ефект спрямо правните норми, може да се използва също като критерий за разграничаване между преките и косвените източници на частното право. Правните принципи, моралът и справедливостта, се причисляват към косвените източници, не само, защото служат за допълнителни, спомагащи правоприложителя, правни категории, а защото засягат права, задължения и законни интереси на правните субекти. С оглед научната разработка се разгледа понятието за "преки и косвени източници", като се потвърдиха и добавиха критерии за тяхното разграничаване.

Литература:

- [1] Дачев, Л., Изследване на инкорпорирането на правните обичаи в българско-то законодателство съобразно новите европейски тенденции, Р., 2010.
- [2] Павлова, М., Гражданско право-Обща част, С., 2002, с. 68.
- [3] Русчев, И., Нормативните актове-източник на частното право, С., 2008, с. 14, 15, 45, 54.
- [4] Торбов, Ц., История и теория на правото, 1992, с. 291.

Нормативни актове

- [1] Граждански процесуален кодекс, обн. ДВ. бр.59/2007.
- [2] Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ. бр.275/1950.
- [3] Закон за нормативните актове, обн. ДВ. бр.65/1995.
- [4] Закон съдебната власт, обн. ДВ. бр.64/2007.

За контакти:

Петър Николаев Дюлгеров, студент втори курс, специалност "Право", Юридически факултет, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 0892310307, e-mail: dulgerov.1993@abv.bg

рецензент:

гл. ас. д-р Антонина Димитрова

Дееспособност на физическите лица – понятия и степени

автор: Марина Кирилова

Throughout this report we would have the opportunity to come to know the term of physical capability of the person. Bulgarian legislators have determined the limits of the age for its fulfillment. There have also been pointed out in the text the degrees of citizen – law capability.

Key words: physical capability, age for it, degrees.

ВЪВЕДЕНИЕ

Дееспособността е необходимо условие субектите да имат възможността да участват пълноценно в правния живот. Тя е правно качество, което се придобива при навършването на определена възраст. Всяко правоспособно физическо лице да притежава възможността да бъде носител на юридически права и задължения, която възниква от момента на раждането. Дееспособността е качество, което се изразява във възможността правният субект да реализира самостоятелно, със свои лични действия, принадлежащите му права и задължения.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В определен момент от живота си човешките същества съзряват, натрупват опит, знания и социални умения, което им позволява да разбират правните разпоредби. До този момент те не са били способни да изразят своята воля, но с настъпването му те получават правно призната възможност да осъществяват юридически действия с правомерно поведение. Нашето законодателство поставя определени изисквания за дееспособността, като се отчита както интересът на участниците в правоотношенията, така и на цялото общество.

В българското законодателство дееспособността е уредена по примера на Германия, Полша, Унгария и др. [1; с. 253]. Законодателят е имал възможността да избере дали правоспособността да възникне напълно в определен момент, а преди това лицето да се счита за напълно недееспособно, или да се проявява постепенно като в рамките на различните възрасти лицата да придобиват ограничена дееспособност до навършването на пълнолетие, когато тя се превръща в пълна.

У нас е избран вторият метод, поради което се различават 3 степени в развитието на дееспособността: до 14 – годишна възраст период на малолетие, когато лицата са напълно недееспособни; от 14 до 18 – годишна възраст период на непълнолетие, когато лицата са ограничено дееспособни, и пълнолетие – навършване на 18 – годишна възраст, когато настъпва пълната гражданска дееспособност.

Общата правна уредба на дееспособността се съдържа в чл. 2 – 5 ЗЛС, а специалната в разпоредбите на чл. 129 и чл. 130 СК, където са уредени представителството и попечителското съдействие на родител, и управлението и разпореждането с имуществото на детето. Уредбата е съставена от императивни правни норми, което изключва всякаква възможност за промяна в дееспособността от страна на физическите лица чрез своите волеизявления. В разпоредбите липсва легално определение на гражданската дееспособност, поради което тя се извежда от тях.

Чл. 2 от ЗЛС гласи: "С навършване на 18 – годишна възраст лицата стават пълнолетни и напълно способни чрез своите действия да придобиват права и да се задължават." Тук е посочена възрастта за придобиване на пълна дееспособност. Българският законодател е преценил, че с навършването на 18 – годишна възраст за лицата настъпва гражданско пълнолетие и физическото лице е способно да извършва всякакви правомерни правни действия, които пораждат правни последици. Дееспособни са и за тези лица, които не разбират значението на постъпките си или не могат да ги ръководят, поради болестно състояние, но не са поставени под запре-

щение. Дееспособността може да се отнема или ограничава само по предвидения от закона ред, и действието ѝ е занаяд.

Отнемането или ограничаването на гражданската дееспособност на физическите лица може да се постанови само чрез поставянето им под запрещение, като е необходимо да се докажат двете материалноправни предпоставки – 1. наличието на слабоумие или душевна болест и 2. това те да са довели лицето до неспособност да се грижи за своите работи. Това е мярка с много сериозни последици за лицето, тъй като тя го лишава от неговото пълноценно участие в социалния живот и го поставя в зависимост от волята на други лица. Прибягването до такава мярка се налага както в интерес на лицето, което не е способно на разумни действия, така и за осигуряване на сигурност и стабилност в правния живот на обществото.

Съгласно чл. 5 от ЗЛС гласи непълнолетните и пълнолетните, които поради слабоумие или душевна болест не могат да се грижат за своите работи, се поставят под пълно запрещение и стават недееспособни. Следователно под пълно запрещение могат да се поставят, както пълнолетните, така и непълнолетните. Като на последните в този случай се отнема придобитата ограничена дееспособност. Тези лица се приравняват на състоянието на малолетните физически лица, които нямат навършени 14 години. Вместо тях и от тяхно име правни действия извършват техните законни представители – родители или настойници.

Когато състоянието на пълнолетните лица не е толкова тежко, че да бъдат поставени под пълно запрещение, те следва да се поставят под ограничено запрещение, като в този случай са приравнени на непълнолетните лица.

Само пълнолетните физически лица могат да извършват безвъзмездните разпоредителни действия по СК и да правят завещания. Гражданското пълнолетие, посочено в чл. 2 ЗЛС важи за всички клонове на гражданското право и за останалите отрасли на частното право.

По изключение лица, навършили 16 – годишна възраст, могат да сключат брак, ако важни причини налагат това, с разрешение на председателя на районния съд по местожителството на лицето, след като изслуша непълнолетния, неговите родители или попечителя му.

Непълнолетните лица са ограничено (непълно) дееспособни. Те могат лично да извършват правни действия, техните волеви актове стават правно релевантни, но се нуждаят от попечителско съдействие, а за някои правни актове и от разрешение на районния съд, за да се избегне увреждане на техните интереси, поради недостатъчната им зрелост и опитност в социалния живот. За осигуряване на навършило 14 години дете се изисква неговото съгласие.

Режимът на дееспособността на непълнолетните се съдържа главно в чл. 4 ЗЛС и в СК. Той обхваща 3 групи сделки, които непълнолетните могат да извършват при различни условия. Те са напълно дееспособни, при извършването на определени сделки. Първият от двата вида сделки са обикновените дребни сделки за задоволяване текущите нужди на пълнолетния. Тези сделки се изпълняват още със сключването си и правоотношенията по тях се прекратяват.

Непълнолетните могат сами „да разполагат“ с това, което са придобили със своя труд“. Тук се има предвид сделки на разпореждане със средства, които непълнолетния е получил срещу вложен от него труд. Това може да е трудово възнаграждение или възнаграждение за труд по граждански договор; хонорар за авторска творба, стипендии и др.

Непълнолетните, с попечителско съдействие на един от родителите или на попечителя, могат да извършват сделки на управление. Те са насочени към използване или съхраняване на права, като например договор за наем, за влог, заем и др.

Сделките на разпореждане с имущество на непълнолетни са разграничени в зависимост от това дали са възмездни или безвъзмездни. Съгласно чл. 130, ал.3 СК за извършването на действия на разпореждане с недвижими имоти, с движими вещи

чрез формална сделка и с влогове, както и с ценни книги, принадлежащи на детето е необходимо и разрешение на районния съд. Безвъзмездни разпоредителни сделки обаче са нищожни, като законодателят е посочил изрично дарение, отказ от права, даване на заем и обезпечаване на чужди задължения от ненавършило пълнолетие дете. Изключение от това правило е обезпечаването на чужди задължения чрез залог или ипотека, което може да се извърши чрез разрешение на районния съд при нужда или очевидна полза за детето или при извънредни нужди на семейството.

Сделки, сключени от непълнолетни без попечителско съдействие, както и при несъблюдаване на изискваният, посочени в СК (напр. сключени без разрешение на районния съдия), са унищожяеми по чл. 27 ЗЗД.

Лицата, които не са навършили 14 – годишна възраст, са малолетни – чл. 3, ал. 1 ЗЛС. Те са напълно недееспособни, защото законодателят е счел, че те не са достатъчно зрели да извършват каквито и да е правни действия. Родителите и настойниците са длъжни да се грижат, както за личността, така и за имуществото на малолетните. Правилата на чл. 130, ал.3 и 4 СК са приложими и при тях.

Малолетни лица от 10 до 14 – годишна възраст, когато се допуска от съда осиновяването им, се изслушват освен, ако те знаят осиновяващия за свой родител – СК. Също така, съгласно чл. 15 Закона за закрила на детето е постановено изискването във всяко административно или съдебно производство, по което се засягат права или интереси на дете, то задължително се изслушва, ако е навършило 10-годишна възраст освен, ако това би навредило на неговите интереси. Извън тези случаи малолетни лица според нашето законодателство не могат да извършват валидни правни действия. Например, ако те сключат сделки лично, същите ще бъдат нищожни по чл. 26, ал.2 ЗЗД.

Нашето законодателство трябва да се промени по отношение на сделките за задоволяване на елементарни нужди от храна до пособия за училище, извършвани от малолетните физически лица. Тези сделки трябва да бъдат признати за действителни.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можем да разгледаме изразените в теорията две възможности пред законодателя, да промени разпоредбите, отнасящи се до дееспособността [1; с.262, 263]. Едната от тях е ограничената дееспособност да настъпи още на 7 – годишна възраст, като обикновените дребни сделки се съобразяват с потребностите на непълнолетните на съответната възраст.

По мое мнение не е добра идеята ограничената дееспособност да настъпва в тази ранна детска 7 – годишна възраст. Но би било добре, каквато е и другата възможност – ако дребните сделки, които се извършват от лица под 14-годишна възраст, да бъдат изрично признати от българското законодателство за действителни.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Павлова, М., Гражданско право обща част, С.: Софи-Р, 2002 .
- [2] Дачев, Л., Юридически дискурс, Русе, 2004.
- [3] Дачев, Л., лекции по обща теория на правото.

За контакти:

Марина Красимилова Кирилова, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Юридически факултет, тел: 0896794674,
електронна поща: marinakk@abv.bg

рецензент: гл. ас. д-р Антонина Димитрова

Някои теоретични проблеми на симулацията в гражданското право. (Проблеми пред нищожността в състава на симулацията)

автор: Любослав Любенов

В гражданското право на Република България темата за симулацията безспорно представлява едно голямо предизвикателство пред всеки усъвършенстващ се и начинаещ автор, придобиваща значение в обществено-правната действителност под разнообразни съчетания и форми, същата поставя ред въпроси, а наред с това и множество проблеми при анализирането на структурата, начина на действие и доказване на последната, а това от своя страна не следва да представлява формална задача, а следва да изисква задълбоченост и максимална отдаденост при проследяването на отделните елементи съставляващи съдържанието на симулацията и особено над изследването на симулативното съглашение, по повод на него са създадени и различни правни оценки най-красноречивата от които е и на самия законодател.

Чл. 26 ал. (2) приложение пето от Закона за задълженията и договорите обявява за нищожни и привидни сделки. В така зададената тематична рамка е необходимо да се изследва постановеното като форма на адекватика, с цел запълване със съдържанието и съобразяване със съдържанието на постановеното при отделните хипотези наложени като форма на изясняване пряко от тематиката на настоящата работа.

С оглед ефективното осъществяване на тази цел е необходимо на първо място да се отговори на въпроса: нищожни ли са привидните сделки, какво налага тази нищожност? И на следващо място да се установи специфичното проявление на тази нищожност в състава на абсолютната и относителната симулация.

В гражданскоправната доктрина въпроса за нищожността на привидните сделки е разглеждан многократно и почти едностранчиво от отделните автори, но това, което прави впечатлението на преден план е като че ли по-ласливата позиция на съдебната практика към анализа на това понятие, към окончателното му осмисляне и прецизиране (уточняване) в една безспорна правна фигура. А дали редом с категоричното му разискване (дискутиране, обсъждане) не се налага и неговото преосмисляне – считам, че гражданскоправната теория проявява един скептицизъм (недоверие) към възможността то да бъде запълвано със съдържание, различно от възприетото до момента и да бъде отчуждено от догматично-поглъщащите го рамки, по начин, по който то да получи една нова правна оценка, от естеството на която да изхождат и определени правни последици, признаващи, а не снабдяващи с най-строга невъзможност определени правни положения. Настоящото научно съчинение ще се опита да предложи една теоретична трактовка, като възприеме по-горе посоченото в своя основна задача.

Преди да предложи своите самостоятелни разсъждения пречупени през призмата на доктринерния анализ и теоретичното новаторството и да осъществи тяхната обосновката настоящият труд следва да повдигне въпроса за същността на симулацията като вникне и разисква в проблематиката на понятието, на първо място с оглед неговия произход, а именно дали симулацията е проблем на волеизявлението или на съглашението? В правната доктрина по отношение на това съотнасяне като че ли съществува единство, отделните автори са склонни да приемат, че се касае за проблем на съглашението. Считам, че въпроса е предварително разрешен, като неговото решение е резултат от пряко формираната по проблематично устроеното конкретна - най-високо легитимна воля, а именно законодателя е този, който категорично определя нейния характер, с оглед мястото, което и отдава съответно в чл. 17 ал.(1) от ЗЗД където изрично е дефиниран договорния характер на симулацията като

се постановява, че в симулативния процес участват страни, които прикриват сключено между тях съглашение с едно привидно съглашение, както и в чл. 26 ал. (2) приложение пет, а именно – „нищожни са и привидните договори”. От което може да се заключи, че симулацията следва да се схваща не като проблем на волеизявлението, а като проблем на съгласуване на отделни воли.

И това наистина е така, защото сключвайки един привиден договор, страните все пак правят волеизявления, тоест имаме оферта, имаме приемане на оферта, следователно осъществихме фактическия състав на един договор. Но проблемът именно се крие в това, че субектите не желаят тя породи правните последици. Така е според професор Павлова, В. Таджер (стр. 541) и според професор Г. Стефанов стр.136 - Основи на Гражданското право). Именно поради това порокът ще засегне именно самото съглашение, защото страните (привидния продавач и привидния купувач) преследват съвсем друга цел - не да на настъпят правните последици на сделката, а да се заблудят третите лица - кредиторите.

Отговарянето на този въпрос, обаче не се изчерпва с просто цитиране, с което се възпроизвежда законодателното решение, най-малко, защото самият отговор изисква аналитично изследване на същото, което да държи сметка и за възможността то да бъде осмислено и заместено в противоположен теоретичен порядък.

От казаното като непосредствено следствие възниква и въпроса: правилно ли е това законодателно решение и в този смисъл, възможно ли е симулацията да бъде проблем на волеизявлението, въпреки предварителното снабдяване на същата със срещуположна законодателна оценка? За да се отговори окончателно на този въпрос обаче, с което и едновременно да се преодолее всяко колебание в теоретично отношение е редно на първо място да се осмисли и сведе до определена простота и самата симулация като процес. Какво е симулацията? Отделните автори отделят по-голямо внимание над това какво е като същност привидното съглашение, като и проф. Таджер и проф. Павлова и акад. Василев и други се насочват към това да обяснят какво точно съставлява привидната сделка, като че ли те пропускат по пространно-окончателен начин да заявят какво всъщност представлява симулацията като процес, и във връзка със същото да изяснят и ролята на привидната сделка, по-различен е подхода на проф. Кр. Цончев, автора заявява в своята книга – симулацията в гражданското право, относно симулацията – тя е „...съгласуваност между две или повече лица, които създават две успоредни сделки, едната привидна (симулативна) а другата прикрита(дисимулативна)...” стр. (18). Така автора не се ограничава само в изясняването на характера на симулативната сделка, нещо повече разглеждайки същата в зависимост от наличието и на друго съглашение, той не само че не разкъсва единството на двете сделки, което са отредили страните по силата на постигнатото съгласие по между си, а дава възможност симулацията да се изследва като процес, относно създаване, действие и прекратяване посредством участието на страните и специфичната роля на закона, така всъщност и настоящият акцентира и над въпросите за изначалната нищожност и въобще над възможността за проявлението и.

С оглед и на по-горе казаното, отново следва да се акцентира над меродавното като форма на изясняване и едновременно като такава на отграничаване на симулативната сделка от симулативния процес, за да се подчертае отново мнението на Кр. Цончев и едновременно с това да се отграничи и настоящото такова, като се превъзпроизведе част от мнението на цитирания по-горе автор, а именно „...симулацията е съгласуваност между две или повече лица...” Така зададена, тази теоретична конструкция очевидно приема, че симулацията представлява договор между две или повече лица, по силата на който се създават две сделки, съответно симулативна и дисимулативна, тоест с постигането на договора, като че ли следва да се счита и за завършена симулацията, като авторът определя, че в процеса на

симулация: „... сами страните, създават двойствеността, по начин, че прикритото обезсилва явното положение...” Но не е ли същата и нещо повече?

Считам, че симулацията е договор между две или повече лица, който обаче няма само за свое съществено съдържание създаването на две сделки, с условно действие внушено от възможността и непременно, изначално едната да обезсили другата в по-късен момент от създаването на двете, а такъв договор, който има за предмет освен създаването на двете, постановяването на точно определено действие на двете сделки, което да обосновава и тяхното наличие в режим на очевидно правена дори и от закона разделност и това е видно главно чл. 17 ЗЗД по отношение на съществуването, към което са насочени, а именно най-често създаване на определен правен ефект извлечен от взаимното съгласие на страните, тоест за наличието на симулацията и за нейната завършеност не следва да се съди само и преди всичко главно от наличието на две сделки, а от точно определеното и отреденото в този смисъл действието на тези две сделки, защото страните създават симулацията не просто, за да съществуват две сделки, а за да действат по определен начин, и не я създават с цел едната да обезсили другата по-късно, защото обезсилването, може въобще да се окаже и негарантиран способ за изначално предвиждане, а от тук и не чак до там достатъчно основателен за възвръщането на началното положение способ, а само възможен такъв в условията на включване в съществено съдържание на тези две сделки, обусловени от една обща цел в изначален момент на тяхното създаване, по подробно по този въпрос, предстои да бъде разисквано малко по-долу в следващите части от съчинението.

Нещо повече страните могат още в зародиш да постигнат съглашение, относно окончателността в действието на привидното споразумение с оглед допускането на неговата евентуална бъдеща задължителност както може да бъде постигнато в условията на симулативния граждански процес – но и запознаването с тази възможност предстои малко по-късно в изложението на текущото съчинение. От казаното непосредствено може да се заключи, че симулацията определено е проблем на договора, от което следва, че тя трудно би могла да бъде разглеждана като порок на волеизявлението на първо място и на второ място да бъде създавана само по силата на едностранно волеизявление.

По повод на невъзможността в първия аспект е достатъчно да бъде установено, че симулацията не се препокрива със съдържанието на правния порок, тъй като същия представлява, несъзвучава несъответствие между вътрешно желаното и външно обективизираното (например грешка), което всъщност предполага правно релевантно волеизявление, което почива на несъзнателно или несвободно формирана воля, което от само себе си се отдалечава от конструкцията на симулацията, която включва безспорните елементи на съзнателно установяване на привидността и съзнателно придаване на определен ефект на същата, проявяващ се в обективната правна действителност.

По отношение на невъзможността във втория аспект, могат да бъдат изтъкнати следните аргументи: на първо място симулацията не е годна да се развива в структурата на едностранно волеизявление, това би означавало индивида да договаря сам със себе си, тоест сам да създава две правни положения, сам да създава и приема привидността, което всъщност обуславя на преден план една безсмислена безпредметност. Казаното изпитва нужда да бъде подкрепено от един пример: Възможна ли е симулация при отказ от наследство? Отказът от наследство безспорно представлява безусловно, неоттегляемо и строго едностранно волеизявление, като такава го определя и проф. Кр. Цончев, от тук и именно въпроса - като такава може ли да бъде симулирано? Погледнато от чисто емпирична гледна точка, симулацията в тази хипотеза главно, може да се прояви по отношение на възможността едно физическо лице да създаде привидност по отношение на това, че се отказва от полагаемото му наследство, като счита за себе си че не се отказва, в такъв случай ще става въпрос

за несъобщена резерва, което автоматично отвежда вниманието в хипотезата на *reservatio mentalis*, (мисловна резервация или неказана забележка) като това не следва да има някакво значение както правилно отбелязва и проф. Цончев във вече упоменатата книга: „... интерес представлява само случаят, когато в предаденото към външния свят волеизявление, не се съдържа неговото отрицание... правото е социално явление, и в крайна сметка меродавен е преди всичко социално значимият факт... психологически желаното, но не изразеното външно не може да има някаква релевантност...” (стр.19).

На второ място като самостоятелно потвърждение на невъзможността симулацията да се развие в структурата на едностранно волеизявление и в подкрепа на възможността да се развие посредством едностранно волеизявление като част от предварително съгласение отново в рамките на същия пример трябва да бъде споделено изрично и окачествено като меродавни и тезите на проф. Тасев и проф. Цончев в това отношение.

Съответно проф. Тасев изрично пише в своята книга „Наследствено право” стр. 117 – „отказът от наследство макар и едностранен може да има симулативен характер, когато направеното волеизявление за отказа прикрива друг таен акт”. По повод на същото пише и проф. Цончев, отново в своя труд „Симулацията в гражданското право”: „за да се разкрие двойствеността, би трябвало да се обръща внимание и на мотива на волеизявлението, в чист вид отказът е волеизявление, чиято цел се ограничава изцяло в индивидуалната сфера на наследника. Той решава по морални или материални съображения да се откаже. Съчетава ли се обаче неговия интерес с чужди интереси, тогава вече има признаците на комбиниран отказ и е възможно да бъде симулативен.” (стр. 26). Така с последно посочените в хронологично-структурно отношение аргументи, тази разработка се опита окончателно да даде отговор на поставения от самата нея още в началото въпрос изпитващ в аналитичен смисъл годността симулацията да бъде схваната като последица на волеизявлението в тесен смисъл, а не на съгласението.

След като се изясни, че симулацията представлява резултат от договор, имащ за естествено съдържание не просто създаването на две отделни съгласения, а поставянето им като такива, от гледна точка специфичното действие, което следва да проявяват те в социалната действителност по изричното предписание на страните, то неизбежно се налага да се проследи не толкова структурата на симулацията, а именно състава от две отделни сделки, а преди всичко характеристиката на тези две сделки, зависимостта, в която се проявяват и най-вече тази в която се проявяват и самата симулативна сделка. С оглед нуждите за пълнота в това отношение е редно отново да се отдаде нужното внимание към господстващите теоретични положения, което следва да бъде реализирано малко по-долу в последователността, към която се стреми изложението.

Преди да се запознае с настоящите господстващи положения, текущата работа следва да постави няколко основни въпроса: след като симулацията представлява договор: то какво е неговото съдържание, от кой момент същия се счита за сключен, в какво се изразява действието на същия и как се преустановява неговото действие? Отделните виждания по поставените непосредствено въпроси тази разработка ще използва като провокатор за насочване на вниманието към същността на привидната сделка, а така и така предоставяне на възможността за съставяне на самостоятелна оценка по повод нейната нищожност.

В отговор на първия въпрос може да бъде изтъкнато следното съображение: след като за симулацията ще се съди от гледна точка на резултата, тоест като договор то преди всичко трябва да не бъде пропускано, че същия договор трябва да бъде осмислен не като обикновен, а преди всичко като сложен договор от гледната точка на съдържанието си. Безспорно е че в съдържанието на симулацията са различни две отделни сделки, обединени от единна, най-често икономическа цел. Та-

ка изложеното отговаря и на структурата и на абсолютната симулация и на тази на относителната симулация, като относно абсолютната симулация проф. М. Павлова сочи, че се сключва само симулативна сделка(548стр. Гражданско право), докато проф. Кр. Цончев определя за най-подходяща именно абсолютната симулация като олицетворение на съществуването на две паралелни сделки, една от които има за цел да обезсили другата (67 стр. „Симулацията в гражданското право“).

Считам, че в така осъществяваната съпоставка, приоритетно положение следва да се отдаде на второто становище, като в подкрепа на същото ще бъде изтъкнат и следния пример: А желае да спаси от предстоящо принудително изпълнение своя часовник, който е бил с особена стойност не само поради факта че представлявал подарък от неговия дядо, но бил и част от рядка серия швейцарско производство като угворил с Б да сключат привидна продажба, като Б превел на определена от А сметка пари, като в обратното писмо същия записал че не желае да стане собственик на същия този часовник. Ако сметем за меродавно твърдението на проф. Павлова, то излиза така, че субектите не следва да са постигнали съглашение по съдържанието на прикритата сделка, а именно да се спаси часовника, считам, че ако същите не постигнат съгласие по съдържанието на прикритата сделка, която всъщност както е видно инкорпорира основната цел, а именно в случая да се спаси вещта, то и привидната сделка е лишена от кауза, а в такъв случай тя е безцелева и не инкорпорираща поставената в прикритата сделка воля чрез определена форма, в случая продажба, което въобще изключва симулацията, тоест не е предметно след като прикритото съглашение, е мотивирано от определена цел, и след като същата е част от съществуването и специфично придаденото действие на привидното съглашение, с други думи след като симулативното възприема прикритото под определена форма и чрез предписано, конкретно действие от същото да се твърди за каквато и да била симулация, без прикрито съглашение симулацията като договор няма съдържание, тъй като няма нито две отделни сделки, нито едно точно определено и разграничимо от закона действие. Това пък на собствено основание е годно да постави в изпитание категоричната подкрепа по повод нищожността на привидното съглашение. А могат ли да бъдат направени някакви възражения на поддържаната от проф. Кр. Цончев теза, за да се пристъпи и съответно към адаптиране на теоретично възможна постановка относно съдържането на симулацията в чисто дефинитивен план. Акцента главно от само себе си като логическо продължение на разсъжденията в последните две по-горе изложени изречения следва да бъде поставен над следната конструкция от мисълта на автора, а именно: ... при нея (абсолютната симулация) прикритата сделка има за цел да обезсили явната, но това ще е предмет на анализ при изясняването на зависимостта, в която се развиват и действат двете сделки, но тук посочено може само да затвърди нагласата към опровержението на тезата за неналичността на две отделни сделки, а по този начин и още веднъж да насочи вниманието относно структурата на симулацията, в която симулативното съглашение е структурна единица, заедно и наред с определящото я най-вече от гледна точка на форма и действие, прикрито съглашение.

По отношение на относителната симулация, няма нужда от теоретично разискване тъй, като се наблюдава у отделните автори категоричност в съчетанието на привидната с прикритата сделки в състава на симулацията като правно явление. За нуждите на анализа на този етап, е достатъчно да се определи, че симулацията представлява сложен договор, от съдържанието на който са разграничени две отделни съглашения, съществуващи в обединено от определена кауза състояние.

По отношение на втория въпрос, а именно от гледна точка на сключването на този договор може да бъде изтъкнато следното: прикритото съглашение е това, което страните определят за водещо, неговата кауза те пренасят и въз основа на същата именно създават привидното съглашение, и след като за симулацията главно ще се съди от предписаното по взаимно съгласие от страните взаимодействие, поража-

дащо и точно определеното за симулативното съглашение действие и след като правото е социално явление, то следователно, за да се определи от кой момент следва да се счита за сключена симулацията, след като и същата има за предназначение да симулира определени факти и обстоятелства наложено от нуждите на определена цел, то за последната в цялост следва да се съди от характера на привидното съглашение, от момента, в който същото е годно да прояви предписаното от страните действие, но тази му сила се поражда по силата на прикритото съглашение, именно въз основа на предварително даденото съгласие впоследствие се поражда и привидното съглашение, но постигането на съгласие относно привидното не е достатъчно за да се счита за осъществена симулацията разгледана като процес, тъй като за последната може да се съди именно и само като на резултат, защото не съществува правен механизъм за отговорност при неизпълнение на поето прикрито съглашение, тъй като закона не дава възможност за сключване на окончателно привидно съглашение по силата на предварително отдадено в прикрито съгласие, защото го обявява за правно нищо, за нищожно и в този смисъл той не следва да намира логика от това да правоохранява и стимулира действия насочени към правно „нищо“. От тук след като не е достатъчно страните да постигнат съгласие само относно прикритото съглашение, то те трябва да обективират своето решение да го преследват в привидната сделка по определен начин и форма, с което те не само, че дават определено съгласие и същата не страда от липса на такова или на воля, то те изначално отричат и изначалната нищожност на закона, и така оставят на своя преценка определянето на осъщественото като правно нищо евентуално в по-късен момент, които може и въобще да не настъпи. Затова и от гледна точка на момента от който следва да се съди за осъществена симулация това е момента на „обличането“ на привидното в определена правна форма, (например в нотариален акт) от този момент страните не само че дават съгласие, но те дори правят възможно същото да остане и съвсем правно валидно като единствено задължително и като единствено правно нещо. (ако това е продажба, за която се изисква обикновена писмена форма, от този момент, ако е друга сделка за която се изисква друга форма от него момент).

Така като пряко логико-правно следствие в хронологично отношение на дневен ред идва и въпроса за съвместимостта на тези две съглашения, за специфично действие, което притежават обединени от една цел.

Според проф. Кр. Цончев при абсолютна симулация, едното съглашение и това е прикритото има за цел да обезсили явното, тоест симулативното, като авторът заявява по повод и на представянето на зависимостта в хипотезата на относителната симулация „...При абсолютна симулация двете сделки са добре разграничени една от друга: едната създава привидността, а другата има за цел да обезсили първата (стр. 70). Авторът продължава, при относителна симулация – в различие от абсолютната симулация, няма различие по времетраене на сделките, а те имат за цел да съществуват успоредно и едновременно...“, това двойствено положение трябва да трае окончателно“ (стр. 72). Тук относно осмислянето на действието на двете сделки преди всичко трябва да бъде изтъкнато, че то се определя по взаимното съгласие на страните, от тук изхожда и веднага прякото възражение, което може да бъде отправено във връзка с неприемливостта на тезата на проф. Кръстьо Цончев, че едното съглашение се създава с цел да обезсили другото и по конкретно съответно диссимулативното да отрече действието на симулативното. Това означава страните още в изначален момент при формиране на своята воля да отредят една временна действителност на привидната сделка, тоест те имат възможността изхождайки от естественото на своите нужди преди разкриването на симулацията да създават правно положение като му придават значение на правно нещо, а именно симулативното, и пак по силата на същото това съгласие те още изначално да го снабдят с недействителност като го лишат от симулативно придадения по собствено съгласие живот.

Едно е безспорно и видно, симулацията, и абсолютната и относителната изхожда от естеството на нуждите на страните, от естеството на тяхната цел, тя е тази която довежда до симулацията, стремежа на страните да спасят нещо, да прикрият нещо, да извлекът нещо е водещ, нагласата на страните възприета и предадена като взаимно, насрещно съвпадащо съгласие по отношение на преследването на същата всъщност представлява и съдържанието на прикритата сделка при абсолютната симулация, при относителната симулация той пък е този който не само че отново довежда до мотивирането на привидното съглашение но е и този който ще поддържа трайно двойствеността, защото там се корени именно постигането на същата цел, затова и страните там нямат интерес да разкриват симулацията, имат интерес да постигнат целта (например близко родствени страните нямат интерес да разкриват прикриващото продажбата дарение, тъй като при разкриването ще платят по високи данъци и местни такси).

Следователно целта, и преди всичко волята на страните за постигането на същата и тази, която ще изменя тази, която ще обезсилва с оглед постигането или не постигането на същата. Ако изначално страните отредят обезсилващ характер на прикритото съглашение, то означава те изначално да определят че целта ще бъде постигната, нещо повече, те пак изначално следва да снабдяват привидната сделка с нищожност.

Следователно обезсилването не следва да бъде част от същественото съдържание на симулацията осмислена от гледна точка на резултат като договор, тъй като такова обезсилване може и въобще да не настъпи, и този факт е лесно обясним, ако се разгледа хипотезата на скъсване на обратното писмо от симулативния преобретател, съчетано от отсъствието на всякаква друга доказателствена годност за разобличаването на същото отношение, тогава обезсилването следва да е само възможно, но то ще зависи от една последваща преценка и не следва, същата тази, най-малкото, защото е сформирана в по-късен момент да се причислява като част от насрещно съвпадналите в прикритото съглашение воли, в това съглашение всъщност страните обективират волята си да преследват обосноваващата симулацията цел, по силата и на което се създава и симулативното съглашение, страните не създават, за да обезсилват, а създават, за да удовлетворят определена потребност, или потребности, и стремежа към това е именно основание на противопоставянето им на началната нищожност в 26 ал. (2) прил. 5 от ЗЗД, то стои именно в упование, в даването на съгласие за съществуването на привидно съглашение по определен начин и форма, докато не настъпят допълнителни обстоятелства които да го разкрият и самостоятелно приведат.

Точно тук е моментът да бъде направен и преход към изясняването на въпроса за преустановяване (прекратяването)действието на симулацията.

От всичко казано до момента може да се заключи, че постигането на съгласие относно преследването на определена цел, автоматично довежда до формиране на същественото съдържание на прикритото съглашение, а от там и до мотивирането на привидното съглашение в определена форма и с определена насоченост от гледна точка на последиците, които е способно да окаже, така момента на постигане на съгласието този ефект да се породи именно под определена форма и начин следва да е този, който ще пренесе симулацията в социално-правната обществена действителност като живо, вече претворяващо своето съдържание явление, така възниква и въпроса за крайния момент на действие на този договор, въпроса за обезсилването на симулативното съглашение, възможно ли е страните изначално да уговорят неговия край?

Считам, че те нямат тази цел, тъй като с постигане на съгласието относно прикритото съглашение те изразяват готовността си да обективират в социалната действителност една годна правна насоченост към постигането на определена правна цел, която само ако има временен характер следва да допуска и това по късно обез-

силване, изначално определено, същото ще е такова по право, но иначе тази цел е само годна да мотивира страните да постигнат съгласие в рамките привидното съглашение, като дори му придадат и формална правна значимост, годна да постигне същата цел, като постигането на същата вече следва да е нов етап от развитието на прикритото отношение, което не следва да влече автоматичното изпразване на симулативното отношение, защото непостигането на тази цел непременно означава разкриване на симулацията и връщането и в основно положение, независимо дали е иницирано от едната страна или от трето лице, но няма пречка и постигането на тази цел да доведе до едностранно волеизявление, което да рефлектира над прикритото съглашение, над същото това в което страните са уговорили първоначално това обезсилване, като потвърди, а не като - създаде (доказателство за реалното съществуване на привидна сделка), привидната сделка съществуваща не просто в реален вид но в годно предписаната от страните форма, и определен от тях ефект като окончателно право за напред, тоест дори и страните да уговорят изначално, то не следва, че същото има значение на препятствие за въздействие над прикритото съглашение, то е само възможен резултат към който страните се стремят, но и в стремежа на който не могат да гарантират. Затова при абсолютна симулация в абсолютно чист вид страните се стремят да постигнат определена цел, но постигането на същата не гарантира обезсилването на симулативното съглашение, а може да служи само като основание за същото, тъй като тя може да служи и като основание за потвърждаване на същото, страните встъпват, за да спасят нещо, редно е след като бъде спасено да се обезсили и привидното съглашение, но и именно спасяването на същото може да предизвика удовлетворяване от цената, тъй като то остава негово и лицето може да го продаде. Възвръщането в начален вид е възможна, но не и задължителна последица, такава може само да бъде допускана, но не и непременно очаквана, поради това тя може да бъде уговаряна, но не може да бъде санкционирана при отказ например в отсъствието на обратното писмо. До кога ще действа симулацията страните могат изначално само се опитат да определят, но това главно се определя от постигането същата. А същите могат да имат и за цел перманентното наличие на двойствеността – относителна симулация.

Тъй като настоящата работа, с оглед и почерпените от заглавието съображения, възприе дедуктивен подход към разкриването на понятието симулация като явление, процес, действие и правна форма, придоби едва в този етап готовност да разобособи привидната сделка от това неразривно цяло, обединено от единна цел на симулацията като проблем на договора, и да го изследва като се опита да анализира възприетата изрично от закона негова начална нищожност както и към това да проследи дали възможно такова разделяне.

Във връзка с това ще бъде направен следният извод от всичко казано до момента: Симулацията трябва да бъде схващана като резултатно, отчитано от правото явление. Тя представлява съглашение по силата, на което две или повече страните постигат съгласие относно едновременното и обединено от единна цел съществуване на две отделни правни положения по начин, по който прикритото, да създава привидното, а не да го обезсилва, като го снабдява с определен юридически ефект и го мотивира да преследва определена кауза, резултата, от която вече може да доведе до евентуалното обезсилване или потвърждаване на привидността.

От така очертаното трябва да бъде изведено и проследено отделно съдържанието, действието и възможността за обезсилването на привидното съглашение, за да се определи дали то в действителност е нищожно, както предписва и законодателя. До момента проведената последователност на свое собствено основание отново поставя началото на теоретичното разискване и в този смисъл връща на преден план, придадената от законодателя оценка. Чл. 26, ал. (2) приложение пето гласи – „нищожни са и привидните сделки” – така посочено в категоричен план от законодателя привидното съглашение е изначално нищожно, тоест то е абсолютно негодно

да породи каквито и да било правни последици, то е приравнено на едно изначално правно нищо – такова ли е в действителност? Така очертаното от закона не следва да буди съмнение относно категоричността на последното – то е нищожно, но другаде е акцентът, а именно правилно ли е тази форма на схващане, от къде е наложена? Според господстващото в теорията преобладаващо схващанията, че привидното в действителност е изначално нищожно.

Според проф. Таджер - вътрешната воля на участниците в симулативната сделка е да не се породят правните последици, които съответстват на външното изявление. Мария Павлова пък определя симулативната сделка, като използва следния описателен инструментариум: „...За привидната сделка е характерно, че се извършват външно изявления, които по съдържание и форма отговарят на изискванията за даден вид сделка, но участниците в нея уговарят, че не се желаят правните последици на сделката. При всяка симулативна сделка липсва волеизявление, насочено към пораждаване на определено правно действие в областта на частното право. При този вид сделки зад обективизираното изявление липсва адекватно вътрешно волево решение...”. Според авторката привидната сделка следва да се тълкува като особена сплав между обективизирано и вътрешно нежелано, тоест страните обективират нещо което нежелаят, и поради това същото няма съдържание. Академик Василев в своята книга „Въпроси на недействителността” определя, че симулацията е разновидност на липса на съглашение, като професор Цончев в своята книга „Симулацията в гражданското право” потвърждава положителното отношение на Петко Венедиков към споделянето на тезата на акад. Василев – автора не сочи от къде е почерпил това, а мнението на същата книга относно привидността се заключава в следното: тъй наричаната нищожност на привидната сделка при привидното волеизявление почива на самата воля на страните, сами страните създават нищожността по начин, че прикритото обезсилва явното положение, следователно допълва авторът – „при симулацията обезсилването или нищожността произтичат от самата воля на страните, а не от това, че липсва воля или че волята противоречи на императивни разпоредби...” Около така компилираното е видно, че тук следва да се обособят главно две становища, едното в подкрепа на изначалната нищожност поради липса на воля, съгласие, а другото в обратен смисъл, като опровержение на първото, съдържа точно обратен смисъл, представящ нищожността като последваща и не изначална, като Цончев в същата тази книга подчертава, че симулативното съглашение притежава определен юридически ефект, което навежда на мисълта, че страните го създават с определена цел не за да бъде нищожно от самия момент.

За да заеме категорична позиция и съответно да предложи и индивидуална конструкция относно осмислянето на нищожността на стоящия труд ще изследва самата зависимост между прикритото и симулативното съглашение. След като и както се изясни по-горе симулацията погледната от гледна точка на резултата представлява договор по силата, на които две или повече страни изрично обективират волята относно съществуването на две съглашения в определена зависимост, от която безспорно е видно и от гледна точка на смисъла на явлението симулация, симулативното такова да прикрива прикритото, то следва, че прикриващото съществува в определен порядък с прикритото, и след като същото ще прикрива, и след като прикритото притежава определена цел, тоест кауза, и след като двете съглашения съществуват в определен порядък, то значи и симулативното е обвързано от тази кауза, това е безспорно, за да има и симулация като процес, тя именно обединява двете съглашения от гледна точка на тяхната обща цел, с което всъщност им и определя, определени функции, и след като страните се стремят към същата и след като прикритата сделка се сключва с постигане на съгласие за съществуването на същата то значи и волята на страните не може да остане безучастна към тези функции и в частност към функцията на привидното съглашение, то симулативното съглашение има предназначение да прикрива, и след като то трябва не просто да прик-

рива възпроизвеждайки определени факти и обстоятелства, а годно правно възможно да прикрива, то същото значи инкорпорира и възпроизвежда прикритото или в друга форма (както е при относителна симулация, например: прикрива се продажба с дарение, тоест привидното съглашение възприема не просто предмета на прикритото, а преследването на неговата цел, като прикритото се възприема обективизирано в друга от реалната, считана като действителна от страните сделка, съответно форма) или само във валидна форма (при абсолютна симулация, например страните сключват прикритото съглашение относно това да спасят картината от принудително изпълнение, като взаимно се съгласяват и определят това да стане по силата на продажба, тук очевидно симулативното съглашение възприема съгласието по прикритото в определена форма само с оглед действителност, за правна годност в обикновения – този трябва да е и разграничителния критерий при изясняването и различаването на двете симулации, а не наличието на две или само на една сделка, тъй като те винаги са две, което само по себе си е лесно доказуемо, тъй като е изискването от самата симулация, а същата както вече стана ясно в структурно отношение съдържа съгласие относно съществуването на две отделни, но обединени от единна цел, най-често икономическа съглашения.

След като симулативното съглашение възприема съдържанието на прикритото съглашение, само в определена форма с оглед правна валидност или в друга форма, и това е наложено главно от единната цел, целта преследвана по прикритата сделка, то значи, че с постигането на съгласие относно прикритото съглашение, страните изясняват воля и по отношение на това то да придобие определена форма във външните им отношения и самия факт, че то реално съществува в такава, че дори и изрично обективизирано от страните е аргумент за изначалното присъствие на съгласие относно наличието на привидното съглашение, иначе ако се счете, че отсъства воля относно това прикритото съглашение да действа по определен начин, а именно определен от прикритото и във връзка с прикритото то се обезсмисля неговата роля, дори бих допълнил и поява, не би се стигало до симулативно съглашение без наличието на прикрито, това трябва да се отчита и съобразява винаги когато следва да се говори за нищожността, най-малкото защото страните сами създават привидността, и след като я създават сами то значи неминуемо изразяват воля, но не с отрицателно съдържание, а с положително, тя се създава като правно нещо, а не като правно нищо, и това е лесно доказуемо – привидността съществува реално, нещо повече тя е тази която съществува само в обективната действителност. Страните не просто създават привидността, като и предписват определено значение, а същите изначално я предвиждат, а не отричат, ако страните я отричаха, те не биха ли отричали симулацията в зародиш? Професор Кр. Цончев приема, че страните създават симулацията сами, и то по начин по който прикритото положение да обезсилва явното съглашение. Ако така осмисленото бъде споделено, то би означавало, че нищожността се придава от волята на страните, те са тези, които обезсилват явното положение, като създават прикритото по такъв начин, тоест същите тези следва да предвиждат и да създават още изначално нещо нищо, както вече беше изтъкнато и по-горе във връзка с разглеждането на действието на съгласенията. След като естеството на прикритото съглашение ще бъде такова, че то ще обезсилва явното положение, то значи, че страните по взаимно съгласие отреждат на симулативното роля на правно нищо и то по безспорен и категоричен, инкорпориран в прикритото съглашение начин.

Настоящия труд не споделя тезата в това естество като това бе и възпроизведено по-горе, той изясни и по-горе поддържа, че страните нямат такава цел нито при абсолютна симулация нито в условията на относителна симулация. Така настоящия труд ще допълни, че те създават привидното съглашение за да симулира, за да действа в този смисъл да стои в упование и да прави възможно постигането на преследваната кауза в друга форма от действителната между страните или просто в

годна форма, поради възприети от тях и преодолени по силата на изразена взаимна воля съображения. В този смисъл те го създават като правно нещо, съдържанието, на което се определя най-малко от обективизираната нагласа относно необходимостта да действа същото, нещо повече те се стремят да действа същото, защото то ще постигне каузата на прикритото в определената желана форма, като начин. Обезсилването в действителност почива на волята на страните, то същото е годно да бъде първоначално уговорено, но не и да бъде правно санкционирано както вече и бе изтъкнато нееднократно, затова и последното следва да е извънсъдържанието на симулативното и съответно на прикритото съглашение - няма как закона да защити нещо, което изначално е определил като нищо и затова такава уговорка е негодна, защото следва да няма предмет. Обезсилването почива на едностранната воля на всяка една от страните и най-вече на приобретателя, то е само възможно и като такава почива на добрата воля на същия да върне началното положение след постигането на целта. То е само възможно и като такава почива на добрата воля на същия, а в друга хипотеза и на друго трето лице да върне/възвърнат началното положение след постигане на целта. Така например закона няма как да защити симулативния прехвърлител, ако обратното писмо е скъсано, дори и след постигането на целта от симулативния приобретател (тоест след като се спаси вещта), като се уповава на изначално уговорена нищожност, това обезсилване и в случая зачитането на постигнато в прикритото съглашение е само възможен резултат и той зависи от последваща, а не от изначално уговорена воля.

Нещо повече напротив, страните са способни не просто да създадат, и те не просто създават симулативното във връзка с преследваната кауза от прикритото съглашение, по силата на изразено съгласие същото да проявява определени юридически последици под определена юридическа форма, но същите са способни още изначално да уговорят не обезсилване, а евентуален задължителен характер на привидното съглашение в социално-правната действителност занаяпред. Това е видно от симуляцията в гражданския процес, където същите са способни да потърсят сила на присъденото нещо, като със създаването на предното съглашение по силата именно на изразено съгласие, а не поради липса на съгласие, създадат реална представа за инкорпорираната в съглашението привидност относно прикритостта под определената форма, за да придобие и симулативността не просто негодност да бъде в по късен момент приравнена на правно нищо, а да се превърне със сила на присъдено нещо, в окончателно, несъмнено правно нещо, към което страните да са се стремили още изначално, чрез потвърждение от гражданския съд. В обяснение на това настоящото съчинение ще предложи следният пример: Х се уговаря с У, че желае да продаде своята къща на стойност 100 000 лв., като заявява, че трябва да напусне страната, и че не желае да сключва сделката в нотариален акт, при което У се съгласява тъй като същия също желае да избегне тази тежка форма и да не заплаща изискуемите данъци, следващи от сделката. При което с постигане на съгласие, страните се уговарят след като Х напусне страната У да започне да упражнява фактическа власт в имота, като преведе 120 000 лева по сметка посочена от Х. В така очерталата се ситуация след десет години Х пристига в страната, У скъсва обратното писмо, и на единадесетата година Х предявява иск за собственост, които съдът отхвърля поради това, че У е придобил имота поради непрекъснатата фактическа власт, в качеството му на недобросъвестен владеец на основание чл. 79 от ЗС. След съдебното заседание Х се удовлетворява от преведената покупна цена. В така очертаното страните изначално преследват покупко продажбата, това е и съдържанието на прикритото съглашение, като уговарят още изначално, че привидното съглашение, а именно Х да не се противопоставя в определения от закона период, а У да владее непрекъснато в определения от закона период, се превръща в окончателно и то със сила на присъдено нещо, симулативното придобива значение на задължително.

В заключение може да бъде прието, че симулативната сделка може да бъде разглежда обстойно с определен смисъл само в съвкупност с прикритата, защото само във връзка със същата се поражда както нейната проява, така и нейното действие, смисъл и евентуално обезсилване. Двете сделки разгледани като едно цяло, осъществяват могат да осъществяват зависимост като на сделка способ към сделка цел, но много ефективно същите биха се окачили главно като сделка консуматор и сделка консумирана, в което консумиращата, а именно привидната - консумира съдържанието на прикритата под определена форма, като със самото консумиране на съдържанието, прикритата не следва да изчерпва привидната, като я отрича в по късен момент, а напротив да я поражда, отрицанието е само възможно, тъй като то е последващо, и привнасянето на същото следва да представлява една нова консумация с обратна посока, защото, ако съдържанието на привидната се изчерпи, то значи, че вече това на прикритата е било изчерпано. Страните могат само да се опитат да определят изчерпването на съдържанието на привидната сделка, по начин, че допуснат евентуално същото изначално, но главо те могат само да допуснат същото, защото естеството на консумацията и нейното продължение зависи от тяхната воля, а последната може да бъде променяна поради това, че не е санкционирана или въпреки че остане непроменена, промяна може да бъде внесена от волята на трето лице.

Настоящия труд, разгледал и поставил така симулацията, се опита да я представи само от една гледна точка, затова и той не би претендирал за необятна многостранчивост и достатъчно пълнота, но това не е и неговата основна цел, последната се заключава в опит да се напуснат пределите на традиционността като се поставят само някои въпроси пред теорията във връзка с допустимостта.

Рецензент: ас. Сергей Калинков

Приложение на Указа за борба с дребното хулиганство в Русенския районен съд

автор: Илина Иванова

Application of the Decree of preventing hooliganism in Rouse District court: In Bulgarian judicial area not less decrees continue to act. One of them is the Decree of preventing hooliganism. The one described in the decree distinguishes from the demeanor hooliganism, not only in a way of reacting on it, but also with the acts regarded in the decree. Article 7 of the Decree of preventing hooliganism is declared unconstitutional from the Constitutional Court of Bulgaria on 4th May 2011, where in so far "the district judge' decision is not a subject to appeal and shall be implemented immediately."

The Decree of preventing hooliganism has a wealth of case law. I have described two trials considered by Rouse District court for the current year.

Key words: regional court, public order, decree, penalty, rowdyism, prosecutor

Въведение

В правното пространство на съвременната българска държава продължават да действат не малко укази с нормативен характер - например Указа за печатите, Указа за борбата с дребното хулиганство. Те са „заварени“ от Конституцията на Република България и са издадени от Държавния съвет или от Президиума на Народното събрание при действието на предишни конституции.

Указ № 904 за борба с дребното хулиганство е обнародван от Държавен вестник брой 102 от 31 декември 1963 година. След това претърпява няколко изменения от 1979г, 1998г, 2004г, 2009г и две изменения от 2011г през май и ноември. В указа е отразена деноминацията от 5 юли 1999 година. За неговото прилагане е приет правилник. Указът е част от нормативната база, свързана с опазване на обществения ред, наред с други закони.

Указът за борба с дребното хулиганство е обнародван в периода на социалистическа България. Тогава се е наложило в определен момент да се търси отговорност и за по-леките форми на хулиганството при една своеобразна процедура и ограничен кръг на мерките, които могат да се наложат. Така се стига до въвеждането на понятието „дребно хулиганство“ и да се търси отговорност за такива прояви.

Определение за „дребно хулиганство“

Дребното хулиганство е административно нарушение, за което се налага административно наказание от съдебен орган. То не е престъпление, нито противообществена проява, а правонарушение, което засяга правилата на обществото.

Дребното хулиганство се различава от престъплението хулиганство не само по начина на реакция към него, но и по проявите, които се разглеждат от указа. Към дребното хулиганство се включват такива деяния, които трудното могат да се приемат като грубо нарушение на обществения ред. Чл. 1 ал.2 от указа е дадено определение за дребното хулиганство: „Дребно хулиганство по смисъла на този указ е непристойна проява, изразена в употреба на ругатни, псувни или други неприлични изрази на публично място пред повече хора, в оскърбителни отношения и държане към гражданите, към органите на властта или на обществеността или в скарване, сбиване или други подобни действия, с които се нарушава общественият ред и спокойствие, но поради своята по-ниска степен на обществена опасност не представлява престъпление по чл. 325 от НК“.

УБДХ в практиката на Конституционния съд

Чл. 7 от УБДХ, съгласно, който "решението на районния съдия не подлежи на обжалване и се изпълнява незабавно", е противоконституционен. Това е решил Конституционният съд на Република България в закрито заседание на 4 май 2011 г. Делото е било образувано по искане на тричленен състав на Върховния административен съд, според което, наказанието „задържане в поделенията на МВР е равнозначно на наказанието "лишаване от свобода". В този смисъл, забраната по чл. 7, изр. 1 от Указа за борба с дребното хулиганство, наказанието да не подлежи на инстанционен контрол, противоречи на Конституцията, както и на Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи. В искането на ВАС е посочено още, че на обвиняемия се налага наказание "лишаване от свобода", което е изключително тежко и само по себе си е достатъчно да се приеме, че деянието следва да се приравни на престъпление. С въвеждане на забраната да се обжалва решението на районния съдия се нарушава правото на задържания на двустепенна юрисдикция, при това за наложено най-тежкото предвидено административно наказание или глоба от 100 до 500 лева. Затова и е необходимо да се признае правото на наказанието да обжалва решението на районния съд.

Вземайки предвид тези съображения на ВАС, в решението си Конституционният съд посочва: от уредбата в Указа за борба с дребното хулиганство е видно, а и в правната теория е категорично възприето разбирането, че наказанието "задържане в поделенията на МВР" притежава всички белези на административното наказание и се налага като основно наказание, алтернативно с административното наказание глоба. Независимо, че се касае за административно нарушение, а не до престъпление, съществува проблемът с липсата на предвидено в Указа за борба с дребното хулиганство обжалване на решението на районния съдия. Законът за административните нарушения и наказания (ЗАНН) в чл. 63, ал. 1 (редакция ДВ, бр. 30/2006 г.) предвижда, че решението на районния съдия подлежи на касационно обжалване пред административния съд на основанията, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс и по реда на Административно-процесуалния кодекс.

По изложените съображения Конституционният съд е обявил противоконституционността на чл. 7 от Указа за борба с дребното хулиганство и решенията на районните съдилища вече могат да се обжалват в Административния съд.

Практика на Русенския районен съд

Пример от съдебната практика по Указа за борба с дребното хулиганство в Районен съд - Русе е дело, разглеждано 19.02.2014 година. Фактичката обстановка довела до процеса е следната:

В.И.И. на 18.02.2014 г. в гр.Русе извършва непристойна проява, изразяваща се в отправяне на удар към Д.А.М. и на Д.А.М. за това, че на 18.02.2014 г. в гр.Русе извършва непристойна проява, изразяваща се в отправяне на обидни изрази и наплюване към В.И.И.. Снети са и писмени обяснения от свидетелите О.С.С. и М. А.М.

Страните в процеса са В.И.И., Д.А.М., дежурният прокурор, Първо РУП Русе. Компетентният орган който може да разгледа този спор е Районният съд- Русе. Поради бързината в процеса делото се е състояло още на следващия ден-19.02. Дежурният прокурор е бил уведомен. Постъпила е и преписка. по описа на ПЪРВО РУП при ОДП гр.Русе по Указа за борба с дребното хулиганство, по която на В.И.И. и на Д.А.М. е бил съставен Акт за установяване на проява на дребно хулиганство по Указа за борба с дребното хулиганство.

По време на процеса нарушителят Д.А.М. не се признава за виновен и твърди, че безпричинно е бил нападан от В.И.И.. В обясненията си в съдебно заседание нарушителят В.И.И. се признава за виновен в това, че е нанесъл удари на Д.А.М. и М.А.М., като твърди, че го е извършил при самозащита.

След като съдът е разгледал всички факти и обстоятелства в процеса е решил да наложи на В.Й.И., административно наказание глоба в размер на сто лева. На Д.А.М. налага административно наказание глоба в размер на триста лева. Решението на съда е подлежало на обжалване 24 часа след обявяването му.

Според съда, деянието на Д.А.М. от обективна и субективна страна представлява дребно хулиганство, тъй като на 18.02.2014 г. в гр. Русе е извършил непристойна проява, изразяваща се в наплюване на В.Й.И., като по този начин е иницирал конфликта, поради, което следва да му се наложи административно наказание. Нарушителят е пренебрегнал присъствието на непознати за него лица и въпреки че е съзнавал, че се намира на публично място в присъствието на случайни граждани, е демонстрирал пренебрежение към общественото мнение и незачитане на отделната личност.

При определяне на размера на наказанието на нарушителя. Д.А.М. съдът е взел предвид чистото съдебно минало и семейното положение като смекчаващи отговорността обстоятелства. Отгъчващи - мотива за хулиганските действия. Предвид на тези обстоятелства съдът е намерил, че наказание глоба в размер на 300 лв. ще съответства най - добре на извършеното и ще даде възможност на нарушителя да осмисли поведението си за бъдеще.

Според съда, деянието на В.Й.И. от обективна и субективна страна представлява дребно хулиганство, тъй като на 18.02.2014 г. в гр. Русе е извършил непристойна проява, изразяваща се в нанасяне на удар по лицето на Д.А.М., поради което следва да му се наложи административно наказание. Въпреки че, е бил провокиран В.Й.И. е нанесъл удар с юмрук по лицето на Д.А.И.. Това действие не би могло да се разглежда като неизбежна отбрана, защото в момента на нанасяне на удара спрямо него не е било налице непосредствено нападение. Независимо от личния мотив породен от влошените отношения между него и Д.А.М., В.Й.И. е съзнавал, че се намира на обществено място по време, когато там преминават случайни граждани и действията му ще станат достояние на неограничен кръг от лица, съзнавал е, че не това е начина за уреждане на лични конфликти, но въпреки това се е съгласил с настъпване на общественоопасните последици от деянието си – нарушаване на обществения ред.

При определяне на размера на наказанието на нарушителя. В.Й.И. съдът е взел предвид причината за хулиганските действия, чистото съдебно минало, семейното положение, както и това, че нарушителят е провокиран в извършването на тези действия. Предвид на тези обстоятелства съдът е намерил, че наказание глоба в размер на 100 лв. ще съответства най - добре на извършеното и ще даде възможност на нарушителя да осмисли поведението си за бъдеще.

Друг пример от практиката е проява на дребно хулиганство на 17.02.2014г. в гр. Русе. С.Е.Г. извършва непристойна проява, изразяваща се в ритане и събаряне на кошчета за смет, собственост на Община Русе. Деянието е извършено в центъра на гр. Русе в явно нетрезво състояние. Снети са писмени обяснения от свидетелите А.С.С., Е.М.А., Г.Д.Д., В.А.Р. и Д.И.Г. Страните в този процес са С.Е.Г., дежурният прокурор, Община Русе, Първо РУП при ОДП гр. Русе.

Дежурният прокурор е бил уведомен. Постъпила е и Преписка по описа на Първо РУП при ОДП гр. Русе по Указа за борба с дребното хулиганство, по която на С.Е.Г. е бил съставен Акт за установяване на проява на дребно хулиганство. Делото се е състояло на 18.02.2014 г. В обясненията си в съдебно заседание нарушителя С.Е.Г. се признава за виновен, като твърди, че причината е употребата на алкохол.

След като съдът е разгледал всички факти и обстоятелства в процеса е решил да наложи на С.Е.Г. административно наказание глоба в размер на сто лева. Решението е подлежало на обжалване пред РОС в 24-часов срок от постановяването му.

Мотивите на съда са, че С.Е.Г. е извършил непристойна проява изразяваща се в ритане и събаряне на кошчета за смет, собственост на Община Русе. Нарушителят

е пренебрегнал присъствието на непознати за него лица и въпреки че е съзнавал, че се намира на публично място в присъствието на случайни граждани е демонстрирал пренебрежение към обществения ред.

При индивидуализацията на наказанието, което следва да се наложи на нарушителя С.Е.Г., съдът е взел предвид като смекчаващи отговорността обстоятелства сравнително ниската степен на интензитет и тежест на хулиганските действия, чистото съдебно минало, изразеното критично отношение и обстоятелството, че следва висше образование. Като отегчаващо се е отчело употребата на алкохол. Предвид всички обстоятелства обуславящи отговорността, съдът е намерил, че наказание глоба в размер на 100 лв. ще съответства най - добре на извършеното и ще даде възможност на нарушителя да осмисли поведението си за бъдеще.

Обобщение

В правното пространство на българската държава продължават да действат не малко укази. Един от тях е Указът за борба с дребното хулиганство. Неговата поява се свързва с наложило се в определен момент да се търси отговорност и за по-леките форми на хулиганството. Впоследствие се стига до въвеждането на понятието „дрбно хулиганство“ и да се търси отговорност за такива прояви. Прави ми впечатление, че УБДХ има богата съдебна практика в цялата страна. Това може да се дължи и на отдавнашното му обнародване през 1963г. През годините указът е имал възможност за събере богата съдебна практика. В доклада представих две дела разгледани през месец февруари на тази година в Русенския районен съд. В описанието първото, което прави впечатление е бързината на процеса. Друго е по-малките предвидени парични глоби.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Хинова, Т.Престъпни посегателства против обществения ред, изд. БАН, С. 1976.
2. <http://www.justice-ruse.org/rcourt/index.htm> - сайт на Русенския районен съд.

За контакти:

Илина Валентинова Иванова, студент втори курс, специалност „Право“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.:0883348778, e-mail: ilina_ivanovaa@abv.bg

Рецензент: д-р Е. Коларов

Третият пол – готов ли е светът за (р)еволуция

автор: Биляна Кирова

***Third gender in the contest of contemporary idea for tolerance:** This paper aims to make a basic analysis on advantages and disadvantages of incorporating third gender in law systems around the world and give opinion on how and whether this revolution will be adopted by the societies. This problem is extremely delicate and needs to be solved very cautiously and deliberately, because it concerns millions of people all over the world.*

Key words: *third gender, tolerance, revolution, legislation, self-recognition*

Вече години наред един от нестихващите спорове излязъл напред на световната сцена е този, свързан с различните, но не различните по вяра или политическо убеждение, а тези, за които общоприетото не важи. За тези, които не виждат брака като съюз между мъж и жена, но не защото не вярват в него по начало, а защото за тях той е съюз между двама души от един и същи пол. Да, именно хомосексуалните двойки станаха повод за множество дебати и не една и две законодателни промени в не една и две държави по света.

Част от държавите решиха своя „проблем“ като промениха законодателството си в посока на инкриминиране на хомосексуалността във всички нейни форми. Те приеха закони, с които обявяват всякакви прояви от лесбийки, гейове, би-, транс- и интерсексуални на база тяхната ориентация за незаконни. Всъщност това е по-голямата част от държавите, заели ясна и точна позиция по въпроса. Към 11 Декември 2013 година техният брой е 83, като между тях са Египет, Мароко, Индия, Иран, Кувейт, Сингапур, Обединени Арабски Емирства, Соломоновите острови, Барбадос и други, основно в Африка, Азия, Океания и Латинска Америка.

Едва 16 държави от цял свят са предприели стъпки в подкрепа на еднополовите бракове. Холандия е първата държава, която със сто и седем гласа „за“ и тридесет и три – „против“ през 2001 година оставя дискриминацията в семейното си законодателство в миналото, следвана от Белгия (през 2003 година) и Испания и Канада (през 2005 година). Само през 2013 година нови 5 държави, допълващи общият брой до шестнадесет, предприемат подобни законодателни промени. Това са Бразилия, Франция, Уругвай, Нова Зеландия и Великобритания.

И след като все повече и повече държави намират решение за себе си и дават отговор на въпроса за съществуването на еднополови бракове, друга една тема разбуни духовете и даде нов тласък на безспирните дебати. В последните години все по-често започна да се дискутира въвеждането на нов, трети пол, който да даде право на самоопределение на всички транс- и интерсексуални хора по света.

Началото даде Непал като през 2007 година стана първата държава в света, признала съществуването на трети пол. Тя беше последвана от държави като Бангладеш, Австралия и Германия, а месец Април тази година и Индия. Върховният съд на Австралия постанови решение, според което освен мъжки и женски, съществува и трети пол. Германия от своя страна измени законодателството си и добави в актовете за раждане трета графа, указваща наличието на „неутрален“ пол. Това изменение я направи първата държава в Европа, предприела подобни радикални стъпки към повишаване на толерантността. Последната държава, присъединила се към държавите, признаващи третия пол, стана Индия през месец Април 2014 година с решение на Върховния съд. Там стъпки към това решение се правят още от 2009 година, когато за първи път държавата признава съществуването на трансполови хора (броят им в Индия по приблизителни данни е около 2 милиона). Според Радхакришна, член на съдебния състав, постановил решението, „признаването на тази група хора като трети пол не е социален или медицински въпрос, а въпрос на човешки права. Тези

хора също са граждани на Индия и им се полага равна възможност да се развиват в обществото”.

Въвеждането на трета, допълнителна опция в графата пол в актовете за раждане има много положителни страни. То ще облекчи в значителна степен родителите на деца, с вродени анатомични белези и на двата пола, които трябва да вземат бързо и в голяма част от случаите недотам обмислено съдебноосното решение какъв да бъде полът на детето им. В общия случай това решение води след себе си и тежки оперативни намеси, които водят до още по-голям стрес за цялото семейство. Наличието на такава допълнителна графа ще даде възможност на родителите в един по-дълъг период на проучат всички детайли както относно оперативните интервенции в тази сфера, така и начините за преодоляване на стресовото въздействие и на база това да преценят дали трябва те сами да вземат това решение или е редно то да бъде оставено на самото дете, когато то вече е способно на това.

Наличието на трети пол ще даде свобода както на хората с вродени полови аномалии, така и на онези, сменили впоследствие своя пол, които въпреки това не могат да се определят като мъж или жена. Такъв е примерът на Нори Мей-Уелби, който даде повод на целия свят да заговори за него. Австралиеца оспори актовете за раждане пред Върховния съд на родна Австралия, тъй като той не може да се идентифицира сексуално, а властите от своя страна отказват да го определят като човек с неутрален пол. С постановяване на решението на Върховния съд Нори прави пробив в до сега приетите норми и разбирания за охарактеризирането на хората като мъже или жени. Според интернет сайта „Правен свят”, цитирайки „Гардиън”, „решението може да се разглежда като кулминация на години на постепенна еволюция на юридическото разбиране за разнообразието на половете. През последните няколко десетилетия съдилищата са установили, че хората не само мъжки или женски и че много хора могат да съществуват някъде между тези две понятия, което има значение не само за защитата от дискриминация.”¹¹

Въпреки положителните страни, свързани с правната защита и свободата на самоопределяне обаче, въвеждането на трети пол крие много неясноти и повдига множество въпроси.

На първо място може би трябва да се постави въпросът как би се казал един такъв човек с неопределен пол. Бинарността на съвременния свят е утвърдила два типа имена - женски и мъжки. В такъв случай какво име може да бъде избрано за дете, което не попада в нито една от двете категории. В някои езици има възможност едно и също име да се дава на мъж и на жена. Например в англоговорящите страни имена като Сам, Алекс, Морган или Тейлър са еднакво приложими и за двата пола. България от друга страна е типичен пример за място, където неутралитет в имената липсва. Дори и при свободата на определяне на собственото име на човека според българското законодателство (чл. 13 и 14 от Закона за гражданската регистрация) презимето и фамилията на лицето се определят съответно от собственото име на бащата с наставка - ов или - ев и окончание съобразно пола на детето и бащиното или фамилното име на бащата с наставка - ов или - ев и окончание съобразно пола. Как в такъв случай ще бъдат съставени имената на лице с „неутрален” пол, за които липсва подходящо окончание?

Признаването на трети пол ще доведе и до нуждата да се извърши промяна в единния граждански номер (ЕГН), който към момента съдържа индикация за пола на лицето в деветата цифра, която е четна при жените и нечетна при мъжете. Решението ще се намери в отговора на въпроса възможно ли е да бъде въведен някакъв междинен вариант, който да обслужва нуждите на хората от третия пол, или тази девета цифра трябва изцяло да отпадне.

¹¹ <http://www.legalworld.bg/35357.vyrhovniat-syd-na-avstraliaa-prizna-treti-pol.html>

От друга страна въпросът дали и как обществото ще се подготви за сблъсъка си с тези хора, както и обратното, буди сериозни притеснения. Важно за нормалното развитие на всеки един индивид, без оглед на неговите особености, е той да бъде приет от обществото, в което живее. Това значение нараства до особено големи размери когато става въпрос за хора със специални нужди (например болни от тежко заболяване, довело до частична или пълна инвалидизация). Нараства и за онези, които се различават от общата маса на база специфичните си полови характеристики (т.нар. транс- и интерсексуални лица).

За всяко малко дете първият ден в детската градина и първият учебен ден в училище са дни, които се запомнят. Те поставят началото на нов етап от живота им и първите реакции на обществото спрямо тях оставят огромен отпечатък в съзнанието им. Ако средата, в която попадне интерсексуално дете, е агресивна спрямо него, то това ще бъде пагубно за психиката му. Децата в ранна възраст могат да бъдат и са безмилостно жестоки особено що се отнася до някого, когото приемат за различен. И тук идва въпросът как едно петгодишно дете с „неопределен“ пол би се адаптирало към среда, в която всичко е черно и бяло – децата сядат подредени най-често момче с момиче, тоалетните са за момчета и за момичета, дори и шкафчетата, в които оставят вещите си също са в два цвята. Как едно такова дете ще обясни на себе си, а след това и на връстниците си защо носи мъжко име, а реално то не е момче?

Проблеми за хората с неутрален пол ще се създадат и по отношение на множество дейности и събития от ежедневието живот. При кандидатстване за учебно заведение например, без значение дали то е висше, гимназия или начално училище, квотите за прием се разделят спрямо пола и така се определя брой на свободните места за момчета и брой за момичета. След тази промяна следва да се въведе изменение като се добави още една квота за кандидатстващите с „неутрален“ пол.

Трудности ще настъпят и ако едно такова лице реши да встъпи в брак. В тази връзка при признаване на третия пол следва да се извършат и законодателни промени в сферата на семейното право. Вече разрешение за сключване на брак ще трябва да се даде не само на разнополовите двойки и тези, в които партньорите са от един и същи пол, но и за всички, в които единият или и двата партньора са с „неутрален“ пол.

Според Цветелина Кържева и Иван Георгиев¹² проблеми възникват и в областта на наказателното право. Има престъпления, които могат да бъдат извършени само от единия пол, а пострадалото лице може да бъде само от другия. Такова престъпление е например изнасилването.

В Индия от друга страна хиджра, както наричат там транс- и интерсексуалните, се натъкват на друг проблем. Често им се отказва достъп до лечебни заведения – болниците отказват да им предоставят лечение, както и да ги приемат за такова, тъй като те не могат да се определят като мъж или жена.

На преден план излиза и въпросът какъв статут ще получат хората с „неопределен“ пол и как те ще бъдат защитени, когато излязат от собствената си държава и отидат в такава, където третият пол не е признат. Проблемите биха възникнали още на границата. Дали такъв човек изобщо ще бъде допуснат да влезе в страната и ако да, ще стане ли това чрез някакъв специален режим? Въвеждането обаче на един такъв специален режим за навлизане и пребиваване на територията на страната ще ограничи свободното движение на хора, което е в нарушение на чл. 2 от Протокол № 4 към Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи¹³ и чл. 13 от Всеобщата декларация за правата на човека¹⁴.

¹² вж. Кържева, Ц. и Георгиев, К. „Съдебното производство за смяна на пола“

¹³ Чл. 2 от Протокол № 4 към Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (Страсбург, 16.IX.1963 г.)

Дискусията за правната регламентация на промяната на пола и въвеждането на трети такъв е предмет за разглеждане и от българската правна теория и практика. Към момента в България липсва правна регламентация на смяната на пола при транс- и интерсексуални лица. Прилага се законът за гражданската регистрация, но той не съдържа разпоредби, регламентиращи процедурата по подаване на искане за смяна на пола, както и критерии за одобрение на такъв тип искане. Тези критерии са изработени единствено посредством съдебната практика, която е напълно недостатъчна. Според проучване, направено от фондация „Ресурсен център Билитис“ на отправено запитване към 30 районни съдилища в страната да предоставят информация за водените при тях дела за смяна на пола отговорят 23, като 19 от тях споделят, че при тях липсва подобна съдебна практика. С положителен отговор са единствено районните съдилища от Стара Загора, Варна, Пловдив и Пазарджик (с общ брой съдебни решения 13).¹⁵ Това проучване дава възможност да се установи социалното и обществено ниво, на което е достигнал въпросът за промяната на пола и въвеждането на „неутрален“ пол в нашата правна система. На този етап може да се заключи, че българската общественост все още не е готова за предприемането на такива сериозни промени в областта и трябва да извърви дълъг път, за да се пригоди към новите световни течения.

От всичко казано до тук може да се направи само един извод – не е достатъчно просто да бъде признато от закона наличието на трети пол и той да бъде добавен към актовете за раждане. Предприемането на една подобна стъпка трябва да бъде предшествано от редица други законодателни промени във всички сфери на обществения живот и на плоскостта както на вътрешното право на страните, така и на международното. Тази стъпка трябва да бъде подкрепена най-вече с дългогодишна последователна политика за увеличаване на толерантността между хората. Приемането на един подобен закон не само няма да увеличи тази толерантност, а по-скоро би подсилило дразните между традиционно мислещите хора, вярващи в кръговрата на живота и еволюцията такива, каквито ги познаваме до днес, и всички останали, опитващи се да променят статуквото, за да създадат ново кътче под слънцето, където да се чувстват на място. Това не би било възможно чрез никаква правна регламентация ако тя бъде въведена сама за себе си. Промяната трябва да дойде от еволюцията в нагласата на хората, а тя идва с революция в образванието.

-
1. Всеки, който се намира на законно основание на територията на дадена държава, има право свободно да се придвижва и свободно да избира своето местожителство в пределите на тази територия.
 2. Всеки е свободен да напусне пределите на всяка държава, включително и на своята.
 3. Упражняването на това право не подлежи на никакви ограничения, освен на тези, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната или обществената сигурност, за поддържане на обществения ред, за предотвратяване на престъпления, за защитата на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

¹⁴ **Чл. 13 от Всеобщата декларация за правата на човека**

1. Всеки човек има право свободно да се придвижва и да избира своето местожителство в пределите на всяка държава.
2. Всеки човек има право да напусне всяка страна, включително и своята, и да се връща в страната си.

¹⁵ вж. Фондация „Ресурсен център Билис“ „Смяна на пола на транс и интерсексуални хора в България“

ЛИТЕРАТУРА:

[1] **Кържева, Ц. и Георгиев, К.** „Съдебното производство за смяна на пола“, доклад, изнесен на първата Национална конференция по биоетика и биоправо, 18.10.2013.

[2] **Фондация „Ресурсен център Билитис“** „Смяна на пола на транс и интерсексуални хора в България. Изследване на правната рамка и съдебната практика и стратегия за подобряването им“.

[3] **Интернет сайт „Правен свят“**: <http://www.legalworld.bg>.

[4] **Официална интернет страница на Български хелзинкски комитет**: <http://www.bghelsinki.org>.

[5] <http://www.freedomtomarry.org/landscape/entry/c/international>.

[6] <http://76crimes.com/76-countries-where-homosexuality-is-illegal/>

За контакти:

Биляна Георгиева Кирова, студентка втори курс, специалност „Право“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 0896823683, e-mail: bili.kirova@abv.bg

Рецензент: доц. д-р К. Раянова

Особености на парламентаризма при Търновската конституция и при действащата Конституция на Република България

автор: Симеон Борисов

The specifics of Parliamentarism according to the Tarnovo Constitution and the current Constitution of the Republic of Bulgaria: This paper analyses a topic which has significant impact over the juridical and historical aspects of Bulgarian Parliamentarism. There are both similarities and differences between the Constitutions presented in the current paper – the Tarnovo Constitution and the Constitution of the Republic of Bulgaria, the latter of which is currently in force. The Tarnovo Constitution incorporates the rules of the International law and the requirements of The Treaty of Berlin. In the Constitution of the Republic of Bulgaria Parliamentarism has great importance, given the fact that Bulgaria is in transition between the former socialist model and modern democracy.

Key words: *Parliamentarism, Constitution, government, democracy, parliament*

Парламентаризмът е режим на управление, при който парламентът е титуляр на законодателната власт и упражнява политически контрол над правителството¹⁶. Същността на парламентарното управление се корени в установяването на равновесие и сътрудничество между органите на изпълнителната власт – правителството и държавния глава, от една страна, и парламента от друга. Парламентарната форма на управление се изгражда на основата на демократическия принцип и затова е най-утвърдена и най-разпространена в света. Другото предимство на парламентарната форма на управление е, че сравнена с абсолютните монархии, авторитарните управления и диктатури, тя установява режим на равновесие и сътрудничество между органите на законодателната и изпълнителната власт.

В България преходът от тоталитарно управление към демокрация и свободно гражданско общество намери конституционен израз в парламентарна форма на управление. Конституцията на България от 1991г. се изгражда върху принципа на народния суверенитет, което е един от демократичните белези, характерни за конституционна демокрация. Още в преамбюла е положен стремежът към създаване на една „демократична, правова и социална държава“.

Съгласно чл. 1 ал.1 от Конституцията, България е република с парламентарно управление. Този текст определя най-напред формата на държавно управление – република, а освен това и политическия режим – парламентаризъм^[1]. Веднага след това следва алинея 2 на чл. 1 от Конституцията, която дава една особено важна представа за първоизточника на държавната власт. С демократичното избиране на властта в резултат от общи избори, народните представители от VII-то Велико народно събрание придават един стабилитет за развитието на демокрацията в България.

За разлика от Търновската конституция, Конституцията от 1991г. е приета без директивни външни влияния, което е предпоставка за нейната демократична легитимност. Конституцията на Република България от 1991г. е една модифицирана европейска конституция.

Въпреки заложените в Търновската конституция идеи на либерализма и заемащите челно място разпоредби относно основните права и свободи на гражданите, което ѝ придава в идейно отношение прилика с Конституцията от 1991г., Търновската конституция съсредоточава твърде много права в ръцете на монарха. Според Търновската Конституция от 1879г., Българското княжество е монархия наследствена и конституционна, с народно представителство. Търновският конституционен модел съчетава либералните начала с достатъчно силна монархическа власт. Князът е

¹⁶Спасов, Б., Народно събрание /парламентарно право/, Университет Бургас, 1992.

върховен представител и Глава на държавата. Лицето му е свещено и неприкосновено. Само на княза е позволено да свиква Народното събрание, както и да го разпуска без каквато и да е причина, което при определени обстоятелства може да породя доста негативни последици.

С приемането на Конституцията на Република България от 1991г. Народното събрание заема централно място в политическия живот на страната. Парламентаризмът е режим на управление, при който парламентът е титуляр на законодателната власт и упражнява политически контрол над правителството. Упражнявайки този контрол, парламентът може да лиши от доверие правителството или отделни негови членове, да им изкаже своето политическо недоверие. Парламентът формира държавната политика чрез законите, които приема; провежда дискусии по въпроси от неговата компетентност. Дискусията, размяната на мнения и конституционният подход са най-добрият начин за ефективно и рационално управление. Народното събрание е главната арена, на която се осъществява сблъсъкът между основните политически сили в процеса на „смяна на системата“. В същността на парламентаризма е заложено съществуването на опозиция, която изпълнява ролята на коректив на управляващите.

Ако трябва да се установи дали в дадена държава съществува парламентарен режим, е нужно да бъдат разкрити определени белези. Установяването и реалното функциониране на парламентарната форма на управление е възможно само при наличието на определени добри парламентарни практики – утвърден парламентарен стил и морал и т.н. Както споменава Морис Дюверже „не всички режими, където съществува парламент, са парламентарни режими, както би могло да се помисли“^[2]. Парламентаризъм има там, където има демократично функциониращи институции.

С основание може да се каже, че при действието на Търновската конституция не може да се говори за реален парламентаризъм¹⁷, тъй като тя съсредоточава твърде много права в ръцете на монарха. Едни от най-съществените правомощия на монарха са установени още в началото на самия върховен закон. Чл. 9 гласи – „Законодателната власт принадлежи на Княза и на народното представителство“. Чл. 12 – „Изпълнителната власт принадлежи Князю; всичките органи на тая власт действуват отъ негово име и подъ неговъ върховенъ надзоръ“. Това е само една малка част от регламентиранията правомощия на монарха. Друга слаба страна на Търновската конституция е липсата на орган за конституционен контрол върху трите власти. Широките правомощия извисяват монарха като господстващо начало в сферата на изпълнителната власт по подобие на дуалистичните монархии. Седем от общо 22-те глави на Конституцията уреждат елементи от статуса на държавния глава и са изнесени в началото на текста на основния закон. Князът, а след 1908г. царят е върховен представител и глава на държавата. Той притежава изпълнителната власт и всички органи, чрез които тя се осъществява, действат от негово име и под негов върховен надзор. Законодателната власт е поделена между двама титуляри. Дуализмът на законодателната власт, поверена на монарха и на народното представителство, осигурява значително по-широки възможности на българския монарх¹⁸. Принципът на монархическата неотговорност е закрепен в чл. 8 и чл. 18. Чрез контрасигнатурата на актовете на монарха са гарантирани неприкосновеността и свещения характер на неговата особа^[3]. За действията и актовете на монарха отговорни пред парламента са министрите.

Широките прерогативи на монарха, противоречията в уредбата, които се съдържат в текста на конституцията, отсъствието на демократична традиция на конституционно ограничено управление, подчинено на правото, както и неукрепналостта на политическите партии способстват за установяване на личен режим във факти-

¹⁷ Спасов, Б., Народното събрание /парламентарно право/, Университет Бургас 1992

¹⁸ Манолова, М., Парламентарно управление в България 1894 – 1912, С. 2000

ческата конституция на България. Народното събрание не е замислено като съсредоточие на народния суверенитет, тъй като създателите на конституцията предвиждат относително развити привилегии на монарха и изпълнителната власт.

Търновската конституция все пак е голям успех в борбата за демократично устроичество и за осигуряване на националната независимост. Тя провежда прогресивните принципи на разделението на властите, законността, юридическото равенство на гражданите. Философията ѝ е пронизана от духа на най-добрите либерални образци. Пълният каталог на основните лични, политически права, както и гаранциите, предвидени за частната собственост, са неоспоримо достойнство на Търновската конституция.

Преходът към политическа демокрация и свободно гражданско общество в България след 1989 г. намери конституционен израз в парламентарната форма на управление. С приемането на Конституцията от 1991г. българският народ прекъсва връзката си с тоталитарното минало в полза на свободата и демокрацията. В чл. 1 ал.1 Конституцията на страната от 12 юли 1991г. се провъзгласява, че България е „република с парламентарно управление“. Политическата ѝ философия се основава на ценностите на либералния и съвременния конституционализъм.

С приемането на Конституцията от 1991г. се полагат основите на независимата съдебна власт. Съдебната власт има самостоятелен бюджет. Народното събрание и органите на съдебната власт избират по единадесет членове на Висшия съдебен съвет с петгодишен мандат, а председателите на върховните съдилища и главния прокурор са негови членове по право. Дейността на Висшия съдебен съвет се регулира със закон.

В съответствие с демократичната тенденция, според която законите трябва да изразяват „общата воля“ на нацията, Народното събрание е овластено да осъществява функциите на носител на законодателната власт. Конституцията от 1991г. е основана на принципа за разделение на властите. Чл. 8 - „Държавната власт се разделя на законодателна, изпълнителна и съдебна“. Стабилността на конституционната система се осигурява най-вече чрез механизмите на равновесие между основните политически институции на публичната власт. Наред с трите основни политически институции на държавата, конституционната схема съдържа и още една „квазисъдебна“ институция - Конституционния съд. За първи път в българската конституционна традиция основният закон от 1991г. създава извънпарламентарна институция, която осъществява контрол за конституционност. Конституционният съд е специализиран юрисдикционен орган извън съдебната система, предназначен да осигури върховенството и спазването на Конституцията и да отстранява противоречията между държавните институции при осъществяването на техните функции. Първото и най-важно правомощие на Конституционния съд е изключителното му овластяване да дава задължителни тълкувания на Конституцията. Народното събрание е длъжно да се съобразява с тълкувателните решения на Съда при създаване на законите на Република България. Това задължение се разпростира и върху органите на изпълнителната власт (Министерски съвет, министри и т.н.) при издаването на административни актове с нормативен характер.

Според Конституцията на Република България от 1991г. три са органите, които имат право да избират /назначават/ членове на Конституционния съд. Съгласно чл. 147, ал.2 КРБ, Конституционният съд се състои от 12 съдии, 1/3 от които се избират от Народното събрание, 1/3 се назначава от Президента, а 1/3 се избира на общо събрание на съдиите от ВКС и ВАС. Всеки орган самостоятелно прави избора си за членове на Конституционния съд от своята квота, като този избор не подлежи на контрол, защото би се обезсмислило специфичното проявление на разделение на властите, с което се очертава едно равновесие между тях. Според проф. Пенчо Пенев уместно е в бъдеще да се предвиди контрол за конституционносъобразност по отношение спазване на процедурата за избора на Конституционни съдии от съдеб-

ната квота, тъй като формално този акт не подлежи на контрол пред Конституционния съд (за разлика от указа на Президента и решението на Народното събрание, с което се излъчват съдиите от другите две квоти)^[4].

Съгласно чл. 1 ал.2 от Закона за Конституционния съд, Конституционният съд е независим от законодателната, изпълнителната и съдебната власт и се ръководи само от разпоредбите на Конституцията и този закон. Самата дума „независим“ придава на Конституционния съд една особена важност, която го изтласква на централно място в управлението на страната, тъй като Конституционният съд приема и тълкувателни решения, които стават задължителни, нещо като част от самата Конституция.

Както вече споменах, Конституционният съд е „квазисъдебна“ институция, а именно, затова е „квазисъдебна“, защото неговата роля трудно може да се преоцени. Това е един от органите, чрез които се очертава характера на самата Конституция, като основен и върховен закон. Пояснението е в чл. 149, ал.2 – „съвс закон не могат да се дават или отнемат правомощия на Конституционния съд“. Чл. 149 ал.1 от Конституцията посочва правомощията на Конституционния съд, тъй като тя е върховен и основен закон.

Конституцията на Република България от 12 юли 1991г. е едно целенасочено и премислено усилие да се установи в страната съвременна конституционна демокрация от европейски тип. Нейните ценности и принципи придават смисъл, посочвайки пътя за развитието на обществено-държавната цялост. Не се налага¹⁹ „промяна на конституцията“, а само „промени в конституцията“, които се отнасят до усъвършенстването на механизмите на нейното действие и до отварянето на националната ни държавност към общоевропейските структури и институции.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Близнашки, Г., Формата на държавата, С., 2009
- [2] Конституция на Българското княжество от 1879г.
- [3] Конституция на Република България от 1991г.
- [4] Манолова, М., Парламентарно управление в България 1894 - 1912, С. 2000.
- [5] Пенев, П., Я.Зартов. Конституционно правосъдие, С., 2004
- [6] Спасов, Б, Парламентарно право, С. 1993

ЗА КОНТАКТИ:

Симеон Богомилов Борисов, студент втори курс, специалност „Право“, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел:0877385663

Рецензент: гл.ас. д-р Зорница Йорданова

¹⁹ Пенев, П., Конституционно правосъдие, С., 2004

Заблуждаваща и сравнителна реклама

автор: Гургана Костадинова

научен ръководител: гл. ас. Борислав Борисов

Abstract: *This report aims to examine the legal regulation of misleading and comparative advertisements with regard to the overall importance of advertising for the competitive economic relationships. It states and analyses the transposition of the provisions, regulating these two kinds of advertising, from the legislation of the European Union to that of Bulgaria. Basic explanations about the regulation of the examined kinds of advertising are included. Appropriate examples of the practices of the Commission for Protection of Competition are given. The author makes an attempt to determine the importance and the end effect of the examined legislation.*

Keywords: *comparative advertisement, consumer protection, criteria of lawfulness, loyal competition, misleading advertisement, protection of competition*

ВЪВЕДЕНИЕ

Съгласно чл. 19, ал. 1 на Конституцията икономическият живот в България се основава на свободната стопанска инициатива. Нейното утвърждаване обаче изисква наличието на определени условия. Едно от тях е рационалната правно-нормативна основа [6]. Съгласно чл. 19, ал. 2 на Конституцията чрез законите трябва да се създадат и гарантират еднакви правни условия за стопанска дейност на всички граждани и юридически лица. Това равенство представлява един от основните принципи на Търговското право и следва да бъде постигнато чрез законодателни механизми срещу злоупотребата с монополизма и нелоялната конкуренция и посредством гаранции за защита интересите на потребителите. За целта през 1998 г. българският законодател приема закон, предназначен да осигури защита и условия за разширяване на конкуренцията и свободната инициатива в стопанската дейност. Това е Законът за защита на конкуренцията. Сред правните норми, съдържащи се в него, са и такива, уреждащи две категории реклама – сравнителната и заблуждаващата.

Рекламата е едно от най-важните средства за повлияване на икономическия избор. От гледна точка на маркетинга реклама е всяка платена форма на нелично представяне и лансиране на различни страни на бизнеса, осъществявано от конкретен източник [1]. Специфичната функция на рекламата – въздействие върху потребителското поведение, увеличаване на търсенето и стимулиране на продажбите [1] – предполага сериозното ѝ влияние върху икономическите отношения, които от своя страна трябва да бъдат подчинени на правилата на лоялната конкуренция.

Ето защо рекламата, като важна част от цялостната маркетингова стратегия, също подлежи на нормативна регулация, целяща поддържането на лоялни конкурентни отношения между рекламоделите и защитата правата и интересите на потребителите.

В тази връзка законодателството на Европейския съюз и българското законодателство забраняват заблуждаващата и налагат ограничения спрямо сравнителната реклама. Вследствие на това заблуждаващата и неразрешената сравнителна реклама представляват конкретни състави на нелоялна конкуренция.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Заблуждаваща реклама

Заблуждаващата реклама следва да бъде забранена не само от съображения за запазване на конкурентните отношения, но и с оглед защитата правата на потребителите. Именно с този мотив законодателят първоначално помества правните норми, уреждащи заблуждаващата и сравнителната реклама, в понастоящем отменения Закон за защита на потребителите и за правилата за търговия, а впоследств-

вие – в Закона за защита на потребителите. Към момента правната им уредба се намира в глава VII на Закона за защита на конкуренцията (чл. 32 - 34).

Гореспоменатите разпоредби представляват резултат от транспонирането на Директива 2006/114 на Европейския парламент и Съвета. До този момент и европейските директиви, и правните разпоредби от българското законодателство са изменени няколкократно. Това е разбираемо предвид динамиката, с която се развиват икономическите отношения.

Целта на директивата е да защити потребителите и конкурентната среда от рекламни съобщения, които могат да въведат в заблуждение лицата, до които са адресирани, и по този начин да повлияят върху избора им. Директивата задължава страните членки да предприемат необходимите мерки срещу заблуждаващата реклама; съдилищата или специализираните административни органи чрез ускорено производство да спрат или недопуснат разпространението ѝ, задължава отговорните лица да огласят съответното решение и да изпълнят евентуалното коригиране на рекламата.

Една реклама е подвеждаща, когато съществува разлика между внушената идея и действителното положение като тази разлика влияе върху икономическото поведение на потребителите, поради което накърнява интересите им и лоялната конкуренция.

За да се определи една реклама като заблуждаваща, трябва да се вземат предвид редица фактори. Първият от тях е целевата група, към която е насочено рекламното послание. На анализ подлежат възрастта, образованието, житейският и професионалният опит на рекламните адресати, както и способността им да гледат критично на поднесената им информация. Всички тези фактори следва да бъдат отчетени, за да се определи начинът, по който те възприемат рекламното послание и до каква степен могат да бъдат заблудени [2].

Изискването за незаблуждаващ характер на рекламата не означава, че информацията, предоставяна от нея, трябва да бъде обективна – т. е. да представя и положителните, и отрицателните страни на обекта [2]. Целта на всяка реклама е да мотивира потребителя да придобие продукта, затова е необходимо акцентите да бъдат поставени върху неговите преимущества. Следователно забраната за заблуда не представлява задължение за обективност.

Подвеждащият характер на рекламата може да бъде доказан по всички законово приемливи начини. От конкретно значение в случая са експертните мнения относно качеството на продуктите, както и социологическите проучвания за това какво точно научават от рекламата нейните адресати [2].

Съгласно Закона за защита на конкуренцията отговорните за използването на заблуждаваща реклама правни субекти са рекламодателят и рекламната агенция, изготвила рекламната. Законодателят е оставил посредниците, разпространяващи рекламната, извън административнонаказателната отговорност.

Държавната институция, която санкционира използването на заблуждаващата реклама, е Комисията за защита на конкуренцията (КЗК). По своята същност тя представлява особена юрисдикция, овластена да прилага Закона за обществените поръчки, Закона за концесиите и Закона за защита на конкуренцията. Функцията на Комисията за защита на конкуренцията е да установява нарушения на свободната конкуренция и да осъществява застъпничество за нея съгласно българското законодателство и законодателството на Европейския съюз.

2. Сравнителна реклама

За разлика от заблуждаващата реклама, която по общото мнение на законодателите и теорията във всички държави членки на ЕС, се третира като несъвместима с добросъвестната търговска практика и правилата на конкуренцията и се забранява

изрично, то сравнителната реклама в повечето случаи е разрешена. За да бъде такава обаче е необходимо да отговаря на стриктно определени нормативни изисквания.

В правната теория съществуват противоречиви тези относно вредата и ползата от сравнителната реклама. Според нейните привърженици сравнителната реклама осигурява една по-голяма прозрачност на пазара, като осведомява потребителя относно мястото на новите продукти в условията на постоянна нарастващото предлагане на пазара. Чрез нея се създават условия за потребителите да упражнят правото си на пълна и точна информация и да направят най-добър избор. Освен това тя води до засилване на конкурентната борба. В случай, че не внушава неверни представи у потребителя във вреда на конкурентите, те не са несъвместими с правилата на конкуренцията.

Противниците на сравнителната реклама са на мнение, че рекламното послание не е предназначено за предоставяне на информация, а единствено за въздействие в мотивационен план върху пазарното му поведение в желаната от рекламодателя насока. Според тях сравнителната реклама крие опасност от правни конфликти, тъй като често явление е да се сравняват свойства на стоки и услуги, които са несъпоставими едно с друго. Следователно във всяка сравнителна реклама се крие потенциалната опасност от въвеждане в заблуждение [5].

Правилата за сравнителната реклама отново произтичат от Директива 2006/114 и у нас се въвеждат със Закона за защита на конкуренцията, като се прилагат от КЗК. Нейната практика обаче не е твърде богата, тъй като датира от 2007 г. Съдът на Европейския съюз обаче има дългогодишна практика.

В правната доктрина на различните европейски страни съществуват подробни разисквания относно допустимостта на сравнителната реклама. Тезите на различните автори намират отражение и в законодателствата на съответните държави. Така някои държави (Швеция, Ирландия, Великобритания) до въвеждането на директивата се отнасят по-либерално към употребата на сравнителната реклама, а други (Германия, Белгия) налагат по-рестриктивни изисквания за нейната допустимост. Една от причините, поради които Директива 2006/114 е особено значима е, че чрез съвременните комуникационни технологии рекламните стават интернационално достъпни. Следователно, критериите, които се отнасят до рекламните послания, трябва да бъдат уеднаквени за всички страни членки [5].

Съгласно закона сравнителна е реклама, която идентифицира конкурента или неговите стоки по пряк или косвен начин. Една реклама не е сравнителна, ако сравнява рекламирация продукт без да идентифицира конкретна стока, услуга или конкурент. Изразът „в сравнение с друг качествен продукт“ не съдържа пряка или косвена идентификация, а сравнява обекта на рекламата с всички останали продукти от същия клас [4]. Когато в рекламата е употребен изразът „по-хубав от други продукти“ без конкретно посочване, рекламата не е сравнителна, но само в случаите, в които на пазара има поне още два конкурентни продукта от същия вид. Когато обаче в рекламата се употребява изразът „най-хубав“, а конкурентите са малко и добре познати (например мобилните оператори), рекламата се определя като сравнителна.

Законодателят поставя осем критерия за допустимост на сравнителната реклама, свързани с използвания в нея елемент на сравнение.

Първата предпоставка за допустимост е да не е налице заблуда. Уточнено е точно по смисъла на кои текстове се тълкува понятието „заблуждаваща“ и изразът „нелоялна търговска практика“.

Второто изискване е рекламното послание да се отнася само до стоки или услуги, които служат за задоволяване на едни и същи нужди или имат еднакво предназначение. В теорията се поддържа тезата, че понятията „едни и същи нужди“ и „еднакво предназначение“ не следва да се тълкува твърде тясно. В противен случай в приложното поле на текста биха се включили само сравнения на стоки и услуги със

съпадащи признаци, а сравнения на *взаимозаменяеми* продукти биха били изключени от него [5].

Задължително е да се сравняват характерни черти на стоките и услугите, включително техните цени. Тоест, като обект на съпоставка трябва да бъдат взети само такива свойства, които съществено определят полезността на рекламираната стока или услуга. В противен случай рекламодателят би съпоставял самоцелно свойства, които не са съществени, и по този начин да се създаде у потребителя неточна и обща картина за предлаганите продукти.

Сравнителната реклама не бива да предизвиква смесване и объркване на стоки на рекламодателя с конкурентни стоки. Такова смесване е възможно, когато рекламодателят сравнява своите стоки на своя продукт с друга утвърдена на пазара конкурентна стока и „скъсява“ по такъв начин дистанцията между тях, че може да предизвика смесване между двата продукта в очите на потребителите [5]. Например е възможно адресатите на рекламата да сметнат погрешно, че съществуват партньорски или други връзки между двете конкурентни компании.

Недопустимо е сравнителната реклама да уронва престижа на конкурентите. Това е в пълен разрез с принципите на търговското право и правилата на лоялната конкуренция.

Когато има за обект стоки с наименование за произход, сравнението в съдържанието на рекламата може да се отнася само до стоки със същото наименование. Наименованието за произход е наименование на страна, район или определена местност в тази страна, служещо за означаване на стока, произхождаща от този район и чието качество или специфични свойства се дължат предимно или изключително на географската среда, включваща природните и човешки фактори [3]. Тоест наименованието за произход е тясно свързано с репутацията на продукта. Например, ако продуктът уиски е обозначен като шотландски, това е своеобразна форма на защита на определена репутация, свързана именно с неговия произход от тази страна. В този смисъл не е позволено той да се сравнява с продукт без същото наименование за произход.

Интересен е въпросът възможно ли е в сравнителната реклама да се използва търговска марка на конкурент и ако да, то при какви условия. Практически е невъзможно да се създаде такава реклама ако се изисква съгласието на съответния конкурент. Решение на съда на Европейския съюз по делото L'Oreal/Bellure посочва, че използването на търговска марка се разрешава в случаите, когато рекламата отговаря на всички нормативни изисквания и в този смисъл не води до нелоялна конкуренция [4]. Затова поредното изискване за допустимост на този вид реклама е да не се извлича нелоялно предимство от известността на търговската марка или други отличителни белези на конкурентната стока, спрямо която се извършва съпоставката.

Последното изискване е рекламата да не представя рекламираните стоки или услуги като имитация или копие на стоки или услуги със запазена търговска марка или име. В теорията се приема, че не е необходимо имитацията да се отнася до всички детайли на образеца – достатъчно е да са непосредствено възприети само съществени негови признаци, така че отклоненията от него не променят общото впечатление [5].

Интересна е практиката на КЗК по чл. 32-34 ЗЗК. В настоящия доклад включвам само едно решение, съгласно, което разглежданата реклама е и заблуждаваща, и забранена сравнителна.

Производството е образувано по искане на „Хенкел България“ ЕООД срещу „Проктър и Гембъл България“ ЕООД. Двете дружества са преки конкуренти на българския пазар. В процесната реклама се показват две парчета плат с петна от ръжда, с указание, че едното предварително е изпрано с продукта на „Проктър и Гембъл“ „Ариел Прозим 7“, а другото с „друг качествен препарат“. Хенкел България“ ЕООД посочва, че „Ариел Прозим 7“ и техният продукт „Персил Голд Плюс“, задово-

ляват едни и същи потребности и като такива следва да се считат за взаимозаменяеми. Това прави рекламата забранена сравнителна.

„Хенкел България“ ЕООД е извършило демонстрирания в рекламата тест при същите лабораторни условия с цел да се провери твърдяното почистващо действие върху петна от ръжда, поставени върху памучни тъкани. Използваните продукти са „Ариел Прозим 7“ и „Персил Голд Плюс“. Резултатите от теста не сочат значителни различия между почистващото действие на двата перилни препарата, както е показано недвусмислено в телевизионната демонстрация. Тестовите резултати, получени от молителя, са показали, че е невъзможно да се постигнат резултатите, констатирани в процесната реклама. Следователно рекламата е заблуждаваща.

КЗК решава, че „Проктър и Гембъл България“ ЕООД е извършило нарушение по чл. 32, ал.1, във връзка с чл. 33 и чл. 34 от ЗЗК. [7]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Материята на търговската реклама е пресечна точка на конкурентното и търговското право, защитата на интелектуалната собственост, защитата на потребителя и други области [5]. От твърде голямо значение е подходът на рекламодателите при използването ѝ като част от маркетинговия им инструментариум. Голямото влияние на рекламата изобщо върху поведението на потребителите и в този смисъл върху цялостното икономическо развитие налага въвеждането на нормативна регулация, която да е адекватна, ефективна и уеднаквена за страните членки на Европейския съюз. Директива 2006/114 на Европейския парламент и Съвета и съответно Законът за защита на конкуренцията регулират обществените отношения, свързани с рекламата, по начин, целящ да осигури опазването на свободната и лоялна конкуренция.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Банчев, П. Маркетинг. Св.: АИ Ценов, 2003, ISBN 954-23-0134-0.
- [2] Варадинов, О., Механджийска, Т. Правна уредба на рекламата. Съвременно право, № 4, 2001, ISSN 08611815.
- [3] Колев, А. Регистрация на географско обозначение.
<<http://iusauthor.com/Registraciya-na-geografsko-oznachenie.html>>
- [4] Константинова, М., Петров, П. Сравнителната реклама - забранена или не?,
<http://www.capital.bg/blogove/pravo/2012/04/22/1813121_sravnitelnata_reklama_-_zabranena_ili_ne/>
- [5] Матеева – Стоянова, Е. Материалноправната уредба на сравнителната реклама според правото на Европейския съюз. Търговско право, № 3 и № 4, 1998, ISSN 0861-6892.
- [6] Стойчев, Ст. Конституционно право. С.: Сиела, 2002, ISBN 954-649-467-4.
- [7] Решение № 717 на Комисията за защита на конкуренцията, София, 16.07.2009 г.

ЗА КОНТАКТИ:

Гергана Костадинова, III курс, Специалност „Право“, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, тел. 0896 814 625, e-mail: gergana_kostadinova176@abv.bg

Рецензент: гл. ас. Б. Борисов

Престъпления против мира и човечеството – развитие на международната регламентация и съпоставка с действащата в България

автор: Владислав Иванов

Crimes against peace and humanity – evolution of the international legislation and comparison to existing Bulgarian legislation: *The aim of this report is to emphasize on the peculiarities of crimes against peace and humanity according to the Bulgarian Penal Code. It will also summarize the emblematic cases against people, who have committed such crimes in the near past, and how they have influenced the development of international law.*

Key words: *crimes, peace, humanity, cases*

ВЪВЕДЕНИЕ

Престъпленията против мира и човечеството са от категорията на международните престъпления. С извършването им се посяга на жизненоважни интереси на човечеството. Именно поради тази причина българското и международно законодателство са предвидили специален правен режим за тези престъпления.

Целта на този доклад е да се разгледат особеностите в регламентацията на този вид престъпления и да се анализира как конкретни примери от близкото минало, свързани с посегателства срещу мира и човечеството, са повлияли върху развитието на международното право.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Отличителните белези на престъпленията против мира и човечеството са четири.

Първият е свързан със субекта на такива престъпления. Това могат да са само лица, които са пряко свързани с държавната власт. Причината за това е, че посегателствата срещу мира и човечеството са и израз на определена държавна политика.

Втората особеност е свързана с въведения с чл. 6 от българския Наказателен кодекс универсален принцип на действие на наказателноправните норми по място. Според него нацията НК може да се приложи и спрямо чужденци, извършили престъпления против мира и човечеството в чужбина. Това дава правото на съдебната ни власт да осъди всеки, заловен на територията на България, който е извършил такова престъпление.

Следващата особеност е относно давността за тези престъпления. Тя е регламентирана в чл. 79, ал. 2 НК. Разпоредбата гласи, че не се изключва по давност наказателното преследване и изпълнението на наказанието по отношение на престъпление против мира и човечеството. От това може да се направи изводът, че тези престъпления се наказват по българския НК не само без оглед на мястото, където са извършени, но и на времето.

Последната характерна особеност е свързана с реабилитацията. НК изключва възможността лице, осъдено за престъпление против мира и човечеството, да бъде реабилитирано (чл. 85, ал. 2). Фактът на осъждането му няма да бъде заличен никога.

Престъпленията против мира и човечеството се съдържат в Глава 14 на българския Наказателен кодекс. Те са групирани в три раздела:

1. Престъпления против мира
2. Престъпления против законите и обичаите за водене на война – тук диспозициите са бланкетни и препращат към международни конвенции, които са част от международното хуманитарно право. Такива са Хагската конвенция от 1899 и 1907 и Женевските конвенции от 1949г.
3. Геноцид и Апартейд.

През миналия век престъпленията против мира и човечеството не са били рядкост. В следващите редове ще бъдат разгледани няколко примера, подредени в хронологичен ред.

Нюрнбергските процеси

След края на Втората световна война се провеждат Нюрнбергските процеси. Тяхната цел е да бъдат наказани военните, икономически и политически лидери на Нацистка Германия. Най-известното дело е пред Международния военен трибунал. Обвиняеми са били извършилите военни престъпления и престъпления против човечеството.

Правната основа за тези дела е създадена с Лондонската харта, изготвена и одобрена от Съюзниците – Англия, САЩ, Франция и СССР. Тя предвиждала, че ще се разглеждат 3 вида престъпления – против мира, военни престъпления и такива против човечеството. В процесите са обхванати само престъпленията, извършени след началото на войната – след 1.09.1939. Местонахождението на трибунала е избрано да бъде в Нюрнберг, защото съдебната палата в града била една от малкото неразрушени от бомбардировките над Германия сгради.

Лондонската харта в § 6 е дефинирала престъпленията против човечеството така: “Убийство, изстребване, поробване, депортация и други нехуманни деяния, извършени срещу гражданското население, или преследването на политическа, расова или религиозна основа”. По-голямата част от тези престъпления са регламентирани и в нашия НК. Чл. 411, б. “а” криминализира убийството на военнопленници, а чл. 412, б “а” – на гражданското население. Депортацията пък е регламентирана в б. “в” на същия член.

Международният военен трибунал е бил открит на 19 ноември 1945г. Обвинителните актове са били за:

- 1) участие в план за извършване на престъпления против мира;
- 2) планиране, започване и водене на агресивна война – същото престъпление е регламентирано в чл. 409 от българския Наказателен кодекс;
- 3) военни престъпления;
- 4) престъпления против човечеството.

От подсъдимите, сред които Херман Гьоринг и Рудолф Хес, 12 са осъдени на смърт чрез обесване, 3-ма са осъдени на доживотен затвор и 3-ма на лишаване от свобода от 10 до 20 години.

Апартейдът в Южна Африка

Апартейд е политиката и правната система, въведена и поддържана от правителствата на бялото малцинство в ЮАР от 1948 до 1990г. Тя започва, след като Националната партия идва на власт. Правителството незабавно предприема мерки за осъществяването на тази политика чрез приемането на закон, забраняващ смесените бракове, и въвеждането на расова класификация на гражданите. Основа на апартейда става Законът за районите на групите, чиято цел е географското разделение на расите.

Според българския Наказателен кодекс за апартейда е характерна специална цел, формулирана в чл. 417 – да бъде установено или поддържано господството или систематическо подтисничество на една расова група хора над друга расова група хора. Точно с тази цел са действали управляващите в ЮАР. Те са искали белите да запазят господството си над чернокожите чрез ограничаването им в специални области, наречени “родни места”. Тези действия могат да се квалифицират като престъпление по чл. 418, б “в” НК – “Който постави в действие мерки за разделяне населението по расов признак чрез създаването на резервати и гета...”.

Неправдите спрямо тъмнокожите не са спрели до тук. Министър - председател Йоханес Стрейдом ги лишава от изборното им право. Това деяние представлява

престъпление по чл. 418, б. "б" – лишава ги от основно гражданско право и чрез това възпрепятства участието им в политическия живот.

Благодарение на усилията на Фредерик де Клерк, започнали от 1990г., апартейдът в Южна Африка е премахнат. Той възстановява изборителното право на тъмнокожите. В резултат на реформите на Клерк се провеждат и първите демократични избори за президент, спечелени от Нелсън Мандела.

Международният трибунал за Руанда

Преди да бъде разгледан този тежък момент от историята на малката африканска държава, ще се обърне внимание на възникването на термина "Геноцид" и неговото криминализиране.

За първи път този термин е използван от юриста Рафаел Лемкин, полски евреин, който емигрирал от Полша в САЩ след окупирането на страната от Германия в началото на Втората световна война. В своята книга "Оста властва над окупирана Европа" той дава следната дефиниция за геноцид: "координиран план, състоящ се от различни действия, насочени към унищожаването на екзистенциалните основи на национална група, с цел тя да бъде заличена". Година наред Лемкин се борил геноцидът да бъде обявен от международното право за престъпление. Това става през 1948г., когато ООН приема Конвенцията за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид. В нея се определя кои действия се считат за геноцид и също така се криминализира заговорът и опитът за извършването му.

Международният трибунал за Руанда е създаден през 1994г. от ООН. Неговата цел е да осъди виновните за геноцида в Руанда и за други престъпления против мира и човечеството в държавата. Трибуналет е известен с това, че постановява първата присъда за геноцид в историята, тъй като по време на Нюрнбергските процеси геноцидът не е имал правна регламентация.

Всичко започва със събитията, развили се между 7 април и средата на юли. През тези близо 100 дни между 500 хил. и 1 милион жители на Руанда са избити, голяма част от които от етническата група тутси. Геноцидът бил извършен в условията на гражданска война между хуту и тутси. Той бил планиран от политическия елит и осъществен от представители на руандската армия, жандармерия и гражданското население на хуту. След тези събития много държави, включително САЩ, Великобритания и Белгия, биват критикувани за своето бездействие. Имало дори предположения, че правителството на Франция е подкрепяло геноцидът.

От цялата дейност на трибунала 1 дело със сигурност ще остане в историята – това на Жан – Пол Акайешо. Той е първият признат за виновен и осъден за геноцид. Акайешо е заемал поста кмет на Таба от април 1993 до юни 1994г. Първоначално той не позволил на жандармерията и военните формирования да оперират на територията на неговия град. По този начин опазил местното население тутси. Но след среща на кметовете с представители на правителството настъпва коренна промяна на положението в Таба. Самият Акайешо подтиква местните жители да се включат в избиването, измъчването и изнасилването на тутси. Деянията му могат да се квалифицират по българския Наказателен кодекс като геноцид по чл. 416, ал. 1, б "а" – причиняване на смърт на лице, принадлежащо на етническа група, и подбуждане към геноцид по чл. 416, ал. 3.

След като балансът на силите в гражданската война се променя, Акайешо бяга в Конго и от там в Замбия. През 1995г. е арестуван и изправен пред Международния трибунал. В момента той изтърпява наказанието си, което е доживотен затвор в Мали.

Международният трибунал в Хага

Делото, което ще се разгледа, е срещу сръбския политик Слободан Милошевиц – бивш президент на Сърбия и Югославия. То се е разглеждало от Трибунала в Хага и мнозина са го определяли като делото на века. Началото му е дадено през 2002г.

Внесени са били 3 обвинителни акта, съдържащи престъпленията, които се предполага, че Милошевич е извършил. Това са:

1) Извършени престъпления против човечеството в Косово през 1999г. Те са се изразявали в депортацията на 800 000 косови албанци и убийството на около 600 албанци. По българския Наказателен кодекс тези престъпления се квалифицират като престъпления против законите и обичаите за водене на война, които са регламентирани в Раздел II на Глава 14. По конкретно това са престъпления по чл. 412, букви "в" (незаконна депортация) и "а" (убийства на гражданското население);

2) Извършени престъпления против човечеството в Хърватия между 1991 и 1992г. – убийство на стотици граждани и прогонването на 170 000 несърби от домовете им. Тук отново говорим за престъпления по Раздел II;

3) Извършени престъпления против човечеството и геноцид в Босна между 1992 и 1995г. – убийство на хиляди босненски мюсюлмани и босненски хървати. Тези престъпления се квалифицират като геноцид поради специалната цел, която Милошевич е преследвал – да унищожи изцяло или отчасти определена национална, етническа, расова или религиозна група. В нашия НК това престъпление е регламентирано в Глава 14, Раздел III – Унищожаване на групи от населението (геноцид) и апартейд.

Според прокурорите всички извършени престъпления гравитират около един общ план за установяване на етнически чиста Сърбия.

Тези три обвинителни акта са се разглеждали в едно дело. Още от началото Милошевич заявил, че не признава юрисдикцията на Трибунала. Също така той сам се представлявал, въпреки двамата служебно назначени му адвокати. Според анализаторите изходът от делото зависел от това дали прокурорите ще успеят да докажат, че Милошевич е знаел за убийствата и етническото прочистване. Внезапно обаче още преди края на делото Слободан Милошевич умира от сърдечен удар. Поради това така и не се е стигнало до финал на това емблематично дело, съпроводено от много конспиративни теории и остър език по време на заседанията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Смятам, че след като бяха разгледани тези исторически дела, всеки може да добие представа колко жестоки са такива престъпни деяния. Резултатът от тези престъпления противоречи на демократичността и всички основополагащи принципи в едно модерно и развито общество. Затова международните организации трябва да впрегнат сили и заедно да направят всичко необходимо за предотвратяването им за в бъдеще. Всяка нация и етнос имат равно право на живот и основни човешки свободи и само чрез отлична международна регламентация това може да се гарантира. Изложените примери за престъпления против мира и човечеството и техният анализ доказват, че българският законодател се е справил отлично с криминализирането им. Само по този начин България може да допринесе за наказателното преследване и налагането на наказания на лица, извършили такива тежки посегателства спрямо жизненоважните интереси на човечеството.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Гиргинов, А. Наказателно право на Република България Особена част, СО-ФИ-Р, 2005г.

[2] Наказателен кодекс.

[3] http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/ihavearightto/four_b/casestudy_art06.shtml

[4] <http://bg.wikipedia.org/>

[5] <http://www.globalization101.org/criminalizing-genocide-in-international-law/>

[6] <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135708965>

[7] <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10007157>

За контакти:

Студент Владислав Иванов, Юридически факултет, Русенски университет
“Ангел Кънчев”, e-mail: vivanov92@abv.bg

Рецензент: ас. Светлин Антонов

Подкупът – един от нарастващите корупционни проблеми в световен мащаб

автор: Жулиета Михалева

Corruption is one of the major problems, which grow with every day and take a leading place in the lives of everyone. Ordinary people around the world daily pay the price. According to world researches done during the last year one in four people have paid a bribe for different reasons – to buy a home, to start a business. In many cases bribes are the only way for a better life.

Key words: corruption, major problems, world researches, bribe.

ВЪВЕДЕНИЕ

Корупцията е един от основните значими проблеми, които с всеки изминал ден нарастват и заемат водещо място в живота на всеки. Обикновени хора по целия свят ежедневно плащат нейната цена. В много държави тя засяга живота на хората от раждането им до тяхната смърт. Световните проучвания през последната година сочат, че всеки един на четирима души в света са заплатили подкуп по различни причини – да си закупят жилище, да започнат бизнес. В много от случаите подкупът е единственият начин за по-добър живот. За немалка част от хората корупцията има особено разрушителна сила спрямо тяхното ежедневно съществуване. Все повече зачестяват случаите, при които хората са принудени да заплащат подкуп и неговата допълнителна цена ги принуждава да направят компромис между тяхното здраве и глада, който настъпва в резултат на нарастващите размери на корупцията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Подкупът е престъпление с висока степен на обществена опасност. Действията, свързани с него, нанасят значителни морални и материални вреди. Подкупът, като част от корупционната дейност, е правнорегламентиран. Изразява се в получаване на материални ценности, които могат да са пари или предмети, от страна на длъжностно лице, както и извършване на някаква услуга, обективирана в действие или бездействие. Тази дейност е насочена в интерес на даващия подкупа. А подкупеното лице може или трябва да изпълни това по силата на своето служебно положение. При подкупа облагата се дава, иска или предлага пряко или посредством други лица. Тя предполага икономическа изгода за дееца или за трето лице.

Характерен и често срещан е и т.нар. несвойствен подкуп, при който поведението на длъжностното лице е законосъобразно, но то получава или иска, или се съгласява да получи дар или възнаграждение, които не му се предоставят в резултат на изпълнение на неговите служебни задължения. Действията по даване и получаване на подкуп са противозаконни и наказуеми по Наказателния кодекс на Република България (чл. 301 - чл. 307).

Сериозни усилия, насочени към противодействието на корупцията, се проявяват още през 20-ти век, когато този проблем почти не се изтъква на показ. Още от тогава е съществувала заплахата от масовото му разпространение в световен мащаб. Век по-късно корупцията достига до такива внушителни размери, че нарушава основни човешки права. В резултат на това хората по целия свят се интересуват от проблема, запознати са добре с него и имат готовност за предприемане на мерки, свързани с отстраняването му.

Според проучване, направено през 2006г. от Transparency International – водеща международна неправителствена организация за противодействие на корупцията, – въпреки наличието на международно антикорупционно законодателство, което криминализира подобни практики, се наблюдава увеличение на подкупите в чужбина от компании гиганти по износ в световен мащаб. При компаниите, намиращи се в раз-

виващите се експортни държави, усилията да се засилят местните антикорупционни дейности не са се разпространили върху международната им дейност. Именно тези некачествени действия от тяхна страна водят до увеличението на размера на пресъпнатата дейност в тази насока и до нанасяне на тежки вреди, които за съжаление не са само имуществени. Много по-голямо отрицателно въздействие се оказва върху основните човешки права и ценности.

Трудно е противопоставянето срещу корупцията, когато е широко разпространено схващането, че тя надделява над всички демократични устои и най-влиятелните са в състояние да се измъкнат безнаказано независимо от вредите, които са нанесли в резултат на проявеното от тях поведение. Това повлиява на общественото доверие в ключовите институции на властта в цял свят.

Според изследване, проведено през 2013г. в Република България, най-силно засегнатият сектор от корупция е съдебната система. Той е изместил политическите партии, които продължават да са начело на класацията по негативност не само в границите на Европейския съюз, но и в цял свят. А през изминалата година проблемът с корупцията в политическите партии в България продължава да бъде един от най-съществените, но е останал на трета позиция след злоупотребите в съдебната власт и здравеопазването. Намалял е делът на гражданите, платили подкуп за образование, данъчни услуги и битови нужди.

Въпросното изследване предоставя информация, базирана на непосредствения опит на гражданите при сблъсък с корупцията. Наблюдават се две основни причини, поради които на обикновените граждани им се е наложило да дадат подкуп – за да се ускори дейността на институциите и като единствена възможност за получаване на адекватно административно обслужване.

Все повече хора се отричат от съдебната система, като считат, че воденето на съдебното производство е некачествено. Не са малко на брой случаите, в които пострадали субекти считат, че в резултат на подкупени лица, от чиито правомощия зависи крайният резултат от конкретния случай, който се разглежда въз основа на осъществено от дееца деяние, нарушителят не се наказва за престъплението, което е извършил, колкото и жестоко да е то. И в краен случай излиза от съдебното заседание „по – чист“ и невинен от самия пострадал.

Увеличава се и броят на недоволните от работата на лекарите и останалите служители в областта на медицината. Почти всеки ден медиите съобщават за смъртни случаи, осъществени в или извън акредитирано медицинско заведение, но при всички случаи починалото лице е било подложено на медицински надзор. При почти сто процента от тези случаи близките на починалия са убедени, че смъртта е настъпила в резултат на лекарска грешка. Това недоволство все повече расте и повечето хора достигат до извода, че ако на съответното медицинско лице му е бил заплатен подкуп, то би отделило по-голямо внимание и би положило по-големи грижи при изпълнение на служебните си задължения и в резултат на това не би се стигнало до такъв трагичен край.

Определено се създава необходимостта да се подобри начинът, по който функционират тези звена. В повечето случаи единственият възможен изход е да се изкоренят изцяло наложените стандарти, по които действат съответните отрасли.

От тук следва да бъде направен изводът, че водещ фактор за разпространение на корупцията в страната е неефективната работа на публичните институции. Има и трета, по особена причина, поради която обикновените граждани са склонни да заплатят подкуп – в израз на благодарност. Възниква въпросът дали изобщо е необходимо да се дава възнаграждение на хора, работещи в институции, които не осъществяват ефективно своите служебни задължения и по този начин създават условия за възникване на проблеми в особено големи размери. А неефективността на институциите води до отрицателно функциониране на останалите съществено важни звена, въз основа на които се крепи държавата.

Все повече граждани се настройват отрицателно и имат критични отзиви относно усилията на институциите за противодействие на корупцията. Това е и основната причина, поради която те не са готови да сигнализират за нейното наличие. Според тях няма смисъл от подаване на сигнал, защото това няма да доведе до качествен резултат – нейното отстраняване. Не малко от хората се страхуват от неблагоприятните последици, които биха настъпили, ако подадат сигнал. Има и такива, които не са достатъчно информирани и не знаят къде да заявят за наличието на корупция.

Въпреки увеличението на нивото на корупцията през последните години, голяма част от хората по света са твърдо убедени, че могат да предприемат мерки, които ще са от съществено значение и ще допринесат за намаляването на злоупотребите, дори до отстраняването им в близко бъдеще. Но за да се стигне до този резултат, е необходимо най-значимите стълбове на всяка една държава – правителство, гражданско общество и представители на бизнеса - да се обединят и да се ангажират повече в тази насока. Независимо от разпространението на този проблем и от негативните последици, които води той със себе си, хората по света не възприемат себе си като безпомощни негови жертви. Те вярват, че биха допринесли за качествено му решение. Доказателство за това са предприетите действия от тяхна страна – през 2011г. милиони хора в Индия протестират, за да заявят искането си за създаване на антикорупционна институция; в Бразилия гражданска петиция води до прокарването на закон, забраняващ корумпирани политици да се кандидатира за служба. Действията на гражданското общество могат да извадят на показ корупционни актове, да се създадат условия за санкционирането на корумпирани служители. Както и да окажат натиск върху правителства, които не предприемат мерки за предотвратяване на корупцията и не се борят качествено за намаляване на нейните размери и бъдещото и отстраняване.

Необходимо е правителствата да обърнат сериозно внимание към призивите на своите граждани относно този световен проблем. Те трябва да отвърнат с конкретни действия, които да са насочени към повишаване на прозрачността и отчетността. Политическите лидери трябва да затвърдят лидерските си позиции, като се насочат към борба срещу корупцията.

Прозрачността би следвало да се изразява в прекарване на законодателство, което да предоставя достъп до документите и дейността на правителствата. Държавите трябва да приемат и приложат стандарти за осъществяването на обществени поръчки и определянето на публичните финанси. Необходимо е тези стандарти да са съобразени с основните принципи на правната система, които е утвърдила всяка една държава. Правителствата следва да инициират антикорупционни реформи в полицейските структури въз основа на задълбочен анализ на основните проблеми. Правосъдната система трябва да утвърди своята независимост и безпристрастност. По този начин се цели да се стимулира почтеността и доверието в основните принципи на всяка една държава.

Но за да има ефект от всички тези мерки, гражданите също трябва да предприемат действия, изразяващи се в отказ да платят подкуп, когато им бъде поискан такъв.

Върховенството на закона трябва да бъде възстановено. От съществена необходимост за решаването на проблема с корупцията е да се предприемат адекватни мерки за проверка и контрол за предотвратяване влиянието на заинтересовани силови групи в решенията и действията на правителствата.

За да се промени схващането, че съдебната система е корумпирана, е необходимо да се изправят пред правосъдието корумпираните лица и да им се наложи наказание, отговарящо на престъпленията, които са извършили. За тази цел е необходимо всички държави да обединят и насочат усилията си към прекратяване на безнаказаността чрез ефективна превенция, разкриване, разследване, повдигане на обвинения и наказване на корупционни действия. Необходимо е избраните публични

фигури да бъдат лишавани от имунитет, когато им бъдат повдигнати обвинения за корупция. Това би било от съществено значение за убеждаване на гражданското общество в прозрачността и безпристрастността на институциите. По този начин хората ще бъдат предразположени да огласят корупционни действия, на които са били свидетели или жертви.

В основните закони на държавите се съдържат права и задължения на техните граждани. Но напоследък с нарастването на корупционните проблеми по целия свят расте и броят на хората, които по една или друга причина са възпрепятствани да изпълват тези свои права, гарантирани им от закона. Гражданите трябва да се убедят, че неупражняването на правото на глас и другите конституционни права от тяхна страна, би довело до отрицателни последици спрямо развитието на съответната държава, към която принадлежат.

За да се достигне до изкореняване на корупционните проблеми, е необходимо да бъде утвърден демократичният процес, свързан с динамичност и приемственост във всяка една сфера, важна за функционирането на държавите по света. В това направление могат да бъдат направени няколко съществени промени, за да бъде достигнато до желаната цел. Една от дейностите, които могат да предприемат правителствата, е да прокарат и приложат закони за прозрачност в партийното финансиране, включително и изисквания за политическите партии, кандидати да заемат важни държавни длъжности. Други действия, които трябва да предприемат парламентите, е да прокарат и приложат етични кодекси, създаващи правила за поведение на отделните депутати. Във въпросните законови правилници трябва да се съдържат и правила с разяснения на различните ситуации, водещи до негативни последици, като случаи на конфликт на интереси, деклариране на доходите на бъдещите държавни управници и т.н.

Необходимо е на хората да бъдат предоставени средства за защита в борбата с корупцията. Това може да се осъществи, когато държавите утвърдят закони, в които да уточнят по какъв начин те могат да подадат сигнал за наличието на корупционни действия от всякакъв вид и размер. Това е от съществена необходимост, защото както се вижда от посоченото по – горе проучване въпреки напредналите технологии и средства за масова осведоменост, все още има хора, които не знаят къде да се оплачат, ако станат свидетел или жертва на корупция. Във въпросните закони трябва да бъде посочена и правната защита на всяко лице, подало такъв сигнал. Тя трябва да отговаря на сериозността на проблема и да предразполага гражданите да сигнализират за него.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От изложеното ясно личи, че корупцията е един от значимите проблеми в световен мащаб, чиито размери се увеличават с всеки изминал ден и това води до отрицателни последици във всички отрасли на държавите. Поради тази причина е необходимо да се обърне съществено внимание към отстраняването на проблема, като се предприемат ефикасни мерки за защита. Правителствата по света следва да се обединят в борбата срещу корупцията, за да бъде ограничен в максимална степен нейният размер. Именно по този начин ще се избегнат бъдещи проблеми, които биха имали негативни последици в световен мащаб.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Наказателен кодекс на Република България.
- [2] Стратегии за борба срещу корупцията, София, 2003.
- [3] <http://www.transparency.bg/bg/> .

За контакти:

Жулиета Михалева, Юридически факултет, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел.: 0898 35 82 90, e-mail: flower_from_darkness@abv.bg .

Рецензент:: ас. Светлин Антонов

Проблеми свързани с организираната престъпна група.

автор: Деница Начева

***Organized criminal group is:** a structured group of three or more persons to commit a coherent domestic or foreign crimes to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, which is characterized by its stability and hierarchy. It is a result which can be committing one or more crimes with the purpose of gaining, directly or indirectly financial or other benefits. Another characteristic is the minimum number of people who must participate.*

Key words: crimes, stability, hierarchy, purpose

ВЪВЕДЕНИЕ:

В настоящия труд ще разгледам престъпленията свързани с организирани престъпни групи, основните хипотези са предвидени в чл. 109 НК и чл. 321 НК. В чл. 109 НК, се предвижда особена форма на предварителна престъпна дейност. Според ал.1: „Който образува или ръководи организация или група, която си поставя за цел да извършва престъпления по тази глава, се наказва ...”

Неизбежно е да отбележа факта, че според континенталната правна система, по която е и нашето право, самото участие в такава организация се приема като престъпление, за което се предвижда съответната наказателна отговорност, независимо от факта дали се е стигнало или не до реално извършване на престъпление. Ако участник в такава група извърши престъпление, то той ще носи отговорност, както за самото си участие в групата, така и за престъплението, което е извършил в реална съвкупност, за разлика от държавите, които са по англосаксонската правна система, където положението е точно обратно, самото участие в такава група само по себе си не е престъпление. При тях престъпното сдружение определяно като „проста конспирация” няма самостоятелно наказателноправно значение. Там тази форма на участие е известна под наименованието „обединено престъпно предприятие”, като участието в него само по себе си не е криминализирано. Единствено, ако участник в такава група извърши престъпление, то тогава той ще понесе отговорност само и единствено за деянието си, с което е нарушил дадена правна норма, и ще се приеме, че участвайки в такава организация, то той е бил подбуден от нея.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Според чл. 2 от Конвенцията на ООН организирана престъпна група е група от три или повече лица, която съществува за определен период от време и действа съгласувано с цел извършване на едно или повече тежки престъпления, с цел получаването, пряко или косвено на финансова или друга материална облага.

Давайки дефиниция за понятието „организирана престъпна група” според Конвенцията на ООН е неизбежно да отбележа как нашето законодателство в лицето на НК определя организираната престъпна група. Определението се намира в чл. 93 т. 20 според, който „Организирана престъпна група” е структурирано трайно сдружение на три или повече лица с цел да вършат съгласувано в страната или чужбина престъпления, за които е предвидено наказание лишаване от свобода повече от три години. Сдружението е структурирано и без наличие на формално разпределение на функциите между участниците, продължителност на участието или развита структура”.

Съпоставяйки двете определения за понятието „организирана престъпна група” се вижда общото и различното между тях. Приликите се заключават в количествения критерий (три или повече лица), трайността, структурата и в това, че е необходимо да действат съгласувано. Докато разликите се изразяват в следното - НК определя, че престъпленията, които не се посочват колко могат или трябва да бъдат се извършват както в страната, така и в чужбина. Предвидена е и санкцията за тях (повече от 3 год. лишаване от свобода). Конвенцията на ООН гласи, че може да се

извърши, , едно или повече тежки престъпления”, а НК говори за престъпления в множествено число, което означава, че задължително те трябва да са поне две на брой. Не винаги престъпленията трябва да са тежки (наказуеми с лишаване от свобода повече от 5 год.), достатъчно е да са наказуеми с повече от 3 год. лишаване от свобода.

Като извод на направената съпоставка мога да кажа, че нашият законодател е подхвърлил по-критично и изчерпателно. Мотивите ми за това са във факта, че са определени не само начина на действие, количествения критерии, трайността и структурата, а и предвидената санкция, също така е указано и къде може да действа престъпната група

Съпоставяйки двете дефиниции за понятието „организиране престъпна група” е необходимо да го сравним с обикновеното съучастие, за което в НК няма легално определение, то се извежда по тълкувателен път: „задружна, съвместна дейност на две или повече лица за осъществяване на едно умишлено престъпление”, а в чл. 20 се посочват само основните видове, които са – извършителство, подбудителство и помагачество.

Извода, който мога да направя от казаното до тук е, че от обективна страна при обикновеното съучастие няма наличие на количествен критерий за броя на престъпленията. Също така липсва организираност и структурираност на съучастниците за разлика от организираната престъпна група.

От субективна страна неща не са толкова различни защото и тук и при съучастие формата на вина, при която действат участниците е умисъл. Разликата се състои в това, че обикновено при групата имаме и специална субективна цел.

Престъпленията, които най-често се свързват с организирани престъпни групи са:

- отвлечения и противозаконно лишаване от свобода;
- трафик на хора;
- изнудване;
- пране на пари;
- противозаконно превеждане през;
- границата;
- организиране, ръководене и участие в организирана престъпна група;
- престъпления, свързани с наркотици;
- документните и компютърните измами,
- престъпления по служба и подкуп (основни корупционни престъпления).

Според статистика за периода 2007г. – 2009 г. осъдените за организиране и ръководене или за участие в организирана престъпна група (чл. 321 и 321а НК) са 32 лица за 2007 г., 61 лица за 2008 г. и за деветмесечието на 2009 г. – 44 лица.

В същото време по квалифицираните състави на престъпления, извършени „по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група“, са осъдени за наблюдавания период съответно само седем души през 2007 г.

- едно лице за отвлечане
 - трима за превеждане през границата
 - трима за трафик на наркотици
- А през 2008 г. са осъдени 16 души
- трима за склоняване към проституция и предоставяне на помещение за разв-

рат

- двама за създаване на порнографски материали
 - едно лице за превеждане през границата и
 - десет за трафик на наркотици
- А за деветмесечието на 2009 г.
- едно лице за пране на пари.

Основните разлики между организирането на престъпната група (чл. 321, ал.1, НК) и ръководеното на същата са свързани с естеството на конкретната престъпна дейност и евентуалния субект на престъплението.

При първото изпълнително деяние извършителят осъществява активна и целенасочена дейност насочена към създаване на организираната престъпна група. Това може да бъде извършено чрез набиране на членовете ѝ, установяване на устойчиви връзки между тях, мотивирането им за осъществяване на задружна престъпна дейност и осигуряването на условия за съществуването на групата.

При второ изпълнително деяние се осъществява дейност, изразяваща се в даване на нареждания на един или повече членове на групата, като им се възлагат конкретни или общи задачи за изпълнение. В обхвата на това изпълнително деяние може да бъде включено и даването на указания във връзка с вече формулирани задачи.

Двете изпълнителни деяния се различават и по това, че при организирането на престъпна група не е необходимо субектът на престъплението да е участник в групата, докато при второто - ръководителят на групата задължително членува в нея.

Много често в доктрината възникват въпроси, които са от практическо важно значение за развитието на даден проблем, и тук се налага да се отговори на няколко съществено важни въпроси, като първият от тях е във връзка с това дали е възможно една организирана престъпна група да има повече от един ръководител. Позовавайки се на съдебната практика можем да отговорим на този въпрос положително, т.е., че е напълно възможно, дори често срещано е ръководството по смисъла на чл. 321, ал.1, пр.2-ро НК да бъде осъществявано от повече от едно лице. Акцентирайки върху този въпрос реално давам отговор и на друг въпрос, който е от също толкова важно значение, а именно дали е възможно да съществува организирана престъпна група без ръководител. За съставомерността на деянието по чл. 321, ал.2 НК не е необходимо групата да осъществява дейността си под ръководството на един от участниците в нея. Възможно е това да става при равнопоставеност на членовете и, които заедно, поотделно или в различни комбинации помежду си да осъществяват престъпната дейност.

Това, което мога да направя като извод от посочените въпроси, вълнуващи доктрината е, че не е от значение факта дали организираната група се ръководи от един, или от няколко субекта, или изобщо няма ръководител. Необходимо е да представлява трайно структурирано сдружение с предварително дефинирана цел. Тук от съществено значение е целта, а именно извършване на престъпления, а цел получаването, пряко или косвено на финансова или друга материална облага. Също така е необходима минимална квота от три лица, които да участват в нея, т.е. тук има количествен критерий по отношение на участниците в нея. Съгласно нормата на чл. 93, т. 20 НК субектите на това престъпление трябва да са поне трима, като няма пречка броят им да е по-голям.

Трайността на сдружението се определя преди всичко от характера и съдържанието на изградените взаимоотношения между членовете на сдружението, или трайността, предвид естеството на отношенията между членовете на групата предполага един продължителен период от време за изграждане и съществуване на престъпните връзки.

Неизбежно е да се направи съпоставка между престъпленията по чл. 109 НК (образуване, участие или ръководене на престъпна организация или група, която си поставя специална цел – извършване на престъпления против републиката, които се характеризират с изключително висока степен на обществена опасност.) и това по 321 НК (образуване, участие или ръководене, организиране на престъпна група). Общото между тях е в това, че и двете престъпления имат еднакви проявни форми, а именно образуване, участие или ръководене. Различието между тях се изразява в обекта на засягане. В единия случай по 109 тези деяния са насочени срещу репуб-

ликата като цяло, а в другия случай при 321 групата е създадена, за да върши престъпления, които не е задължително, но е възможно да са срещу личността (срещу отделния индивид). Изходвайки от гледището, че отделният човек е само съставна част, елемент от държавата като цяло и самата санкция (наказание) за тези прояви е различна по чл. 109 наказанието за образуване или ръководене на такава група е лишаване от свобода до 12 г., но не повече от наказанието предвидено за самото престъпление, за членуване е до 10 г., но не повече от наказанието предвидено за самото престъпление, а когато целта на групата е престъпление по чл. 108 НК, наказанието е по ал. 1 лишаване от свобода от 10 до 12 г., а по ал. 2 е лишаване от свобода от 2-10 г., докато по 321 предвидената санкция за образуване и ръководене е лишаване от свобода от 3- 10 г., за участие е лишаване от свобода от 1 – 6 г. От казаното до тук може да се направи извода, че НК защитава в по-голяма степен интересите на държавата и посегателствата срещу нея се наказват по-тежко, отколкото тези срещу отделните граждани.

От прегледа на съдебната практика във връзка с чл. 321 НК, се установява, че повечето дела не са със самостоятелни обвинения за извършване на престъпление по чл. 321 НК, като обичайно в обема на наказателното производство са включени наред с това и обвинения за извършване от членовете на групата на други престъпления. Такива са престъпленията по чл. 155 НК, чл. 159а- чл. 159г НК, по чл. 242 НК, по чл. 244 НК, по чл. 354а НК и т.н. Това е обяснимо с оглед на сериозните трудности, които срещат органите на досъдебното производство по отношение на разследването и доказването на предварителната престъпна дейност, каквато представлява състава на чл. 321 НК, която често не е обективизирана в престъпно посегателство срещу различни обществени отношения обект на правна защита. Няма съмнение, че разкриването на престъплението по чл. 321 НК е значително по-лесно след разкриване на вече извършено последващо престъпление, осъществено в изпълнение на целта, приета от организираната престъпна група. За съставомерността на инкриминираната престъпна дейност не е необходимо засягането на различни от очертаните обществени отношения с извършването на друго престъпление. Това е основание и да се прецени, че престъплението по чл. 321НК може да бъде самостоятелен предмет на наказателно производство и за постановяването на осъдителна присъда по него не е необходимо, да бъде доказано извършването на друго последващо престъпление.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Проблемите, свързани с организираните престъпни групи в страната стоят в центъра на общественото внимание, предвид това, че този вид престъпна дейност е внимателно наблюдавана и заема важна част от всички мониторингови доклади на ЕС. Във всеки един от тях, дейността на разследващите органи, прокуратурата и съдилищата е била критикувана с оглед недостатъчно видимите резултати в борбата с тази съвременна форма на престъпна дейност. Прегледа на практиката на съдилищата дава основание да се прецени, че голяма част от съдебните производства приключват със споразумение по реда на глава XXIX НПК още пред първоинстанционния съд. В хода на развиващото се по този ред наказателно производство съдебните състави не изготвят мотиви към съдебните си актове, което затруднява да бъдат отграничени и очертани спорните за материята на организираната престъпна група правни въпроси.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Владимирова, Р., Христова, К., Стефанов, Н., Наказателно право Обща част., основни теоретични положения, тестове, казуси, съдебна практика., Сиела., 2012
- [2] Ненов, Н, Наказателно право на РБ., Обща част., С., 1992
- [3] Гиргинов, А., Наказателно право на РБ., Обща част., С., 2002.

[4] Стойнов, А., Наказателно право, обща част., СИЕЛА., 1999г.

[5] Гиргинов, А., Коментар на НК, Обща част, том II., Софи- Р, 2000г.

[6] Наказателен кодекс, Сиби 2013.

[7]http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%BE_%D0%95%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%80

За контакти:

студент Деница Веселинова Начева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев”, e-mail: Denitsa_Nacheva@abv.bg телефон: 0895/ 760 – 305.

Рецензент: ас. Светлин Антонов

Приемна грижа

автори: Елвира Димитрова, Петя Минкова, Марио Митев

***Foster care:** Children deprived of parental care long for a home and family. They, too, want to hug and be hugged, to love and be loved. Being a foster parent is not difficult, nor is it difficult to help the foster care reach as many children as possible. In this report we give information for foster care - what its mean and which of the children can take advantage of it. There are also explanation concept (words) like foster parent and foster family. We gave you an information how everybody can be able to became a foster parent or just help because all of the children deserve.*

Key words: foster care, children, foster parent, foster family, family

1. Въведение:

Приемната грижа като услуга и социална практика е нова за България. През април 2010г. УНИЦЕФ България стартира национална информационна кампания за приемна грижа „Всяко дете иска семейство“ в партньорство с Министерство на труда и социалната политика, Агенцията за социално подпомагане и Държавна агенция за закрила на детето. Кампанията допринесе за повишаване на чувствителността и информираността на обществото относно приемната грижа. Все още доста хора обаче не разбират какво представлява приемното семейство и бъркат приемната грижа с осиновяването. Разлика обаче има. Неинформираността на хората е една от причините хората да не стават приемни родители. След усилените кампании през 2010г. се наблюдава силно повишен интерес към услугата приемна грижа.

2. Разлика между приемна грижа и осиновяване:

С няколко думи ще разясним каква е разликата между приемна грижа и осиновяване. Осиновяването означава да припознаеш едно чуждо дете за свое и да го отгледаш и възпитаваш като свое. Основната разлика е, че при приемната грижа не се създават отношения като по произход. Осиновяването е мярка за закрила на детето. Прилика между двете е, че и за приемна грижа и за осиновяване документите са едни и същи.

Има деца, чиито родители остават да бъдат родители на детето, макар че в определен момент са в криза или изпитват трудност в отглеждането му. В такива случаи се прибегва към приемната грижа като по-добър вариант за детето, отколкото настаняване в институция. Това са ситуации, в които биологичните родители са живи и могат да се грижат за децата си, но поради някакво стечение на обстоятелствата в момента нямат възможност да сторят това. Причината често пъти е тежко заболяване на родителите, криза в семейството и др. Приемната грижа е подходяща и за деца, които нямат друг начин да опознаят семейните взаимоотношения. Обикновено това са деца, които трайно са отглеждани от институция. Те са напреднали във възрастта си и осиновяването им е трудно.

Приемното семейство или приемната грижа означава да полагаш грижи за едно чуждо дете, като държавата казва за какъв период от време и как да се отглежда. Държавата наблюдава и прави оценка, а приемното семейство трябва да има желание и време да прави това. В приемни семейства се настаняват деца, които имат някакъв проблем, те имат и своята лична история. Преживели са тежки моменти и се нуждаят от закрила и обич. Важно е да се разбира, че това са деца, които имат нужда от добро отношение, имат нужда от среда, която да замести институцията и да им даде по-добри условия и по-добро бъдеще.

3. Понятие за приемна грижа:

Приемната грижа представлява осигуряване на временна сигурна семейна среда на деца, които по различни причини не могат да живеят със собствените си семейства. Приемната грижа е алтернативна форма на отглеждане на деца. Това е мярка на закрила, регламентирана със Закона за закрила на детето у нас. Тя позволява на децата, лишени от родителска грижа, да бъдат поставени в условията на семейство. Целта е децата да бъдат отгледани в семейство и така да получат максимално добра грижа и възможност за развитие.

Приемната грижа се разглежда като услуга за деца в риск, чрез която се осигурява за определено време благоприятна семейна среда за детето. Приемната грижа включва дейности по набиране и оценяване на кандидатури за приемни семейства, обучението им, настаняването на детето, подкрепа и наблюдение.

Приемната грижа като социална услуга и мярка за закрила може да има и следните цели:

- да осигури за определен период от време сигурна и безопасна семейна среда за детето, която да допринесе за неговото пълноценно физическо, психическо и емоционално развитие;
- превенция на институционализацията на деца и осигуряване на подкрепа за биологичните родители в кризисни ситуации;
- подготовка на детето за самостоятелен живот и обучение/развиване на социални умения;
- подготовка на деца, настанени в специализирани институции за реинтеграция в биологичното им семейство или осиновяване.

Независимо от целта на настаняването на дете в приемно семейство, то трябва да се разглежда като временна мярка за детето. Отглеждането в приемно семейство може да предостави добра грижа и посрещане на нуждите на детето само за определен период, но не и постоянна семейна среда, каквато е биологичното или осиновителското семейство.

От приемна грижа се ползват следните категории деца:

- деца сираци или полусираци;
- деца, чиито родители са в трайна невъзможност да ги отглеждат;
- деца на родители, които без основателна причина трайно не полагат грижи;
- деца жертва на насилие;
- може да бъде и дете с увреждане.

Приемната грижа е една възможност децата да растат в семейна среда и да развият своя потенциал за независим живот. Тези дечица са оцетени в една или друга степен от обстоятелствата. Техният живот не е като на другите деца, проблемите и трудностите, с които израстват ги карат да пораснат по-бързо. Тяхното детство не е така безгрижно като на останалите. Тези деца са останали сами и няма на кого да се опрат за помощ.

Най-важното, което трябва да се каже за приемната грижа, е че тя не е алтернатива на отглеждането в родното му семейство, а е алтернатива на отглеждането на детето в специализираната институция.

4. Законова уредба:

Законовата рамка, с която е свързана услугата “приемна грижа” се съдържа в Закон за закрила на детето. Той регламентира приемната грижа и дава определение за това, какво представлява този вид социална услуга за деца.

Разпоредбата на чл. 34а обяснява какво представлява приемната грижа – отглеждане и възпитание в семейна среда на дете, което е настанено в семейство на роднини или близки или в приемно семейство.

Доставчик на социалната услуга "приемна грижа" може да бъде дирекция "Социално подпомагане", общината или лицензиран доставчик на социална услуга за деца съгласно чл. 43б.

Според чл. 31 приемно семейство са двама съпрузи или отделно лице, при което се настанява дете за отглеждане съгласно договор. Съпрузите или лицето от приемното семейство не са носители на родителските права и задължения.

На следващо място трябва да посочим и правилника за прилагане на Закона за закрила на детето, който урежда въпросите, свързани с финансирането и реда за настаняване на дете в приемно семейство;

Друг източник, който урежда приемната грижа е Наредбата за условията и реда за кандидатстване, подбор и утвърждаване на приемни семейства и настаняване на деца в тях.

И на последно място – Методика за условията и начина на предоставяне на социалната услуга "Приемна грижа" – тя има за цел да определи критериите за качество на услугата и да очертае задължителните дейности и стъпки при предоставянето на услугата "приемна грижа". В нея се определят и минималните изисквания за материалната база и персонала. Там е приложен и въпросник, след попълването, на който всеки може да прецени и да се кандидатира за приемен родител. (Въпросникът прилагаме към доклада, като Приложение 1.)

5. Понятие за приемно семейство:

За приемно семейство се счита лице или съпрузи, които са преминали специално обучение, вписани са в регистъра на приемните семейства и са сключили договор с Дирекция „Социално подпомагане“. Има два вида приемни семейства – доброволни и професионални.

При доброволната приемна грижа семейството не променя начина си на живот – то просто приема децата и всички продължават да живеят по същия си начин. Т.е. семейството просто се увеличава с още едно дете и то става част от него, но за определен период от време.

Професионалната приемна грижа е професия – така наречения „приемен родител“. Това означава, че професионалният приемен родител получава заплата и работата му се зачита за трудов стаж. Трудовото възнаграждение е в зависимост от броя на настанените деца: за едно дете – 130% от минималната работна заплата; за две деца – 140% от минималната работна заплата; за три и повече – 150% от минималната работна заплата.

Приемните семейства могат да се специализират например за отглеждане на малки деца до 1 година; за отглеждане на деца с увреждания; за отглеждане на деца жертви на физическо или психическо насилие и други. Едно от главните задължения на приемните родители е да осигуряват възможност на децата да осъществяват контакт с биологичните си родители.

За подкрепа на детето и семейството може да се отпусне помощ при определени условия. Помощта е месечна и еднократна. Еднократната помощ се отпуска, за да посрещне определена нужда и не е обвързана с издръжката на детето. Помощта се предоставя до четири пъти в годината.

Месечната помощ се отпуска и е обвързана с дохода на семейството и се диференцира съобразно възрастта на детето в размер:

- до 7 години – 195 лв;
- от 7 до 14 години – 227.50 лв;
- от 14 до 18 години – 260 лв.

6. Видове приемна грижа:

Настаняването на дете в приемно семейство може да бъде четири вида:
– краткосрочно;

- дългосрочно;
- спешно;
- заместваща приемна грижа.

Краткосрочно настаняване на дете в приемно семейство се предприема за срок до една година, с цел подкрепа на родителите/полагащите грижи за детето и последваща реинтеграция.

Дългосрочно настаняване на дете в приемно семейство се предприема в случаите, когато опитите да бъде предоставена сигурна семейна среда на детето (реинтеграция в биологичното семейство или осиновяване) са завършили с неуспех, в рамките на краткосрочното настаняване. Дългосрочното настаняване в приемно семейство не изключва детето от регистъра за осиновяване и не прекратява работата по реинтеграция.

Спешно настаняване на дете в приемно семейство се предприема, когато съществува непосредствена заплаха за живота и здравето на детето. Спешното настаняване се предприема единствено при идентифицирана висока степен на риск за деца, които са:

- изпаднали в бедствена ситуация;
- с предприета мярка „полицейска закрила“ след изтичането ѝ;
- жертви на насилие и трафик;
- до 3-годишна възраст.

При спешното настаняване липсва периода на напасване и опознаване между детето и приемното семейство или този период е изключително кратък. Всички останали етапи и процедури се спазват, но може да не се спази тяхната последователност.

Спешно настаняване се предприема в утвърдено приемно семейство, чиято оценка е показала наличие на капацитет и готовност да приемат спешно дете в дома си.

Заместваща приемна грижа се предоставя на дете за кратък период от време (може да се предоставя и периодично), с цел подкрепа на полагащите грижи за детето или подкрепа/подготовка на детето в следните случаи:

- за осигуряване на полагащ се годишен отпуск на професионално приемно семейство, при което има настанено дете;
- за подкрепа на семействата на близки и роднини, при които има настанени деца;
- при заболяване на член на приемното семейство, за времето на отпуск по болест, когато друг член на семейството не може да осигури адекватни грижи за детето;
- на деца настанени в специализирани институции с цел подкрепа на тяхната социализация;
- на родители, които полагат грижи за дете с увреждане за осигуряване на подкрепа, с цел превенция на институционализацията.

7. Процедура по подбор на кандидат приемни семейства:

Кандидатите за приемно семейство подават заявление по образец до дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия им адрес. Към заявлението се прилагат:

- копие на документ за самоличност;
- документ от ЕСГРАОН, че не са поставени под запрещение, не са лишавани от родителски права или не са с ограничени родителски права;
- декларация, че не са на лице обстоятелствата по чл. 32, т. 4-7 от ЗЗД;
- медицинско удостоверение, че не страдат от болестите по чл. 32, т. 8 от ЗЗД;
- документ, удостоверяващ, че кандидатите не получават месечни социални помощи по реда на ЗСП (Закон за социално подпомагане) освен в случаите на кандидати за професионално приемно семейство;
- свидетелство за съдимост и документ удостоверяващ, че срещу кандидатите за приемно семейство не е образувано наказателно производство за умишлено престъпление от общ характер.

Оценяването на кандидатите за приемно семейство се извършва след провеждане на не по малко от 4 срещи – разговори с кандидатите и останалите членове на домакинството, две посещения в дома на кандидатите, където ще се отглежда детето, среща с двамата поръчители, които дават писмена препоръка за кандидатите по образец; базово обучение на кандидатите, което включва най-малко 4 сесии по 3 часа по програма, утвърдена от министъра на труда и социалната политика, председателя на ДАЗД (Държавната агенция за закрила на детето) и изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане.

Кандидатите за професионално приемно семейство получават базово обучение по утвърдена програма на обикновеното приемно семейство, както и допълнителна квалификация за отглеждане и възпитание на деца. Допълнителната квалификация се осъществява чрез обучение, включващо най-малко 8 сесии по 3 часа по програма утвърдена от министъра на труда и социалната политика по предложение на председателя на Държавната агенция за закрила на детето и изпълнителния директор на Агенцията за социално подпомагане.

Оценяването следва да приключи в 4-месечен срок от подаване на заявлението. Срокът може да бъде удължен еднократно с два месеца по обективни причини, касаещи кандидатите.

Изборът на подходящо приемно семейство за определено дете се прави от Дирекция "Социално подпомагане", работеща с детето. След направения избор започва процес на опознаване между приемното семейство и детето, който продължава от 4 до 6 седмици. Процесът на опознаване включва срещи на детето и приемното семейство и посещения на детето в жилището на приемното семейство.

Настояване се предприема, когато в процеса на опознаване между детето и приемното семейство се изградят близки отношения.

Социалният работник, който работи с детето или този от Дирекция "Социално подпомагане" по настоящ адрес на приемното семейство посещава детето в приемното семейство най-малко два пъти през първия месец и веднъж през всеки следващ месец.

Социалният работник, работещ с приемното семейство, най-малко веднъж на годината прави преглед на вече утвърденото приемно семейство, като провежда среща с него, посещава дома му и изготвя доклад.

8. Как се популяризира приемната грижа в България:

В България е учредена Национална асоциация за приемна грижа. Тя е българска неправителствена организация, която е създадена от приемни родители от страната. В нея членуват близо 200 приемни родители. Организацията се обединява около визията, че всяко уязвимо българско дете трябва да има сигурно и истинско детство. В Националната асоциация за приемна грижа членуват приемни родители, които дават дом, уют, грижа, обич и закрила на деца в риск.

Националната асоциация за приемна грижа си поставя за задача да насърчава приемната грижа и приемното родителство в Република България, да превръща приемничеството в привлекателна и желана дейност, както и да подпомага своите членове в името на защитата на общите интереси и решаването на конкретни проблеми. За асоциацията за приемна грижа важен партньор са родните семейства и близки, защото само така децата ще имат корени.

Националната асоциация за приемна грижа популяризира дейността си и отговорността на приемните родители, защото само така всички ще обърнат погледа си към децата в риск и трудностите, които имат техните семейства. Приемните родители, които членуват в асоциацията, се грижат за чужди деца в собствения си дом, но те са български деца. Приемните родители просто им помагат да се включат, да се адаптират и да станат отговорни граждани на нашата страна.

Националната асоциация за приемна грижа организира срещата по проблемите и предизвикателствата на приемната грижа у нас. Тя ще се проведе под надслов „Приемната грижа: всички гледни точки“. Мястото е гр. София, а датата на провеждане 16-18 май 2014г. Основната цел на тази среща е да се видят гледните точки на децата, приемните родители и професионалистите; да се чуят реалните проблеми на приемната грижа и реалните решения; да се види кое работи, кое върши работа и кое е ценното в опита на всички ни по приемна грижа.

Национална доброволческа информационна кампания в подкрепа на приемната грижа се организира ежегодно в страната. Тя се осъществява с помощта на доброволци от Българския младежки Червен кръст. През 2013г. кампанията бе организирана през месец септември, в нея се включиха 83 общини от 24 области в страната и взеха участие над 1300 младежи-доброволци.

В социалните мрежи също има страница, където може да се получи информация или да се окаже помощ при желание от страна на хората. В социалната мрежа Facebook има група под името „Национална асоциация за приемна грижа“, където приемни родители обменят съвети за отглеждането на децата и подпомагат хората да се информират и да се решат да станат приемни родители, а защо не и осиновители.

9. Статистика:

Динамика на развитието на приемната грижа в България: Към 30 юни 2010г. в страната има утвърдени общо 475 семейства, като 198 от тях са доброволни приемни семейства, а 277 – професионални. Децата, преминали през услугата “приемна грижа” до настоящия момент, са 417. Към 30 юни 2010г. има подадени 188 заявления от граждани, желаещи да бъдат доброволни и професионални приемни родители. Същите са на различен етап на проучване, оценка и настаняване на деца в тях.

През 2014г. се наблюдават двойно повече желаещи да станат приемни родители в България. Макар, че получават само процент от минималната работна заплата като възнаграждение, това не е пречка за хората да помогнат на останалите сами деца. В приемни семейства за периода от 2007 до 2014г. са отгледани 2100 деца.

10. Заключение:

За да покажем нуждата на децата от приемни родители – трябва само да погледнем условията в институциите, където биха били настанени, ако ги няма приемните родители и осиновители. Условията не могат да се сравнят като тези в семейна среда. Ако всеки от нас си помисли дали живота му би бил същия, ако нямаше до себе си семейство, отговорът би бил отрицателен. определено дори и в не доброто положение, в която се намира страната ни икономически, все още има хора, които помагат на тези деца и стават приемни родители.

Такава е историята на едно 20-годишно момиче, което учи в София, но въпреки това намира време и е приемен родител на тригодишно момиченце. Нейната майка също е приемен родител и до момента вече отглежда шесто детенце. Според думите на майката – тя не дели своите деца от приемните – и каквото дава на едните това и на другите. Според нея те заслужават нормален живот и нормална семейна среда.

Това са едни от малкото примери, че и за тези деца има надежда за нормален живот. Все още по тези детски лица има надежда за усмивки и за безгрижен детски живот. Всичко зависи от нас, ние сме тези, които може да им помогнем и да им дадем надежда, защото всяко дете заслужава да има детство.

Приложение 1

ВЪПРОСНИК,
КОЙТО ДА ПОПЪЛНИТЕ В ДОМА СИ, ЗА ДА ВИ ПОМОГНЕ ДА РЕШИТЕ ДАЛИ
ПРИЕМНИЧЕСТВОТО Е ЗА ВАС

- 1.Имам ли стая за детето в дома си?
- 2.На подходяща възраст ли съм, за да поема отговорност за грижа за чуждо дете?
- 3.Имам ли криминално досие?
- 4.Имам ли електричество и течаща вода в дома си?
- 5.Цялото ми семейство, включително децата ми, подкрепят ли идеята за приемничеството?
- 6.Какво ще си помислят моите родители/брата/сестри/приятели за мен/нас като приемно семейство?
- 7.Имам ли време за приемничество?
- 8.Моите/нашите ангажименти в работата ще бъдат ли проблем?
- 9.Ще трябва ли някой друг да се грижи за приемното дете докато съм на работа?
- 10.Ще имам ли нещо против, ако социален работник посещава дома ми редовно?
- 11.Ще имам ли нещо против, ако семейството на детето се среща с него?
- 12.Ще имам ли нещо против да дам своето разрешение да ми се направят полицейска и медицинска проверки?
- 13.Имам ли жизнен опит, който да ми помогне да бъда приемник?
- 14.Имам ли време да посещавам обучение?
- 15.Бихте ли ни казали от къде чухте за приемната грижа?

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] <http://www.lex.bg/>
- [2] <http://napg.eu/nachalo/1/MNKjIVKbcZKH1engdezcZezcJa7M9OfcVaXlZe-cBe7>
- [3] <http://www.unicef.bg/proekti/Priemna-grizha/8>
- [4] <http://nmd.bg/campaigns/priemi-dete-sazday-badeshte/>
- [5] <http://www.priemime.bg/>
- [6] <http://nmd.bg/proektat-priemi-dete-sazday-badeshte-s-nagrada-zanay-prozratchna-daritelaska-programa-v-balgariya/>
- [7] <http://www.trudipravo.bg/>

За контакти:

Елвира Анри Димитрова, Юридически факултет, Право IV курс, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел.: 089 576 5067, e-mail: ead123@abv.bg

Петя Атанасова Минкова, Юридически факултет, Право IV курс, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел.: 089 966 6107, e-mail: jillian_within_temp@abv.bg

Марио Иванов Митев, Юридически факултет, Право IV курс, Русенски университет „Ангел Кънчев”, тел.: 089 946 8118, e-mail: Rzdmx@mail.bg

рецензент: доц. д-р Елица Куманова

Юридическа отговорност на детето

автори: Добромир Добрев, Милен Методиев,
Марян Иванов, Цветомир Цветанов

***The legal responsibility of the child:** The paper presents the different types of responsibility of the child according to its age. Until they are 14 years old, children are not legally responsible, but by the age of 14, they acquire such responsibility. Responsibility is criminal, civil, administrative-criminal and discipline. We are affected the legal liability as part of the law and its nature to children. Special attention is paid to the offenses done by the children and the types of sanctions imposed on them.*

***Key words:** the legal responsibility, child, law, criminal, civil, discipline.*

Обща характеристика на юридическата отговорност

Теоретичните проблеми на юридическата отговорност са класическа тема за правната наука като цяло и за общата теория на правото в частност. Юридическата отговорност е най-важният аспект на държавната принуда в правото (другото нейно проявление е с т.нар. мерки на защита – профилактични и превантивни мерки). Тя е една от специфичните прояви на общосоциалната отговорност, но проявява, характеризираща се със своеобразни белези, които я правят феномен в правото.

По своята природа юридическата отговорност намира израз в задължението на субекта на правото да претърпи определени мерки на държавно-принудително въздействие (санкции) за извършено от него правонарушение. Юридическата отговорност е своеобразна реакция на държавата, нейната „ответна мярка“ за извършеното правонарушение. обстоятелството, че правонарушителя трябва да претърпи съответните санкции – лишенията от личен, имуществен или организационен характер са за извършеното от него правонарушение е най-важната отличителна черта.

По дефиниция юридическата отговорност е специфична система от правоотношения, произтичащи обикновено от наличието на състав на правонарушение, със субекти от една страна, по принцип, субект на правото, овластен от позитивното право да определя и/или да налага мярка на юридическата отговорност (това най-често е специализиран държавен орган) и от друга – субект на правото, правонарушител, главното в съдържанието, на която система от правоотношения е определено и реализирането на съответната конкретна юридическа мярка за отговорност (конкретизирана юридическа санкция), с което се постига ограничаване или лишаване на правонарушителя от съответни дадени блага (субективни права) или пък му се възлагат юридически задължения.

Съвременното цивилизовано разбиране на юридическата отговорност изключва по дефиниция т. нар. самопомощ в правото (тя може да се реализира в изключително редки случаи). Формулата „око за око, зъб за зъб“ отдавна е преодоляна. Тук става дума за много сериозно навлизане в имуществената, организационната, дори личностната сфера на субекта на правото, което често опира до изключително важни негови ценности (свободата, дори живота на човешкия индивид). И за да се гарантира, че юридическата отговорност действително ще се осъществи като феномен на правото, че тя няма да надхвърли своята основна задача – промяна в ценностната скала на правонарушителя и да се изроди в излишна жестокост, само компетентен държавен орган със съответните определени знания и опит, може да търси юридическа отговорност.

Юридическата отговорност по своето съдържание се изразява в прилагане на определени мерки на държавно-принудително въздействие – юридически санкции те са своеобразна мярка за извършено виновно поведение.

Едната страна на охранителното правоотношение, в рамките, на което се осъществява юридическата отговорност, е винаги компетентен държавен орган, кой-

то може да търси юридическа отговорност, да я възложи. Тя (юридическата отговорност) възниква върху основата на действащото право и се осъществява в рамките на действащата правна система, подчинява се на общите принципи на правната система. Юридическата отговорност е единна и всеобща за цялата страна по своите основания, предели и условия за осъществяване. Тя се развива в рамките на охранителни правоотношения, което означава, че действа посредством механизма на юридическите права и задължения. Осъществява се в рамките на развити процесуални форми.

Отговорността е неизбежна съставка на обществото. Отговорността е част от съдържанието на обществото. Отговорността не е атрибут на човешкото общество, не е признак или свойство на обществото. Вечния проблем "престъпление и наказание". Отговорност въобще и социална отговорност.

Социалната отговорност са неблагоприятните последици, изразяващи се в отнемане или ограничаване или възлагане на социални права или задължения, извършено от оторизиран за това от социалните норми социален субект спрямо друг социален субект, нарушил социални норми.

Обществената (социалната) отговорност има признаци (белези, характерни черти). Произтича от наличието на нарушение на социалните норми. Тя е специфична система от обществени отношения, възникващи във връзка с налагането на обществена санкция спрямо нарушителя на обществена норма. Обществената отговорност има поне два субекта, като един от субектите ѝ е винаги е социален субект, нарушител на съответните социални норми, а другия неин задължителен субект е социален субект, властен от социалните норми да определя и конкретната мярка на социална отговорност (т. е. конкретната социална санкция). Особеност на съдържанието ѝ е това, че се реализира определена мярка на отговорност (налага се конкретна социална санкция), определена от социалните норми. Това съдържание има характер на обществена последица, то е форма на обществена принуда. Обект на социалната отговорност са определени социални права и задължения на социалните субекти, нарушители на социалните норми, свързани с определени материални и нематериални блага. Тя се осъществява по ред, определен от социалните норми и в случаите, определени от социалните норми.

В крайна сметка обществената (социалната) отговорност може да се определи като специфична система от обществени отношения между социален субект, властен от социалните норми да определя и налага мярка на обществена отговорност, и социален субект, нарушител на социалната норма, главното в съдържанието, на които е реализацията на определена мярка на обществена отговорност (социална санкция, изразяваща се в ограничаване или в отнемане на социални права) във връзка с извършването на нарушение на социална норма.

Без правонарушение няма юридическа отговорност. Този постулат на съвременното цивилизовано правно мислене в най голяма степен характеризира дълбоката същност на юридическата отговорност и нейната социална и правна природа. Най-важно основание на юридическата отговорност е правонарушението – виновно извършено социално вредно деяние на деликтоспособно лице. Основна характеристика на правонарушението е, че то е виновно извършено деяние. На свой ред вината представлява субективното отношение на дееца към извършеното от него деяние и настъпилите от това деяние социални вредни последици.

Още със самото си раждане човек става носител на правосубектност и носител на качеството физическо лице, защото той е субект на правото. Като дееспособността и отговорността на лицата е различна в зависимост от годините им. Като малолетните лица са недееспособни, непълнолетните са ограничено дееспособни, а лицата навършили 18 години стават пълнолетни и са напълно дееспособни.

Като местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните налага следните възпитателни мерки – предупрежде-

ние; задължение да се извини на пострадалите; задължение за участие в консултации и обучение; поставяне под надзор на обществен възпитател; обществено полезен труд; настаняване в социално-педагогически интернат; предупреждение за настаняване във ВУИ.

Последните три мерки си поставят с решение на районния съдия. Във всеки районен съд председателят определя състави, които разглеждат дела с деца. Към местните комисии могат да се обръщат органите на съда и прокуратурата, органите на МВР, длъжностни лица и граждани. По тези жалби се образуват възпитателни дела. По отношение на задълженията на децата като ученици контролът се осъществява от директора на училищата и педагогическите съвети. Наказанията се съдържат в правилника за прилагане на закона за народната просвета като те са - забележка; обществено полезен труд в полза на училището; предупреждение за преместване; промяна формата на обучение и преместване в друго училище.

Особените правила при налагане на наказателна отговорност на непълнолетните се налагат следните наказания - обществено порицание, пробация, лишаване от право да се упражнява дадена професия и лишаване от свобода. Дисциплинарна отговорност децата носят, ако са наети по трудово правоотношение. Съществуват и особености и при право възстановителната (гражданската) отговорност. Вместо децата наказателна отговорност носят техните родители, настойници или попечители. Непълнолетните, които са еманципирани носят лична гражданска отговорност с имуществото си. Като до 14 не навършени години лицата са малолетни, от 14 навършени до 18 години са непълнолетни и от 18 навършени години стават пълнолетни лица.

Видове юридическа отговорност

С оглед начина и реда, според който се осъществява привличането към юридическа отговорност, различаваме два вида:

Отговорност, която се осъществява *ex officio* с оглед привличането на компетентни държавни органи (съдебни или административни). Тя по принцип се осъществява при реализирането на по строги мерки на държавно-принудително въздействие.

Отговорност, при която правонарушителя се привлича от самия управомощен – преди всичко в гражданското, трудовото право. Често държавно-принудителният характер се реализира в „скрит вид”.

От гледна точка на спецификата на основанията (т.е. в зависимост от различния характер на правонарушението), юридическата отговорност бива четири вида. Една от тях е гражданскоправна юридическа отговорност. Непосредствено основание тук е т.нар. деликт (нарушението в гражданското право). Следващият вид е административна юридическа отговорност. При нея непосредствено основание е административното правонарушение. Друг вид е дисциплинарната юридическа отговорност – като резултат на дисциплинарното правонарушение. Последният вид, който е в резултат на извършено правонарушение с най-висока степен на обществена опасност (престъплението), е наказателната юридическа отговорност.

Всеки от тези видове юридическа отговорност се осъществява върху плоскостта на съответния правен отрасъл и с оглед на спецификата на юридическия режим в него.

Характеристика на юридическата отговорност на децата

Спецификата на юридическата отговорност на децата се основава на техните възрастови особености, които намират отражение в тяхното психично съзряване. В България за първи път реализирането на юридическа отговорност на децата се урежда през 1943 г. със закона за съдилищата за маловръстни. Тогава започват да действат няколко експериментални състави в тогавашните областни съдилища. През 1947 г. по този закон са създадени детски съдилища, които през следващите години са закрити. През 1958 г. се приема закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Той прилага принципите на съветското право, възрастта, на която децата могат да бъдат подлагани на възпитателни мерки е 8 години. Възрастта за налагане на наказателна отговорност на децата е 14 г. В Англия тя е 10 г., Франция и Полша е 13 г., Германия, Австрия и Италия е 14 г., Финландия, Норвегия и Швеция е 15 г., Северна Ирландия е 17 г. Органът, който има право да разглежда дела срещу малолетни и непълнолетни е местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

В историческите извори за първи път за деца се споменава в законите на Хамурапи. Децата и вдовиците са под закрилата на царя поради липса на глава на семейството. Принципът е, че децата не са участници в обществения живот продължава и в различните източници на римското право. В кастовите общества нямат права – Индия. В Средновековна Европа децата са се третирали като малки възрастни. В уставите на различните еснафи и гилдии се уреждат условията на възрастта и чиракуване. През XIX век за правата на децата се говори във връзка с техните трудови правоотношения. Такова законодателство се развива в Англия през 1832 г. и урежда работата на децата в текстилните фабрики. В България през първите години на XX век се приема закона за женския и детския труд – 1905 г. Със закона за наследството от 1890 г. също се уреждат правата на децата.

В Търновската конституция от 1879 г. за първи път се регламентира правото на образование – начално образование за момчетата. Идеята за децата като правни субекти в съвременното законодателство претърпява множество трансформации. За деца се признават ембрионите, което е израз на римската идея на заченатия, но не родения. От момента на раждане детето става страна в юридическия дискурс и получава правното качество на физическо лице. По смисъла на Закона за закрила на детето в чл. 2 дете е всяко физическо лице до навършването на 18 години. Наказателната отговорност на децата е уредена в Наказателния кодекс. Като в разпоредбата на чл. 31 от НК е разгледана наказателната отговорност на непълнолетните:

Чл. 31 (1) Наказателноотговорно е пълнолетното лице - навършило 18-годишна възраст, което в състояние на вменяемост извърши престъпление.

(2) Непълнолетно лице - навършило 14 години, но ненавършило 18 години - е наказателноотговорно, ако е могло да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си.

(3) Непълнолетните, на които деянието не може да се вмени във вина, се насъдват по решение на съда във възпитателно училище - интернат или в друго подходящо заведение, ако това се налага от обстоятелствата на случая.

(4) По отношение на наказателната отговорност на непълнолетните се прилагат особените правила, предвидени в този кодекс.

Чл. 32. (1) Не е наказателноотговорно малолетното лице - ненавършило 14-годишна възраст.

(2) По отношение на малолетните лица, извършили общественоопасни деяния могат да бъдат приложени съответни възпитателни мерки.

Наказателната отговорност на децата

По нашия НК малолетните не са наказателноотговорни. По отношение на тях, когато са извършили общественоопасни деяния, могат да бъдат приложени съответни възпитателни мерки.

Непълнолетният е наказателноотговорен, ако е могъл да разбира свойството и значението на деянието и да ръководи постъпките си, т.е. да е бил вменяем по време на извършване на деянието.

Вменяемостта е нормално състояние на психично здравия човек. Изразява се в способността да има правилна представа за собственото си поведение, обществената оценка за него и способност за самоконтрол, и ръководство на постъпките си. Способността да ръководи своите действия – това е възможността да поставя пред себе си определени цели, да прояви воля за това или обратно – да се въздържа от неомислени действия. При наказателния процес, ако възникне съмнение по този въпрос, се назначава съдебно - психиатрична експертиза, която дава становище по вменяемостта на лицето. За разлика от пълнолетните, вменяемостта на непълнолетните не се предполага, а се установява по всяко наказателно дело. Освен това за всички видове правонарушения, разглеждани от местните комисии за борба срещу противобъществени прояви на малолетните и непълнолетните, като психологическа предпоставка за привличане на малолетните и непълнолетните към обществена отговорност, също е необходимо наличието на вменяемост.

Наказанията, които могат да се налагат на непълнолетни са ограничени до следните видове:

- **лишаване от свобода.** Максималният срок на това наказание може да бъде до 10 години за непълнолетни между 14 и 16 години, а за тези, които са над 16-годишна възраст – 12г. лишаване от свобода. Наказанието „лишаване от свобода“ се изтърпява в Поправителен дом (детски затвор) до навършване на 18г. възраст, след което лицето се премества в затвор за пълнолетни;

- **пробация.** Пробацията представлява съвкупност от ограничителни мерки за контрол и въздействие, без лишаване от свобода, които се налагат заедно или поотделно: задължителна регистрация по настоящ адрес; задължителни периодични срещи с пробационен служител, назначен от съда; ограничения в свободното придвижване; включване в курсове за професионална квалификация и/или програми за обществено въздействие; поправителен труд; безвъзмезден труд в полза на обществото – последните две не се налагат на непълнолетни, ненавършили 16-годишна възраст. Ограниченията в свободното придвижване включват една или няколко от следните забрани: посещаване на точно определените в присъдата места, райони и заведения; напускане на населеното място за повече от 24 часа без разрешение на пробационния служител или прокурора; напускане на жилището, което обитава, за определен период от денонощието. Тези мерки са с продължителност от шест месеца до три години.

- **обществено порицание.** Това наказание се изпълнява чрез обявяването му по местоработата, местоживеенето или местуоченето на непълнолетния, в печата или по друг, указан в присъдата начин;

- **лишаване от право да се упражнява определена професия или дейност.** Например, непълнолетен е назначен с трудов договор на почасова работа в супермаркет и извършва кражба. Ако съдът му наложи наказание „лишаване от свобода“ за това престъпление или някакво друго наказание, може да го осъди и на лишаване от право да упражнява тази дейност, както и да наложи само това наказание. Лишаването от тези права е за срок до 3 години.

Чл. 60. от НК - Наказанието на непълнолетните се налага с цел преди всичко да бъдат те превъзпитани и подготвени за общественополезен труд.

Спрямо непълнолетни доста често се използва отлагане на изтърпяването на наказанието „лишаване от свобода“ за срок, посочен в присъдата – това е т.нар. **ус-**

ловно осъждане. Например, ако непълнолетният е осъден на 1г 6м „лишаване от свобода“, съдът може да отложи изтърпяването на наказанието за срок от 3 години (сроковете се определят от съда при всеки конкретен случай!). Ако в изпитателния срок лицето извърши друго умишлено престъпление към новата присъда се прибавя и старата. По време на изпитателния срок условно осъденият е длъжен да учи или да работи. Когато наказанието „лишаване от свобода“ е за срок под 1 година, непълнолетният не изтърпява наказанието в Поправителен дом, а се настанява във възпитателно училище-интернат (това е сегашното наименование на бившите трудово-възпитателни училища).

Обществената отговорност на децата

Спрямо непълнолетен, извършил поради увлечение или лекомислие престъпление, което не представлява голяма обществена опасност, прокурорът може да реши да не се образува или да прекрати образуваното предварително производство (дознание, следствие), а съдът да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако спрямо него могат да се приложат успешно възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Във връзка с обществената опасност следва да се поясни, че видът и степента на налаганите наказания или възпитателни мерки се основават на обществената опасност на самото деяние – неговата тежест, настъпилите вредни последици, размерът на нанесените щети, засегнатите лица и други обективни признаци, както и на обществената опасност на извършителя – извършвал ли е и друг път такива или други правонарушения, осъждан ли е, налагани ли са спрямо него други мерки, характеристиките му данни като личност и други особености. В своята съвкупност тези основания служат за индивидуализиране на наказанието или възпитателните мерки.

Увлечението представлява неволно отдаване на някаква слабост, страст, чувство и др. При това състояние личността по-трудно оценява резултатите от своите действия. Например, малолетен или непълнолетен е пристрастен към компютърни игри и извършва кражба на компакт - дискове с такива игри.

Лекомислието представлява качество на характера или проява, при която човек подценява задълженията си и не винаги обмисля своите действия.

Органът, който е в правото си да разглежда дела срещу малолетни и непълнолетни с цел налагане на възпитателни мерки е Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните при общината (района) по местоживее на извършителя. Делата се наричат възпитателни, а мерките, които се налагат възпитателни, а не наказателни. Следователно и след налагане на такива мерки лицето се счита за неосъждано, но при повторни правонарушения този факт се взема под внимание като обстоятелство, отегчаващо в известна степен вината на малолетния или непълнолетния.

Комисиите разглеждат възпитателните дела в тричленен състав: председател – правоспособен юрист и двама членове. При разглеждането на възпитателното дело присъствието на малолетния или на непълнолетния, на негов родител или на лицето, което го замества е задължително. Правата и законните интереси на малолетния или на непълнолетния се защитават от негов доверен представител или адвокат. Когато не са посочени такива, правата и интересите се защитават от представител на съответната дирекция „Социално подпомагане“ – Отдел за закрила на детето.

Тричленните състави разглеждат възпитателни дела за противообществени прояви, извършени от малолетни или непълнолетни, и престъпления, извършени от непълнолетни, освободени от наказателна отговорност с постановление на прокурор или решение на съда. Такива мерки се налагат и на непълнолетни, извършили

деяния, за които по друг нормативен акт се предвижда налагане на възпитателни мерки.

Мерките са: предупреждение; задължаване да се извини на пострадалия; задължаване да участва в консултации, обучения и програми за преодоляване на отклоненията в поведението – тричленният състав определя срока и реда за участие в такива консултации, обучения и програми; поставяне под възпитателен надзор на родителите или на лицата, които ги заместват, със задължение за полагане на засилени грижи – определят се конкретните мерки за засилени грижи; поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател – за срок до една година; забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения – за срок до една година; забрана на непълнолетния да се среща и установява контакти с определени лица – за срок до една година; забрана на непълнолетния да напусна настоящия си адрес – за срок до една година; задължаване на непълнолетния да отстрани със свой труд причинената вреда, ако това е в неговите възможности – изпълнява се в срок един месец от влизане в сила на решението; задължаване на непълнолетния да извърши определена работа в полза на обществото – работата се определя от кмета на общината (района или кметството), определя се и времето за нейното извършване, но не повече от 40 часа; настаняване в социално-педагогически интернат; предупреждение за настаняване във възпитателно училище-интернат с шестмесечен изпитателен срок; настаняване във възпитателно училище-интернат. За настаняване в социално-педагогически интернат и във възпитателно училище-интернат, комисията прави предложение пред районния съд. Ако съставът на комисията, разглеждащ промята прецени, че има извършено престъпление, предава материалите на прокурора.

С оглед характера на деянието и личностните характеристики на малолетния или на непълнолетния, могат да се наложат повече от една от посочените възпитателни мерки. Възпитателните мерки могат да се обжалват пред районния съд от заинтересованите лица в 14-дневен срок.

Възпитателните дела се образуват и разглеждат въз основа на постъпили писмени сигнали и материали от: органите на съда и прокуратурата; органите на полицията; длъжностни лица (вкл. от учебни заведения) и граждани.

В Закона е посочено, че по отношение на родителите или на лицата, които ги заместват, за които при разглеждане на възпитателното дело се установи, че не полагат достатъчно грижи за възпитанието на децата си и те са извършили противобществени прояви или престъпления се налага една от следните мерки за обществено въздействие: предупреждение; задължаване да посещават специално организирани беседи и консултации по въпросите на възпитанието; глоба в размер от 50 до 1000 лева. Решенията за налагането на втората и третата мярка могат да се обжалват пред районния съд в 14-дневен срок.

Дисциплинарна и административнонаказателна отговорност на децата

При разглеждането на този въпрос трябва да се обърне внимание върху изпълнението на задълженията на учениците, визирани в съответните правилници за вътрешния ред и за дейността на училището. Да се акцентира върху дисциплината, взаимоотношенията, опазването на материалната база. Нарушенията, свързани с тях, много бързо могат да прераснат в противообществени прояви и престъпления (хулиганство, телесни повреди, унищожаване и повреждане на имущество, и др.).

Особено внимание да се обърне на дисциплинарните наказания по Правилника за прилагане на закона за народната просвета и неблагоприятните последици за по-нататъшното развитие на ученика при извършване на различни нарушения, противообществени прояви и престъпления.

Гражданска юридическа отговорност на децата и техните родители

Поначало ЗЗД не създава общ режим на деликтна отговорност за вреди, причинени от лица, които поради ниска възраст или болест, поради продължително или краткотрайно разстройство на съзнанието не са в състояние да разбират свойството и значението на постъпките си и/или да ги ръководят. В ЗЗД се говори от една страна за неспособни да разбират или да ръководят постъпките си — чл. 47, ал. 1, а от друга страна — за деца, които не са навършили пълнолетие — чл. 48, ал. 1. Уредени са следните два фактически състава на отговорност за вреди, причинени от недееспособни — малолетни, непълнолетни, лица, поставени под пълно или ограничено запрещение, лица, които, макар и да са дееспособни, не са деликтоспособни, т.е. вменяеми, макар и само към момента на НУ.

Първият състав по чл. 47 ЗЗД — отговорност за вреди, причинени от невменяемо лице. Тук законът следователно не визира малолетни и непълнолетни, а изобщо неспособните да разбират или да ръководят постъпките си, като това състояние може да бъде трайно или временно. Важното е обаче то да съществува към момента на извършване на увреждащото деяние.

Неспособността може да се дължи на разстройство на психиката, на болест — трайна или временна. Тези лица, които са причинили вреди другиму в това състояние, не носят деликтна отговорност. Изключение прави случаят, когато това състояние е причинено виновно от самите тях. Това е така, защото липсва вина.

Неспособните лица не отговарят за виновно лично противоправно причиняване вреди на друго лице по чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Те обаче биха отговаряли в хипотезите, при които вината не е задължително условие на деликтната отговорност.

Вредите, причинени от неспособни лица, не оставят непокрити, непоправени. За вредите отговорност носи лицето, което е задължено да упражнява надзор върху тях. Става въпрос за задължение, което има правен характер и произтича от закон, административен акт или договор. Това са родителите, настойниците, попечителите, учителите, надзорителите в психиатрични заведения, частни учители или възпитатели. Отговорността на посочените субекти е лична, тя е отговорност за свои действия или по-точно за бездействия, т.е. за неупражнен надзор. Тя е виновна отговорност на самостоятелно основание — чл. 47, ал. 1 ЗЗД. Законът освобождава тези лица от отговорност, ако те успеят да докажат, че не са били в състояние да предотвратят настъпването на вредите — чл. 47, ал. 2 ЗЗД.

Какво трябва да доказва пострадалият при този вид отговорност?

Първо, че вредите са причинени от определено лице. На пострадалия се прави възражение, че причинителят на вредите е невменяем и следователно не носи деликтна отговорност.

Второ, в такъв случай пострадалият трябва да се обърне към тези лица, които са били задължени да надзирават причинителя и в иска си срещу тях да докаже, че вредите са причинени от невменяем, т.е. от такъв, който не е могъл да разбира и ръководи постъпките си и че ответникът е имал правното задължение да упражнява надзор върху него.

По-нататък ответникът може да прави следните възражения: Първо, вредите не са причинени точно от лицето, върху което то е длъжно да упражнява надзор.

Второ, лицето, което ги е причинило, е било вменяемо и затова само трябва да носи деликтна отговорност;

Трето, ответникът не е имал правно задължение да го надзирава; Четвърто, ответникът не е бил в състояние да предотврати настъпването на вредите. При разглежданата отговорност този, който отговаря за действията на неспособния, няма регресен иск срещу него. Това е още един аргумент, че отговорността по чл. 47, ал. 1 е лична отговорност, отговорност за лично деяние (неупражнен надзор), а не за чужди действия.

Вторият фактически състав на отговорност, когато вредите са причинени непосредствено от друго лице, е отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД. Корените ѝ са в така нар. ноксална отговорност, позната на римското право. Когато роб или подвластен е причинил вреди на друго лице, неговият *pater familias* или господар е разполагал с две възможности — или да се откаже от делинквента като го предостави в собственост на пострадалия, или да заплати за причинените от него вреди. Без значение е била вината на господаря, защото неговата отговорност е обективна. Постепенно обаче вината започва да играе роля при нея. У нас за първи път разглеждана та отговорност е уредена в ЗЗД от 1892 г., а после — в сега действащия ЗЗД.

Кои са мотивите за тази отговорност?

Първо, причинителят на вредите е лице, което в повечето случаи не може само да носи последиците от противоправното си поведение, защото не е било в състояние да разбира или ръководи постъпките си или пък не притежава достатъчно имущество, за да плати обезщетение. Второ, необходимост да бъдат защитени интересите на пострадалия и в случаите, когато е претърпял вреди от едно малолетно дете. Защото все някой трябва да поеме тежестта на тези вреди.

Пример: Лице на 16 години и 10 месеца причинява вреди на пешеходец при управление на моторно превозно средство. Съдът приема, че е разбирало свойството и значението на деянието и е могло да ръководи постъпките си и затова отговаря за вредите, причинени на пострадалия на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Но и родителите му отговарят солидарно с него за обезщетяване на пострадалия поради неупражняване на достатъчен ефективен контрол върху поведението на сина си на основание чл. 48, ал. 1 ЗЗД. (- р. 19/1996-Ш н.о. - Съдебна практика по ЗЗД, 1999, с. 193).

Характерни черти на отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД Отговорността е лична и виновна. Тя е отговорност за свои действия. Родителите, осиновителите, настойниците отговарят за вреди, причинени от децата им, които не са навършили пълнолетие, ако упражняват по отношение на тях родителски права и децата живеят при тях.

Защо отговорността е лична? Защото родителите и осиновителите трябва да отговарят за това, че лошо са възпитали детето си, че не са изпълнили задължението си да се грижат за отглеждането и възпитанието му. Отговорността им се основава на личната им вина, допусната при упражняване на надзора върху детето, ненавършило пълнолетие. И тъй като отговорността е лична, те нямат регресен иск срещу непосредствения причинител на вредите и отговорността им не може да се изключи, дори да докажат, че не са били в състояние да предотвратят вредите.

Субекти на отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД са родители, осиновители, настойници. Те отговарят не в качеството си на законни представители на малолетните, а като самостоятелни ответници, т.е. на самостоятелно основание. Но не всеки родител носи тази отговорност. Задължително условие за това е родителят да упражнява родителските права и детето да живее при него. Двете условия трябва да са дадени кумулативно. Въпросът за упражняването на родителските права се поставя при развод или фактическа раздяла. Поначало съдът предоставя при развод или фактическа раздяла упражняването на родителските права на един от родителите. Другият родител обаче има възможност да се среща и да прекарва известен период от време заедно с детето. Какво би станало, ако през този период, през който детето пребивава при другия родител, то причини вреди на друго лице? Кой ще носи отговорност по чл. 48, ал. 1 ЗЗД — този, който упражнява родителските права или този, при когото е детето.

Смятам, че в този случай трябва да се направи разграничение — ако детето причинява вреди в резултат на лошо възпитание, зъл характер, формиран при родителя, при когото то постоянно живее и който упражнява родителските права, тогава

той би трябвало да отговаря. Но ако вредите се дължат на неупражняване на надзор от страна на родителя, у когото детето временно пребива, смятам, че той следва да понесе отговорността. Изобщо, съдът е длъжен в една такава хипотеза да прави конкретна преценка. Бабата и дядото обаче не могат да бъдат субекти на отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД, дори детето да живее при тях, защото субекти на отговорността по разглеждания състав са само родителите, осиновителите и настойниците. Отговорността на бабата и дядото евентуално би могла да се ангажира по чл. 47, ал. 2 ЗЗД.

За какво отговарят родителите, осиновителите и настойниците? Те отговарят за собственото си виновно и противоправно деяние, за това, че не са упражнили надзор, че не са възпитали добре детето си. И обратно, те не отговарят, ако бяха изпълнили тези задължения. Законът презумира, че надзорът и възпитанието не са били достатъчни и затова родителите трябва да отговарят. Те могат да се освободят като докажат, че не са били в състояние да предотвратят настъпването на вредите чрез по-добро изпълнение на задълженията си.

Предпоставки на отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД: Първо, детето осъществява обективния състав на НУ, а именно причинява противоправно вреди другиму и ако не беше дете, т.е., ако беше вменияемо лице, щеше да отговаря.

Какво трябва да се разбира под дете? Във всички случаи малолетно дете. Смятам, че в тази категория трябва да се включат и непълнолетните, защото те също така не разполагат с пари и имущество, за да могат да изпълнят задължението за обезщетение и вместо тях трябва да се търси отговорност от родителите. Това важи както в случаите, когато непълнолетното е било невменяемо, така и когато е разбирало свойството и значението на постъпките и е могло да ги ръководи.

Второ, трябва да има причинна връзка между вредите и деянието на детето. Няма обаче пряка причинна връзка между деянието на отговорния родител и вредата — очевидно е, че родителят не причинява непосредствено. Трето, наличие на противоправност. Противоправно е поведението на самото дете, защото с деянието си то причинява вреди другиму. Но противоправно е и поведението на родителя и другите отговорни субекти по чл. 48, ал. 1 ЗЗД и противоправността при тях се изразява в неизпълнение на задължението за надзор и възпитание на детето. Например родителят не се интересува къде е и с какво се занимава то.

Посочените предпоставки на отговорността трябва да се доказват от пострадалия. Вината обаче се предполага. Родителят носи виновна отговорност, но презумпцията за вина по чл. 45, ал. 2 ЗЗД важи и за него. Увреденият се ползва от презумпцията за вина спрямо лицето, което упражнява родителските права и не трябва да доказва виновното поведение на отговорното лице при упражняване на надзора, отглеждането или възпитанието нито причинната връзка между виновното бездействие и вредата. Вината може да се обори и родителят не носи отговорност, ако докаже, че не е нарушил задължението за надзор и възпитание, т.е. ако докаже, че е направил всичко необходимо за да предотврати увреждането, че е положил необходимите усилия и е направил това, което е следвало да направи на негово място, при същите обстоятелства и време един грижлив и старателен родител, за да избегне настъпилата вреда.

И още нещо по въпроса за вината на родителя. Известно е, че вината е психическо отношение на дееца към деянието му. Дали отговорното лице е осъзнавало извършеното, дали е предвиждало неговите последици? В теорията се приема, че родителят не е длъжен да осъзнава, да има точна представа за всички възможни последици от неизпълнението на своето задължение да надзирава и възпитава детето си, защото на практика това е невъзможно. Неговата вина се изразява в това, че той е могъл и е бил длъжен да предвиди, че в резултат на лошото възпитание и недостатъчния надзор детето може да извърши някакво неправомерно деяние. Тук

не става въпрос за предвиждане на конкретното вредоносно деяние, а за предвиждане на евентуално неправомерно и вредоносно поведение на детето въобще. Когато се предяви иск срещу родителите, осиновителите и настойниците какви възражения могат те да направят и как могат да се освободят от отговорност? Най-напред те могат да възразят и да докажат, че причинителят на вредите е навършил 18 години по време на НУ т.е., че деликтът е извършен от пълнолетно лице и от него следва да се търси отговорност на основание чл. 45 ЗЗД. Родителят обаче не може да се освободи от отговорност като докаже, че детето му е разбирало свойството и значението на извършеното и е могло да ръководи постъпките си, защото родителят отговаря за вредите, причинени от децата си, независимо от това, дали те са деликтоспособни или не. Освен това ответникът може да докаже, че деянието на детето не е било противоправно — примерно е съставлявало неизбежна отбрана или че вредите не са причинени от неговото дете, а от друго лице или друга причина. И най-после, ответникът може да докаже, че е изпълнил задължението си по надзиране и възпитание на детето и е направил всичко възможно, за да предотврати вредите.

Ако все пак родителят бъде осъден да плати на увреденото лице, след като изпълни към него задължението си, той няма право на регрес срещу детето си, защото е носител на лична отговорност — изрично в този смисъл е и (ППВС 7 от 1959 г. - т. 3 и 4).

Тенденции в развитието на отговорността по чл. 48, ал. 1 ЗЗД

Вината все повече отстъпва на заден план и не е необходимо условие за отговорността. Отговорността на родителя все повече се превръща в гаранционна отговорност, чиято цел е да се осигури обезщетение на пострадалия, а не толкова да се санкционира небрежния родител. Затова тенденцията е преминаване от виновна към обективна отговорност. Някои автори дори я определят като обезпечителна отговорност, отговорност за чужди действия, чието основание е произходът и упражняването на родителските права, както и съвместното живеене на родителя с детето.

Литература

- [1] Бойчев Г. Юридическа отговорност, С., 1994.
- [2] Милкова Д. Обща теория на правото. С., 2000.
- [3] Златарев Е. Основи на правото. С., 2003.

За контакти:

Добротмир Чавдаров Добрев, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Юридически факултет, студент четвърти курс, специалност право, тел: 0889559445, e-mail: dobromir_dobrevvv@abv.bg

Милен Розенов Методиев, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Юридически факултет, студент четвърти курс, специалност право, тел:0889490251, e-mail: tozuka_2000@abv.bg

Марян Иванов Димитров, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Юридически факултет, студент четвърти курс, специалност право

Цветомир Валтер Цветанов, Русенски университет „Ангел Кънчев”, Юридически факултет, студент четвърти курс, специалност право.

Рецензент: доц. д-р Е. Куманова

Повереникът – страна или не в наказателния процес

автор: Маргарита Иванова

SUMMARY

Bulgarian legal theory views for procedural position of attorney are quite contradictory. Some authors believe that it is constituted as a party to the proceedings, others are of the opinion that realize only representation, without having their individual rights. The both positions will be reviewed and justified in this report.

Key words: attorney, criminal trial, defense.

УВОД

Повереникът, като правна фигура, не се радва на такава популярност в обществото, както правната фигура на адвоката, прокурора или съда например. Не са много онези граждани, които знаят каква точно е ролята на повереника, ако не са юристи или не им се е налагало да ползват услугите на повереник. Всъщност това е лицето, което защитава правата и законните интереси на пострадалия, частния тъжител, частния обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник в едно наказателно производство чрез сключване на договор за мандат между съответния гражданин и адвоката – повереник с оформяне на писмено пълномощно.

Правото на повереник е един от важните елементи на правото на защита на лицето, претърпяло имуществени и/или неимуществени вреди от престъплението. Повереникът встъпва в процеса като процесуален представител от момента, в който може да встъпи и лицето, претърпяло вреди от престъплението. Еднозначни ли са обаче законът, съдът в своите тълкувателни решения и практиката за процесуалното положение на повереника, ще видим по-надолу и ще съпоставим мненията на някои от най-видните български правни теоретици.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Преди да изясним дали повереникът е страна или не, ще трябва да видим първо дали е субект на наказателния процес и какви права има като такъв.

Субектите на наказателния процес са онези активно или пасивно легитимирани да участват в едно висящо производство лица, които извършват процесуални действия в рамките на основна процесуална функция (обвинение, защита или ръководно-решаваща) или в рамките на функция по предявяване и обосноваване на граждански иск (или на отговаряне по него), лица, които отстояват свои или представлявани права и законни интереси и притежават процесуални права или правомощия за активно процесуално поведение, отнасящо се до хода на производството. [2]

От това определение и от казаното по-горе следва, че повереникът като процесуален представител на пострадалия, гражданския ищец и ответник, частния тъжител и частния обвинител може и е субект в наказателното производство. Като такъв той заема особено положение в процеса – не участва в положението на гражданин, не е длъжностно лице и не е процесуален орган. Той е процесуален представител на правата и законните интереси на определени физически и юридически лица и с действията, които извършва, прилага специализирани правни знания.

Страните в наказателния процес са и негови субекти. Не всички субекти на процеса обаче са и страни в него. Такива са онези субекти на процеса, които в едно висящо производство повдигат и поддържат обвинението или отговарят по него, които предявяват и обосновават граждански иск или отговарят по него.

От казаното дотук се стига до извода, че пострадалият, частният тъжител, частният обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник са страни в процеса. Валидно ли е това обаче за техните повереници? В теорията съществуват противоположни мнения.

Застъпниците на становището, че повереникът не е страна в процеса, базират своите изводи на новото решение на НПК, където страните в процеса са изчерпателно изброени (чл. 253) и където фигурата на повереника действително не се сочи като страна. В отменения чл. 252 той се посочваше изрично, наред с прокурора, подсъдимия и защитника, частния тъжител и частния обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник. Според съдебната практика "повереникът не е страна в наказателния процес, поради което процесуалния закон не регламентира неговите самостоятелни права, за разлика от тези на защитника, уредени в чл. 99 от НПК... повереникът няма свои самостоятелни процесуални права, а упражнява тези на доверителя си, като му оказва правна помощ при реализирането им. [4]

Правата на защитника на обвиняемия са регламентирани изчерпателно в общите правила на закона (чл. 99, ал. 1 НПК). За повереника няма такава разпоредба. Член 100, ал.3 НПК препраща към чл. 91-93 НПК по отношение на това кой може и кой не да се конституира като повереник, какви са основанията за отвод и самоотвод, какъв е редът за упълномощаване, тоест, тези правила, които важат за защитника на обвиняемия, важат и за повереника. Прави впечатление обаче, че чл. 100, ал. 3 не препраща към чл. 99, ал.1 – там, където са изброени правата на защитника. Това означава, че те не се отнасят за повереника, а оттам – и че повереникът няма свои самостоятелни права. Той осъществява защитата на базата на упълномощаването, без да извършва каквито и да е действия, за които не е изрично упълномощен. В чл. 99 от НПК са изброени съвсем конкретни права и задължения на защитника, неговите лични права и задължения, които в много отношения са различни от тези на обвиняемия, съответно подсъдимия, тоест защитникът разполага със собствен кръг от процесуални права и задължения, докато повереникът няма различни от тези на своя довереник. Повереникът разполага само с правата и задълженията на довереника си и затова не може да се твърди, че е страна в процеса.

Според проф. Маргарита Чинова в цитираното по-горе съдебно решение не е съобразен факта, че пострадалия има свои собствени процесуални права, въпреки че те не са регламентирани в една обща разпоредба, както са регламентирани правата на защитника по чл. 99 от НПК, а са уредени в различни текстове. [8] Такива са: правото му да участва при предявяване на разследването (чл. 227, ал.3 НПК), да прави искания, бележки и възражения, след като проучи материалите по делото (чл. 229 НПК), да присъства при извършване на действия по разследването с разрешение на органа на досъдебното производство (чл. 224 НПК), да обжалва постановленията на разследващия орган и на прокурора (чл. 200 НПК), да обжалва постановената присъда (чл. 318, ал. 6 НПК) и прочие.

Тези права, които принадлежат на пострадалия, по силата на закона принадлежат и на повереника. Те са неговите самостоятелни права, независими от тези на пострадалия. Затова по-приемливо е да се смята, че повереникът е страна в процеса, независимо от факта, че не е сред изброените страни в чл. 253 НПК. Тук е необходимо тълкуване съгласно духа на закона, а не съгласно буквата на закона, тъй като ограничаването на правата на гражданите, които защитават чужди права и законни интереси неминуемо оказва негативно влияние и върху правата на лицата, които те представляват и чиито права и интереси защитават.

В чл. 248, ал. 2, т. 3 НПК се казва, че съдията-докладчик проверява "допуснато ли е на досъдебното производство отстранимо съществено нарушение на процесуални права, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия или на неговия защитник, на пострадалия или на неговите наследници". Това изброяване е изчерпателно и прави впечатление, че ограничаването правата на повереника не се смята за съществено процесуално нарушение и не подлежи на съдебен контрол. От тук следва, че регламентираниите права на повереника са едно правно нищо, щом тяхното нарушаване не се смята за нарушение. В хипотеза, в която повереникът не е бил допуснат да се запознае с материалите по делото при предявяване на разслед-

ването, или не му е осигурена възможност да направи искания, бележки и възражения, неминуемо ще се засегне правото на защита на пострадалия. В този дух Върховният съд е издал решение, в което се казва, че “съдията-докладчик, а впоследствие и съставът на съда следва да съобразяват и нарушенията на правата на съответните защитници и повереници, доколкото процесуалната им функция се свежда единствено до обслужване на интересите на обвиняемия, съответно на гражданския ищец или ответник”. [7] Това означава, че разпоредбата на чл. 248, ал. 2, т. 3 НПК трябва да се тълкува разширително – редно е съдията-докладчик да приеме, че е допуснато съществено процесуално нарушение не само когато са засегнати правата на пострадалия, но и когато са ограничени правата на неговия повереник. По този начин ще се гарантира осигуряването на правата, установени за гражданите, които вземат участие в наказателното производство.

Правната същност на повереника е доста интересна. Той защитава правата и законните интереси на своите доверители и във връзка с правоспособността, конституирането и процесуалния статут на повереника се прилагат, както казахме и по-горе, съответно правилата на защитника. “Съответно” приложение на процесуалния режим означава, че следва да се съобразят характерните особености и разликите в процесуалното качество на онези граждани, които имат право да упълномощават повереник, както и същността на осъществяваната от тях процесуална функция [2], тоест той е защитник, независимо от това, дали доверителят му изпълнява процесуална функция по обвинение или по защита.

Тук възниква въпросът, редно ли е той да се съобрази изцяло с исканията на пострадалия по силата на акта за упълномощаване или също както защитника на обвиняемия трябва да следи за непреминаване рамките на закона. Как би следвало да постъпи повереникът, ако неговият доверител претендира повече от това, което му се следва? Може ли той да отхвърли предложението на доверителя си за претендирано обезщетение, което излиза извън границите на разумното или да се откаже от упълномощаването, в случай, че не постигнат съгласие? Отговорът би трябвало да е положителен. Повереникът не може сякаш да следва желанията на своя доверител, така, както и защитникът на обвиняемия не може да изпълнява желанията му, ако с това законът ще бъде нарушен. Това допълнително затвърждава идеята, че повереникът има свои самостоятелни права, наред с изброените по-горе, което от своя страна означава, че той може и се конституира като страна в наказателния процес.

Привърженици на това становище са много автори, сред които акад. Стефан Павлов [3], проф. Иван Сълов, проф. Никола Манев и редица други. След всичко, казано по-горе, това е най-логичният извод. Фактът, че повереникът като страна в процеса не е споменат в новия Наказателно-процесуален кодекс, говори по-скоро за недоглеждане от страна на законодателя. При един задълбочен прочит на кодекса можем да стигнем до заключението, че всъщност идеята на закона е съвсем друга по отношение на фигурата на повереника от това, което може да се направи като извод от буквалния прочит на чл. 253. Проф. Маргарита Чинова е на мнение, че тази неуреденост е съпровождана с много реални трудности и с много несправедливи практически резултати. [8]

Наказателно-процесуалният кодекс не урежда нито една хипотеза на задължителна защита от адвокат за лицето, претърпяло вреди от престъплението, нито в досъдебната, нито в съдебната фаза на процеса. Той урежда доброволна защита за съдебната фаза по назначение от адвокат за частния обвинител, частния тъжител, гражданския ищец и ответник. (чл. 100, ал.2 НПК). За това е необходимо лицето да представи доказателства, че не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, или че желае да има повереник, или пък ако интересите на правосъдието го изискват, тоест съдът назначава защитник, само по искане на лицето.

За досъдебната фаза не е предвидена такава безплатна помощ, макар че това не е логично. Не би следвало да има причина да не може да се назначи повереник в досъдебната фаза, а да може в съдебната. Известно е, че и в европейското законодателство не е въведен задължителен стандарт за предвиждане на подобна хипотеза. „Държавите членки гарантират, че жертвите разполагат с достъп до правна помощ, когато имат статут на страна в наказателното производство. Условието или процесуалните правила съгласно, които жертвите получават достъп до правна помощ, се определят от националното право.”[1] Ето защо не може да се каже, че НПК е в противоречие с европейските наказателноправни норми. Той дори дава възможност на частния обвинител, частния тъжител, гражданския ищец и ответник не само да получат правна помощ с предоставеното им право да упълномощават повереник, но и предвижда хипотези, в които да се назначи служебно адвокат за защита на техните права и законни интереси.

Има обаче посочени в закона случаи, при които определени лица получават задължително правна помощ. Това са малолетните, непълнолетните, недееспособните и ограничено дееспособните жертви на престъпления. (чл. 101, ал. 1 и 2 НПК). Тази защита е абсолютно задължителна и за нея се назначава особен представител, който изпълнява функцията на повереник, (чл. 101, ал. 3 НПК), независимо от волята на тези лица или на техните родители, попечители или настойници. Това е още един пример в подкрепа на становището, че повереникът има самостоятелни процесуални права и следователно се явява страна в наказателното производство – след като е назначен служебно, (макар и като особен представител), той ще има свои собствени права и свои собствени задължения. Те бяха изброени по-горе.

Въпросът, който в тази връзка се е поставил в практиката е дали ако пострадалият страда от психично заболяване и поради него не разбира свойството и значението на извършеното и не може да ръководи постъпките си, а няма назначен настойник или попечител, може да му се назначи особен представител по силата на чл. 100, ал. 2 от НПК. В това отношение Върховният касационен съд има доста противоречива практика. Според някои решения [6] трябва да му бъде назначен такъв представител, иначе обратното би означавало грубо погазване на неговите права, което е процесуално недопустимо, независимо че буквалния прочит на разпоредбата изисква да има противоречие на неговите интереси с тези на попечителя/настойника. Според други решения обаче такова лице може да се конституира като частен обвинител и граждански ищец. В този случай, се казва, има нарушение, но то не е от съществен характер. [5]

Тези и други противоречия предполагат разширително тълкуване на едни или други норми, а също и налагат конституиране на недееспособни като страни в наказателния процес. Това би могло да се избегне, ако в закона се въведе абсолютно задължителна защита на малолетни и недееспособни, както и на лицата, които не владеят български език.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В настоящото изложение беше направен опит да се представи накратко същността на повереника като процесуален представител на лицата, увредени от престъпни посегателства. Спорът, дали той е страна в наказателния процес или не е, съществува отдавна. Обърна се внимание на факта, че и съдебната практика е доста противоречива в това отношение. Аргументите в подкрепа на първото становище са много по-сериозни, въпреки че законът урежда обратното. Единно становище по въпроса може да бъде изградено само при едно бъдещо изменение на закона, с което тези противоречия да бъдат изчистени, за да не бъдат гражданите ощетявани и да могат пълноценно да упражняват правата си в наказателното производство.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1]. Директива 2012/29/ЕС
- [2]. Манев, Н. Наказателно-процесуално право, София, 2010
- [3]. Павлов, Ст. Наказателен процес на РБ, София, 1997
- [4]. Р-365-2012-I н.о.
- [5]. Р-466-2011-II н.о.
- [6]. Р-499-2008-III н.о.
- [7]. Тълкувателно решение №2 от 2002 г.
- [8]. Чинова, М. Досъдебното производство по НПК, София, 2013

За контакти:

Маргарита Иванова Иванова, Юридически факултет, Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 0885013368, e-mail: m_ivanova77@abv.bg

Рецензент: проф. И. Сълов

Следи от огнестрелни оръжия

автор: Радомир Хараланов Хараланов

Traces of firearms: Forensic study of the traces of the crime is directed to the discovery, fixation, seizures, testing, evaluation and use in the investigation of crimes. The use of firearms in the commission of an offense gives rise to different material traces of the scene.

Key words: Law, crime

ВЪВЕДЕНИЕ

Криминалистическото изучаване на следите от престъплението е насочено към откриването, фиксацията, изземването, изследването, оценката и използването им при разследването на престъпления. Използването на огнестрелно оръжие при извършването на престъпление води до възникването на различни материални следи на местопроизшествието...

ИЗЛОЖЕНИЕ

Образуваните следи от огнестрелни оръжия зависят от много фактори: модела на оръжието, използваните боеприпаси; условията на извършването на престъплението; действията на извършителя за подготовка, реализиране на престъпния умысел и прикриване на престъплението. Откриването, фиксирането, изземването на тези следи осигурява успешното провеждане на съдебно-балистичните и комплексните експертизи при разследването на престъпления. Следите от използване на огнестрелни оръжия при извършване на престъпления може да бъдат класифицирани в няколко основни групи:

1. Следи предмети: оръжие, боеприпаси, както и отделните частици от тях (гилзи, куршуми, концентратори), различни предмети, в които е било опаковано самото оръжие – платове, хартия и др.; микрочастици, недоизгорели барутни частици, следи от нагар.

2. Следи от взаимодействието на оръжието и боеприпасите с различни предмети: пробойни, вдлъбнатини, повредени предмети (стъклени, керамични). Към тази група спадат също и следите по човешкото тяло – разкъсвания, изгаряния, нагар и др.

3. Гилзи, проектилите и телата (ръцете, дрехите, лицето – на стрелялия и потърпевшия) – те са най-голяма група, като количествен материал. Бих могъл да кажа, че в балестичните центрове, те са най-основното и често срещано като явление – доказателство от местопроизшествието.

Следи от механично действие на барутни газове. Срещат се при изстрел от 5-10см и зависят от три фактора; количеството и качеството на барута, интензивността на горене и характера на преградата. Те могат да причинят разкъсвания на мястото на входния отвор.

Следи от термично действие на барутни газове – обгаряния, прегаряния, запалвания. Срещат се при близък изстрел и зависят от барутния заряд, дължината на цевта и характера на преградата.

Следи наслоения от частици от сажди, ражда и оръжейно масло. Те образуват пояс на метализация и замърсяване. Поясът на метализация и замърсяване за първи път в света е открит и описан от известния руски хирург проф. Пирогов.

Методите за доказване на следи от изстрел по ръцете и дрехите на конкретни лица са две основни групи:

- Доказване на наличието на следи от неизгорели барутни частици чрез ограничен анализ.

- доказване наличието на следи от капсулния състав на боеприпасите.

При изстрел с огнестрелно оръжие възникват едновременно няколко основни процеса, които имат значение за образуване на следите и другите вещества дока-

зателства. Първият от тях е топлинният процес. При пълното развитие на този процес температурата на изстрела достига 3000 °C, в определени случаи дори минава тази стойност. Това разбира се, има и своето голямо значение за следите. Налягането е следващият процес. Той е в процес на изгарянето на барутният заряд – като в самото начало той е между 200-350 атмосфери, а в самият край в някои случаи дори до над 3500 атмосфери. Куршумите, които се движат спираловидно, са по точни, точно като топка, която е хвърлена. За да се създаде спиралният ефект, се правят жлеbove в цевта, така куршумът се завърта, вместо да се изстреля направо. Жлебовете в оръжието оставят отличителна следа, върху всеки куршум, уникална колкото пръстовите отпечатащи. По-голямо значение има топлинният процес. Ако нямаме пълното му развитие не е възможно да се получи нужното налягане в оръжието, а оттам и максималната скорост и очакваната ударна сила на куршума.

Едновременно с топлинния процес и с налягането обаче протичат и някои други процеса – като физични, химични и механични процеси.

На тъмно пламъкът от изстрела може да се види на разстояние 1-1, 5 км. Характерно е, че скоростта на светлината превишава многократно скоростта на куршума и затова както сполучливо се отбелязва, „свидетелите виждат следите от престъплението преди самото престъпление“.

От изстрел се образуват два основни вида следи – следи отражения; както и други следи. Първата група следи – позволява на разследващите да установят идентификацията на самото оръжие, ако това е невъзможно, да се определи – груповата му принадлежност; втората – да се изяснят всички други обстоятелства по делото, които са пряко свързани от местопроизшествието. Следи отражения се образуват върху куршумите и гилзите. Всеки производител на оръжие използва собствена техника, при издълбаване на цевта, като оформя нарезни полета и жлеbove. Нарезните полета са изпъкнатите участъци, а жлебовете са вдлъбнатите между тях. С нарезните канали, куршумът се изстрелва спираловидно и е стабилен по време на полета. Оставят малки следи върху всеки изстрелян куршум. Тези следи, помагат в на балистицит, да установят модела и калибърът на оръжието. Когато се вгледат по детайлно, под въздействието и напредването на науката в това число и на микроскопите, които фокусират обекта повече от 200 пъти, се откриват микроскопични несъвършенства в нарезните канали. Неравните ръбове оставят следи, известни като следи или набраздяване върху всеки изстрелян куршум. Ако набраздяването, или набраздените следи от цевта са еднакви, то имаме съвпадение между куршума от местопрестъплението и конкретното оръжие. Така се идентифицира оръжието на убийство. По следите върху куршума и гилзата може да се идентифицира оръжието от местопрестъплението, защото те притежават достатъчно частни идентификационни признаци в резултат на механизма на образването им под влияние на топлинния и други процеси при изстрела, на атмосферното налягане. Характеризират се с устойчивост поради трайността на следовъзприемащите обекти.

Вторичните следи се образуват само при определени условия – малко разстояние между следообразуващия и следовъзприемащия обект респективно, както и нормалното протичане на процеса при изстрела. Тук имаме една особеност, че тези следи подлежат на бързи изменения под влияние на външните фактори. Вторичните следи имат за цел три основни предназначение в разследването:

1. Да установят разстоянието, от което е произведен изстрелът;
2. Да установят времето на изстрела;
3. Определяне на груповата принадлежност на огнестрелното оръжие, както и дали следите са оставени от първият или от следващите изстрели.

Често срещани в практиката случаи е липсата на споменатите вторични следи. В този случай, тяхната липса води до заключението, че изстрелът не е произведен от упор или от близко разстояние.

Следите от куршума върху обектите на местопроизшествието позволяват да се определи посоката на изстрела, груповата принадлежност на оръжието, входния и изходния отвор, както и каналът, през който преминава куршумът. Може да се изтъкне, като важно обстоятелство, че огнестрелните повреди върху човешкото тяло се образуват пробойни рани, които могат да бъдат два отвора – или това са слепи пробойни или касателни огнестрелни рани. Първият вид се характеризира с това, че входния отвор има обикновено малки размери, кръгла форма и разкъсвания по кожата, налице е и добре познатият за разследващите – пояс на замърсяване както и метализация. За разлика от входния при изходния отвор липсват други увреждания. Най-често той е с неправилна форма, звездообразна, като размерът зависи главно от скоростта, с която се е движел куршумът. Обичайно на един входен отвор съответства една изходна рана. В случай, че куршумът е заседнал в човешкото тяло се образуват слепи пробойни рани. За тях можем да кажем, че се характеризират с входен отвор, канал на дъното на раната. Те се причиняват от неголяма скорост на куршума. За да открием, къде е местонахождението на куршума в човешкото тяло, се използва рентгенов апарат от хирурзите – патоанатоми. Касателните огнестрелни наранявания се образуват, в случай че куршумът не прониква в тялото, но предизвиква рана, в някои случаи с по-голямо дълбочина, в други с по-малка. Често пъти предвид нанесените увреждания може да се определи и видът на самото огнестрелно оръжие.

Следи от изстрел могат да се открият върху много други прегради като например: дърво, стъкло, както и някои видове тъкани. Като най-често входният отвор има кръгла форма, а изходния по-голяма, неправилна форма – в много от случаите, уврежданията на обекта, през който преминавал куршумът са по-големи.

В някои от случаите в практиката, на местопроизшествието могат да бъдат намерени следи от човешко тяло – човешки ръце, крака, както и от мозъчно вещество. От криминалистична гледна точка, за да представлява един обект огнестрелно оръжие, той трябва да отговаря на няколко критерия, на първо място това е:

1.Огнестрелност. Понятието на този термин означава, че за изхвърлянето на снаряда и придаване на необходимата му кинетична енергия се използва силата на налягане на барутните газове, отделяни при изгарянето на барут или друга взривна смес.

2.Оръжейност. Понятието на този термин означава, че даденият снаряд, притежава достатъчно сила за изпълнение на целевото си предназначение да наанеса поражение. Целевото предназначение се реализира от конструкцията, която следва да има три основни части и механизми – 1.цев; 2.стрелящ механизъм; 3.заклучващ механизъм.

3.Надеждност – Тя включва: наличие на необходимите конструктивни части (най-малкото – цев, затварящ и стрелящ механизъм); взаимодействие на конструктивните елементи в съответствие с предназначението им да бъде произведен изстрел; обезпечена безопасност за стрелящия и за околните при произвеждане на изстрел – този критерий не е задължителен за самоделните оръжия.

Нека посочим няколко механизма при откриването, оглеждането и изземването на оръжие. На първо място, установяване разположението на оръжието. То се определя спрямо околните предмети и други трайни ориентирни. За целта се измерва разстоянието от дулния срез на цевта до две постоянни точки – например трайни ориентирни. Следващият етап е фотографването. То се характеризира с необходимостта да се направят възлови и детайлни снимки, които да отразяват размера и разположението на оръжието спрямо останалите елементи и предмети от обстановката на местопроизшествието. Отбелязването на мястото на оръжието се извършва чрез поставяне или маркиране на отметки (очертаване с тебشير или забиване на пръчки в местата, където лежат основни негови части – дулният срез както и чукчето). След това се поставя огнестрелното оръжие в чиста бяла хартия. Хващането на

оръжието трябва да е сигурно, да бъде без колебливи движения. Това може да стане с едната или двете ръце в местата с най-малка вероятност за наличие на биологичен материал и дактилоскопни следи. Определянето на калибърът на оръжието се установява с помощта на шублер. Напречният срез на цевта може да се схематизира и да бъдат нанесени измерните стойности. Ако измерването на калибъра създава опасност за заличаване на следи, намиращи се в оръжието, или има опасност да се произведе изстрел, по-добре е измерването да стане в лаборатория. В България, както и в някои други страни е прието за калибър, да се приема диаметърът на канала на цевта, измерен между полетата на нарезите, а в други европейски страни се приема диаметърът между нарезите. Това означава, че две оръжия с еднакъв калибър, но определен по различни начини, ще се различават по диаметъра на канала на цевта. В някои случаи, може да имаме и събиране на изпаднали от оръжието частици. Ако по хартията, по която оглеждаме оръжието, има изпаднали частици, те се събират за допълнително изследване. Маркирането на оръжието го имаме за цел, да се поставят нужните знаци, които да го свързват с местопроизшествието и да се ограничат възможностите за неговото обръкване с друго или подменяне. Маркирането може да се извърши по два начина. Единият е със стоманен писец, да се нанесе надпис върху детайл, който не може лесно да се демонтира. Другият е чрез прикрепване на етикет с помощта на здраво закрепен конец. Оръжието е сравнително тежко и ако не е опаковано неподвижно, при пренасянето или транспортирането в някои случаи се движи свободно в опаковката. Това води до разрушава на следите от него. За опаковка се използват твърди опаковки – например кутии и оръжието се фиксира в тях чрез подръчни приспособления и привързване. Желателно е опаковката да се запечата добре, както и да се надпише. Последният етап е – описание в огледния протокол. В него се записват всички установени при огледа на оръжието маркировки и обозначения, състояние, особености, външен вид, марка, модел (ако е фиксиран), както отрити и иззетите следи във връзка с него.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проблемът с изследването на следите от огнестрелни оръжия от место престъпленията е основен. Те са съществен и важен фактор в процесуалноследствените действия, основата на които се доказва и приема в съда.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Цеко Цеков, „Криминалистика“, изд. „Сиела“ 2006г.;
- [2] Симеон Йорданов, „Оглед на местопроизшествие“, изд. МВР, гр.София 2004г.;
- [3] Румен Лазаров, „Огнестрелни оръжия със снижено ниво на звука и следи от използването им“, изд. „Строител“ 2012г.

За контакти:

Радомир Хараланов Хараланов, Юридически факултет, РУ „Ангел Кънчев“ гр.Русе, e-mail: radomirharalanov@yahoo.com, телефон: 0888535096

Рецензент: доц. д-р Л. Георгиев

Непреодолима сила и стопанска непоносимост

автор: Евгения Манова

Force majeure and economical unbearableness: *This report justifies the cases we base on force majeure and economical unbearableness in the commercial law. The paper suggests when and how we may use these two institutes. It introduces the law students to the cases of default when one of the contracting parties fails to perform obligation and it is exonerated. The report also shows the differences between force majeure and economical unbearableness.*

Key words: *force majeure, economical unbearableness, commercial law, exonerate, default*

ВЪВЕДЕНИЕ

Неизпълнението по търговски сделки е подчинено на общите и конкретни правила, които се прилагат при неизпълнение на задълженията по облигационни правоотношения. Изпълнението може да бъде пълно или неточно. Неточното от своя страна бива частично, забавено и лошо изпълнение. Длъжникът ще отговаря за неизпълнение на свое задължение, когато то е причинено от виновното му поведение. В търговското право отсъствието на виновно поведение от страна на длъжника не е основание за освобождаване от отговорност. Изключение са случаите, в които длъжникът може да се освободи от отговорност по търговска сделка и те са изрично посочени в търговския закон.

Длъжникът по търговска сделка носи отговорност за неизпълнение на задължението, освен ако успее да докаже, че причината не може да му се вмени във вина. Основанието е разпоредбата на чл. 306 ТЗ, която урежда непреодолимата сила като обективна причина за невъзможност на изпълнението. Институтът на стопанската непоносимост е уреден в чл. 307 ТЗ и се прилага при икономическа невъзможност на престацията. При нея изпълнението на задължението става изключително обременително за длъжника в резултат на обстоятелства, настъпили след сключването на сделката. В тези две законови хипотези длъжникът не е отговорен за неизпълнението.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Длъжникът по търговска сделка не отговаря за неизпълнението, причинено от непреодолима сила. Невъзможно е позоваването на непреодолима сила, ако длъжникът е бил в забава, когато е възникнала невъзможността за изпълнение. Непреодолимата сила е непредвидено или непредотвратимо събитие от извънреден характер, което във възникнало след сключване на търговската сделка. Длъжникът в подходящ срок трябва писмено да уведоми другата страна за непреодолимата сила, както и за възможните последици от нея. При неуведомяване се дължи обезщетение за настъпилите от това вреди. Изпълнението и свързаните с него насрещни задължения спират, докато трае непреодолимата сила. Ако кредиторът няма интерес от изпълнението, може да прекрати договора. Същото право има и длъжникът по сделката.

Разпоредбата на чл. 306 ТЗ въвежда шест кумулативни предпоставки, при едновременното наличие, на които длъжникът не отговаря за неизпълнението.

Първата предпоставка е сключената сделка да е търговска, без значение от какъв вид – относителна, абсолютна или предполагаема. Важно е да бъде търговска за длъжника, но не е необходимо да е такава и за кредитора. Няма изискване страните да са търговци.

Втората предпоставка е непреодолимата сила да е налице преди момента на падежа. Ако при настъпването на падежа, длъжникът е във виновна забава, не може да се приложи чл. 306 ТЗ. Непреодолимата сила трябва да е възникнала след сключване на сделката. Ако събитието е настъпило преди или по време на сключването, сделката е нищожна поради невъзможен предмет. Събитието, което се явява

непреодолима сила за длъжника трябва да е непредвидимо и непреодолимо. Непредвидимостта трябва да е обективна, като се преценява с оглед на конкретните обстоятелства. Длъжникът не е могъл и не е бил длъжен да предвиди невъзможността за изпълнение в конкретната обстановка. Събитието и неговите последици трябва да са непредотвратими. Необходима е причинна връзка между събитието и невъзможността за изпълнение. Отрицателните страни на обективната и субективна преценка за непредотвратимостта на събитието се отстраняват, ако тя се преценява с оглед на субектите, които сключват подобен вид сделки – еднотипни по предмет и условия, с конкретната сделка. Непредотвратимостта би трябвало да се преценява с оглед на случая, времето и мястото.

Третата предпоставка за изключване на отговорността е длъжника да уведоми писмено в подходящ срок другата страна в какво се състои непреодолимата сила и възможните последици от нея. Подходящият срок е време за което другата страна няма да понесе повече загуби, отколкото ще понесе само от неизпълнението. При неуведомяване в подходящ срок, длъжникът дължи обезщетение, което не е свързано с неизпълнението, а с последици настъпили заради неуведомяването.

Четвъртата предпоставка е спиране на изпълнението докато трае непреодолимата сила, както и спиране изпълнението на свързаните с тях насрещни задължения. Мораториумът е уреден в член 306 (4) ТЗ. Този текст се прилага при сделки с продължително или периодично изпълнение и не е необходимо волеизявление на страните, защото действието настъпва *ex lege*.

Петата предпоставка е непреодолимата сила да е пряка, непосредствена причина за неизпълнението на длъжника.

Шестата предпоставка, която освобождава длъжника от отговорност е след като отпадне непреодолимата сила, длъжникът да продължи изпълнението. Член 306 (5) ТЗ обуславя потестативно право за прекратяване на сделката. Това условие може да се реализира, когато страната, която упражнява правото няма интерес от изпълнението. Прекратяващата страна трябва да се позове на своя отпаднал интерес.

Правото за прекратяване принадлежи и на двете страни до сделката и може да се упражни извънсъдебно. Прекратяването има действие за в бъдеще и не засяга вече престираното. Длъжник няма право да се позовава на непреодолима сила, когато задължението му е парично.

В съответствие с международната практика, Българската търговско-промишлена палата издава сертификат за настъпила непреодолима сила – сертификат за форсмажор. Това е документ за освобождаване от отговорност, който се издава въз основа на молба от български търговец, изпаднал в обективна невъзможност да изпълни задълженията си по търговска сделка поради възникнали форсмажорни обстоятелства – пожар, природни бедствия, аварии, войни, правителствени забрани и други. Към молбата трябва да се приложат документи, издадени от независима организация, доказващи безспорно настъпилите форсмажорни обстоятелства. Сертификатът може да се издаде на език, избран от молителя и се приема за доказателство в български и международни арбитражни инстанции.

Съществуват случаи, в които от породили се след сключването на сделката обстоятелства, изпълнението става изключително обременително за длъжника. За да не изпадне в стопанско разорение в Търговския закон е уреден института на стопанската непоносимост. Тя има за цел да коригира радикалното несъответствие на престациите през призмата на справедливостта и добросъвестността.

Всяка от страните по търговска сделка може да иска изменение или прекратяване на договора изцяло или от части, когато са настъпили обстоятелства, които изключват отговорността за неизпълнение. Тези обстоятелства настъпват след сключването на договора, страните не са могли и не са били длъжни да ги предвидят.

Стопанската непоносимост се прилага само при двустранни, възмездни и комутиативни договори. Договорът трябва да е синалагматичен, за да може да се приложи разпоредбата на 307 ТЗ. Виновната забава на изпълнението изключва приложението на института на стопанската непоносимост. Част от фактическия състав на стопанската непоносимост изисква след сключване на сделката да е настъпило обстоятелство, което има извънреден, необичаен характер. Разпоредбата на чл. 307 ТЗ изрично изисква страните да не са могли и да не са били длъжни да предвидят настъпването на обстоятелството. Характерът на това непредвидено обстоятелство трябва коренно да нарушава приблизителната еквивалентност на стойността на насрещните престации. При виновна или невиновна невъзможност, както и начална невъзможност не може да се приложи разпоредбата на чл. 307 ТЗ. Изпълнението по договора не трябва да е завършено, а при двустранно изпълнение на задължението, никой от страните не може да се позовава на стопанската непоносимост. Стопанската непоносимост е приложима спрямо тази страна, която още не е изпълнила и не е започнала изпълнението, която може да реализира свое потестативно право при възможно, но изключително обременително изпълнение.

Сделката трябва да е търговска, за да може да се приложи стопанската непоносимост. Упражняването на потестативното право да се измени или прекрати договора става само съдебно чрез конститутивен иск. Позоваването не може да стане чрез възражение срещу иск за изпълнение от насрещната страна. Съдът е обвързан от петитума на иска. След установяване на явната несправедливост или недобросъвестност, съдът може да прекрати или измени договора. Съдът трябва да преценява в конкретната ситуация – условията на договора, икономическото състояние на длъжника и последствията от евентуално изпълнение в конкретната стопанска обстановка, тъй като добросъвестност и справедливост са относителни и субективни категории. От значение е дали длъжникът ще се запази като стопански субект и след евентуалното изпълнение.

Основната причина за сключването на търговски сделки е печалбата и за двете страни по сделката. За едната тя може да е по-голяма, а за другата по-малка. Но водещият принцип при тях е, че договорът има силата на закон за тези, които са го сключили. В момента на сключване на договора, страните трябва да са наясно с последиците не само при изпълнение, но и при неизпълнение. Всяка търговска сделка носи своя стопански риск, а приложението на стопанската непоносимост може да засегне сериозно интересите на едната от страните. Обвързването на съда с петитума на иска може да е крайно неблагоприятно и да оцети едната страна по договора. Не е оправдано съда да може да прекрати договора, тъй като страните по сделката са поели стопанския риск при сключването. Правомощието на съда би следвало да бъде само изменение на договора спрямо новите стопански условия, но не и прекратяване. Това би създавало по-голяма сигурност в търговския оборот, защото няма да съществува възможност за прекратяване на договора при неизпълнение на едната от страните, а ще се запази договора и ще възпроизведе някакво действие и евентуално желани последици за изправната страна.

Институтите на непреодолимата сила и на стопанската непоносимост имат как-то прилики, така и съществени различия. За непреодолимата сила има специално изискване в законовата разпоредба обстоятелствата да се непредотвратими, а за стопанската непоносимост не се изисква. При стопанската непоносимост изпълнението е възможно, докато при непреодолимата сила невъзможността е обективна. На непреодолима сила страната може да се позове извънсъдебно и да прекрати договора. Прекратяването може да бъде поискано която и да е от страните по сделката, докато при стопанската непоносимост страната-длъжник трябва да се обърне към съда, който може да прекрати или да измени договора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Неизпълнението на задълженията по търговските сделки поражда вторично санкционно правоотношение между страните по договора. При неосъществяване на дължимия резултат неизправната страна понася последиците от неосъществяването на престацията. При непреодолимата сила и стопанската непоносимост неизпълнителната страна не понася санкция. За освобождаването от отговорност са необходими някои предпоставки и условия, които са посочени в търговския закон. При непазването на тези предпоставки и условия не могат да се приложат двата института на непреодолима сила и стопанска непоносимост. Тогава неизправната страна ще дължи изпълнение и лихви за забавата или обезщетение за претърпените вреди.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Стефанов, Г. Търговско право, В. Търново, 2005, 302-313.

[2] Ланджев, Б., Траян Лялев, Марио Бобатинов, Любен Караниколов, Златка Сукарева, Божана Неделчева, Петко Попов, Филип Рачев. Търговско право, С. 2004, 296-301.

[3] Apis 7 – Съдебна практика.

[4] www.bcci.bg

Американското законодателство в областта на безопасността на храните

автори: Зоран Николов, Пламена Йорданова, Дилияна Пеева,
научен ръководител: доц. д-р И. Желева

***American food safety law:** The history of american food safety law begins in the 19-th century. The most important object of regulation is protecting the health of the people. A part of the regulation is the obligation for approving the food before placing it on the market.*

Key words: Law, safety, history, health, regulation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Законодателството в областта на безопасността на храните в Съединените американски щати започва своето развитие още през 1800 година, когато се детерминира нуждата от засилена правна регламентация по отношение на съхранението и продажба на продукти в следствие на процесите на индустриализация и фалшификация на стоки. През 1906 година са приети Закон за храните и лекарствата и Закона за контрол върху месото. През 1990 година е приет Единен акт за етикетирание на продуктите. След 2000-та година се наблюдава модернизация на актовете за безопасност на храните, които разширяват полето на правоприлагане, предвиждат се нови видове наказания, определят се превантивните мерки, създават се стандарти за състава на храните, както и се осигуряват регулаторни механизми за одобрение преди пускането на пазара на продукта. Въвеждат се задължителни етикети за храните, които се делят на стандартни и алергенни.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Поради мащабния обхват на мониторинг и контрол, предвидени в законодателството на Съединените американски щати, съществуват множество агенции, отговорни за отделните етапи по създаване и съхранение на продукцията. Това са Агенция по храните и лекарствата, Американското министерство на земеделието, Агенция за опазване на околната среда, Агенция за акциз на алкохол и цигари, Федералната търговска комисия, Националната служба за морски риболов, Центрове за контрол и превенция на заболяванията, Митническа служба, Министерство на правосъдието на Съединените американски щати. Основни отговорности на Агенцията по храните и лекарствата са контрола върху храните (с изключение на месото), лекарствата, хранителните добавки, козметичните продукти, медицинските уреди, бутилираната вода, морската храна, "екзотично" месо и яйца в черупка. Основните задачи на Агенцията са инспектиране предприятия за производство на храни, преглед на безопасността на хранителните добавки и оцветителите, установяване на стандарти за етиктиране и други производствени стандарти, работа с чуждестранни правителства, за да се осигури безопасността на вносни продукти, действия, свързани с правоприлагането, безопасността на животинските лекарства, контрол върху опасни хранителни продукти и други. Агенцията ръководи своите дейности под надзора и контрола на Министерството на земеделието. Основни задачи на министерството са свързани с растителната и плодовата категоризация, мониторинг и контрол върху производството и съхранението на месо, определяне на стандарти при птицевъдство и преработката, и окачествяването на яйца.

Към министерството на земеделието е създадена инспекция по безопасност на храните, която регулира пазара за бързо хранене – хот-дог, сандвичи, супи с по-малко от 2 процента месо, пица, спагети. По отношение на яйцата четири агенции контролират тяхното производство и продажба. Агенцията по храните и лекарствата инспектира черупки на яйца, друга агенция - здравето на животните, трета агенция-

класовете яйца по размер и качество и четвърта агенция инспектира течни, замразени и яйчни продукти на прах.

Подобно е разпределението на отговорности между агенциите и по отношение на питейната вода – Агенцията по храните и лекарствата има специализиран орган, отговарящ за качеството на чешмяната вода, използвана за приготвянето на храна. Друга агенция регулира замърсителите в питейната вода, трета агенция има орган, следящ чешмяна вода, която се използва за пиене. Отделна административна структура осъществява контрол върху бутилираната вода.

Съществуват няколко подхода към веществата в храните във връзка тяхното етиктиране: свободният - представя конвенционалните съставки, разрешителен - изисква се одобрение за добавки, ГМО и нови храни; лимитиран - определя максимално допустими нива на замърсители и остатъци според предписаните граници и посочва безопасни нива на количествата вещества в продукта и забранителен подход - продуктът не може да се пласира на пазара.

Законодателството в областта на безопасността на храните в Съединените американски щати регулира и правния режим на хранителни добавки. По същество всяка съставка, добавени към храните, притежава техническа функция. За да бъдат използвани хранителни добавки, е необходимо те да бъдат одобрени преди да бъдат пуснати на пазара. За целта се подава заявление и въз основа на предоставените от производителя данни се прави оценка на риска. Хранителните добавки трябва да отговарят на определени изисквания - да са безопасни и да не подвеждат потребителите. Регулаторният орган е Агенцията по храните и лекарствата, която работи съвместно с Центъра за безопасност на храните, Центъра за безопасността на хранителните добавки и Американското министерство на земеделието. Ако добавката е за използване в месо или домашни птици, може да се прилагат по-строги стандарти.

С развитието на технологиите се създават нови вещества, които се използват в хранителната промишленост за запазване по-дълго вида и качеството на стоката. Съществуват т. нар. GRAS вещества, които са признати като цяло за безопасни при условие, че се използват по предназначение – за обща употреба в храни. Те не са хранителни добавки и не изискват преди пускане на пазара одобрение. Регулацията им зависи от неофициална процедура за нотификация.

По отношение на оцветяващите добавки според американското право представляват багрило, пигмент или друго вещество от растителен, животински, минерален или друг източник и когато се добавят към продукта са способни да придадат цвят. Те имат подобен регулаторен режим като хранителните добавки. Изискванията са за безопасното им използване в предвидените в закона количества. Те не бива да подвеждат потребителите.

По отношение на канцерогените през 1958 г. само четири човешки канцерогени са били известни, а днес съществуват над 200 канцерогена за човека и стотици други, които предизвикат рак при животните. Тази тревожна тенденция се противопоставя на т.нар. Минимална теория - Ако Агенцията по храните и лекарствата счете, че рискът за здравето на хората е толкова нисък (<1 на 1 милион) и вредните последици ще са пренебрежително малко, то тя допуска продукта на пазара.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От създаването на регулаторни механизми зависи спецификата на консумираната от съответната нация продукция, както и от отчитане на полезните нови изобретения. Същевременно е необходимо да се направи анализ на опасностите от продукти, чието съдържание би могло да измени човешкия организъм и да предизвика неблагоприятни последици върху бъдещите поколения.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Dominique Sinopoli, Bernd van der Meulen, Bryan Endres, lessons, 2014

[2] Sandra Hoffman, "Food safety policy and Economics", 2010

[3] Josling, T., D. Roberts, and D. Orden. (2004). Food Regulation and Trade: Toward a Safe and open Global System. Washington, DC: Institute for International Economics.

За контакти:

Зоран Георгиев Николов, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: zoran902@dir.bg, телефон: 0883688904

Пламена Валентинова Йорданова, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: s097048@uni-ruse.bg, телефон: 0886638623

Диляна Стойнова Пеева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: dspeeva@uni-ruse.bg, телефон: 0883410662

Научен ръководител:

Доц. д-р Иванка Желева, АИФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: izheleva@uni-ruse.bg, телефон: 0887746794

Рецензент:

Доц. д-р Кремена Раянова, 921

Правна регламентация в областта на безопасността на храните в Народна Република Китай

автори: Зоран Николов, Пламена Йорданова, Дилиана Пеева
научен ръководител: доц. д-р И. Желева

China's food safety law: *Chinese food safety is, a pressing issue for the Chinese people and for the rest of the world. The growth of China's food manufacturing sector and China's growth as a food exporter mean that it is increasingly important for authorities there to be able to regulate food production, manufacturing, and supply chains.*

Key words: *Law, safety, food, production, authority*

ВЪВЕДЕНИЕ

Безопасността на храните е належащ въпрос за китайския народ, както и за останалата част от света. Растежът на сектора за производство на храни в Китай е свързан със задачата на властите да регулират производството на храни и веригите за доставка. От 2008 година Китай е третият по големина вносител на храни и продукти от морски организми в САЩ. Износът на Китай е нараснал изключително през последните две десетилетия, като се започне от млечните продукти и се стигне до сол, алкохол и преработени храни.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Американската администрация по храните и лекарствата изисква сертифициране на безопасността на някои високо рискови продукти, въведени в САЩ от вносителите. Освен това администрацията притежава офиси в чужбина в най-малко пет държави, които следят мерките за безопасност на храните на страни, изнасящи за САЩ. Американската администрация по храните и лекарствата сега поддържа три офиса в Китайската народна република – в Пекин, Шанхай и Гуанджоу - с цел да се гарантира сигурността на операциите за производство на храни там.

В отговор на тези опасения Китай приема нов закон за безопасност на храните през 2009 година. Законът е в процес на разработване в продължение на около пет години по време, на които е бил прегледан от редица регулаторни органи и експерти в и извън Китай. Законът съдържа редица мерки, насочени към предотвратяване, така и за решаване на бъдещи проблеми с безопасността, като например вредни храни за кърмачета, боядисани кифли и отровно свинско месо. Като се има предвид продължаващата глобализация на предлагането на храни, по-специално значителното навлизане на продукти от Китай в САЩ трябва да се намери начини, чрез които да се наблюдава и оценява китайското законодателство за безопасност на храните и регулирането му. Законът е основно ангажиран с "ограничени" правни институти в три аспекта: като инструмент за гражданите; като съвкупност от норми и като отправна точка за нова регулаторна схема, уреждаща безопасността на храните, в която работят такива инструменти като специализирани стандарти, проверки от институции с по-висока компетентност, задължителни изземвания, определяне на базата на риска по отношение на хранителни заболявания и други.

Безопасността на храните зависи от регулаторна структура, както и от наличие на достатъчно образование и опит на експертите в системата. Законът за безопасност на храните от 2009 година е резултат от един почти тридесетгодишен процес. Той обхваща уредбата на регулаторни органи, урежда дейността на централни и местни агенции - инспектиране на хранително-вкусовата промишленост за производство и разпространение на продукция. Важно нововъведение по отношение на тези процеси е, че законът повишава нивото на прозрачност във вътрешните административни процеси, съдържа разпоредби относно потока от информация, както и

такива по отношение на външните процеси, т.е. осигурява по-ясна комуникация. Законът за безопасност на храните насърчава потребителите да участват във вземането на решения и да докладват при констатиране на лоши практики; насърчава предприятията и потребителските организации, а също и корпорации и браншови асоциации да се саморегулират и да създават високи вътрешни стандарти. Предоставя на съдилищата силата да присъждат обезщетения за вреди, когато не се спазват правилата за безопасност на храните. Законът дефинира обхвата на регулиране на безопасността на храните, както по веригата за доставки, така и в средите, където се борави с храни.

Фокусът върху цялостно управление на хранителната система е общо за законодателството в областта на безопасността на храните - "от фермата до трапезата". Изградени са механизми, които да централизират и консолидират управлението на безопасността на храните от страна на правителството. За тази цел се създава Комисия за безопасност на храните към Държавния съвет, която се отчита за дейността си пред Министерството на здравеопазването. Законът въвежда по-строги мерки - например проверка и изпитване, контрол на хранителни добавки, както и налагането на глоби и други административни наказания (терминирани на лицензирането, изземване на замърсени продукти или съоръжения). В тази връзка наказателният кодекс на Китай е изменен през 2010 година, за да включи наказания за производство на токсични храни. В чл. 106 от Закона за безопасност на храните е посочен компенсаторен механизъм, според който физически лица, претърпели вреди от дефектни хранителни продукти, могат да търсят обезщетение по съдебен ред. Законът предвижда обезщетение за причинени щети, което според чл. 113 е в размер на десетократно размер на покупната цена на стоката.

Законът разширява отговорността върху по голям кръг лица - от производителя, през доставчика до продавача на стоката и собственика на магазина. Отговорност носят и рекламните агенти за фалшиви реклами на храни, които въвеждат в заблуждение потребителите. Пример за приложение на закона за безопасност на храните е казусът с двама граждани Лу и Пан, които закупили двадесет кутии с юебин в супермаркет от веригата Санвей в град Кинуанг, които планирали да подарят на своите близки роднини и приятели. Общо те са платили приблизително 538 долара. Когато те се върнали у дома и дегустирали юебина, открили, че има "пясъчен" вкус. Решили да се свържат с производителя на продукта и погледнали етикета на опаковката, но не намерили почти никаква информация - нямало име, марка, количество, срок на годност, съдържание на продукта. Те също не могли да намерят адрес, лицензионни пълномощия или друга информация, свързана с производителя, изискващи се съгласно китайското право. Лу и Пан подали сигнал в местния клон на държавната администрация за индустрия и търговия, чиито органи разследвали случая и издали задължително разпореждане за изземване на продукцията, принуждавайки ответника да премахне незаконния продукт от складовете си. Същевременно Лу и Пан завеждат дело срещу супермаркета с аргумента, че са открили продаващи се хранителни продукти, които нарушават стандартите за безопасност на храните, показващи пълна безотговорност за здравето и безопасността на потребителите. Лу и Пан претендирали връщане на покупната цена, удесеторена под формата на наказателно обезщетение. Съдът заключил, че в действителност са закупили двадесет кутии от юебин от Лу и Пан, но и че въз основа на доказателствата, представени на съда, не може да докаже, че има дефект в хранителните продукти, които не са причинили телесна повреда, загуба на имущество или друг вид увреждане, така че не следва да се търси наказателна отговорност за увреждане. Още по-фрапантен е казусът с деца, които са пострадали поради токсични количества меланин, които се съдържали във формулата на адаптирано бебешко мляко. Меланинът, който е промишлена пластмаса, се използва за съгъстяване и увеличаване на количеството мляко и образува камъни в бъбреците при децата. Меланинът се е съдържал в заразено мляко,

което е било разпространено в огромната млечна компания Санлу. В резултат на приема на заразеното мляко са загинали шест деца, а други 300 000 са ранени за периода 2007-2008 година. Част от децата с увреждания, са оставени за отглеждане в китайски домове за сираци.

Законът за безопасност на храните генерира значителен брой административни правила и разпоредби. Един от множеството регулаторни институти е използването на основан на риска анализ, който спомага за установяване на стандарти от правителството, които да посочат максималната дневна доза за някои хранителни добавки. Анализът на риска спомага с изготвянето на оценка на заплахите, свързани с микробни патогени и химикали. Световната здравна организация отбелязва, че когато се използва за установяване на стандарти за храните и други мерки за контрол на храните, анализът на риска подпомага цялостната научна оценка, широко участие на заинтересованите страни, осигурява се прозрачност на процеса, съгласува се третирането на различните опасности и системно се вземат решения от управляващите риска.

В китайската система се използва понятието "риск" в два процеса, свързани с безопасността на храните: мониторинг на риска и оценка на риска. Мониторинг на риска е по-дългосрочно проследяване на данни за разнообразието на хранителните замърсители. Понятието мониторинг на риска не е дефинирано в закона за безопасност на храните, но се съдържа в множество административни разпоредби – например в Правилника за наблюдение на риска на Министерството на здравеопазването. Съществува Експертна комисия за оценка на риска. Регулирането на безопасността на храните, базирано на риска предоставя средство за укрепване на връзката между науката и административно управление.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проблемът за безопасността на храните в Китай е свързан с изграждането на нови регулаторни инструменти и използване на инфраструктурния и интелектуален потенциал на китайския народ с цел цялостна промяна на процесите по създаване и предоставяне на продукти на потребителите.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] John Balzano, China's Food Safety Law: Administrative Innovation and Institutional Design in Comparative Perspective
- [2] China's New Food Safety Law, An Early Report, CHINALAWBLOG (2009)
- [3] Chenglin Liu, The Obstacles of Outsourcing Imported Food Safety to China, 43 CORNELL INT'L L. J. (2010)

За контакти:

Зоран Георгиев Николов, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: zoran902@dir.bg, телефон: 0883688904

Пламена Валентинова Йорданова, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: s097048@uni-ruse.bg, телефон: 0886638623

Диляна Стойнова Пеева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: dspeeva@uni-ruse.bg, телефон: 0883410662

Научен ръководител:

Доц. д-р Иванка Желева, АИФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: izheleva@uni-ruse.bg, телефон: 0887746794

Рецензент: доц. д-р Кремена Раянова

Правни аспекти на международната регламентация в областта на безопасността на храните

автори: Зоран Николов, Пламена Йорданова, Дилияна Пеева
научен ръководител: доц. д-р И. Желева

International food safety law: The international food safety law is based mainly on the contracts between the countries, the SPS agreement and the TBT agreement. Some developing countries have started to raise the question of standards set by the private sector, such as supermarket chains, but it is important to mention that private standards can be more rigid than international standards.

Key words: TBT, SPS, international, food, safety, law, standards.

ВЪВЕДЕНИЕ

В международноправен аспект режимът за безопасността на храната зависи от нейното разнообразие във видове и форми, които се регулират от международноправни инструменти. Правната регламентация е разположена най-често в такива нормативни актове, които регулират и други сфери като например защита на правата върху интелектуалната собственост.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Относно безопасността на храните се прилагат правилата и обичаите от търговско право. Особено значим е режимът на Световната търговска организация, споразумение SPS и споразумение TBT, както и преференциалните търговски споразумения.

В тези актове се определят мерки, които се прилагат по начин, който не би представлявал средство за дискриминация в страните, където преобладават същите условия или прикрито ограничаване на международната търговия. В тях се определят гаранции, необходими за защита на хората, животните или растенията.

Споразумение SPS определя два режима – санитарен, отнасящ се до здравето като цяло и фитосанитарен, насочен към защита здравето на растенията.

Същевременно актът препоръчва да се извърши хармонизация (чл. 3) във вътрешните стандарти на държавите, която да бъде на базата на международни такива.

Предвидена е и оценка на риска в чл. 5, като са посочени временните мерки, ако оценката на риска е невъзможно своевременно да бъде извършена.

В приложенията на акта са предвидени процедурни разпоредби, свързани с контрола, проверката и одобрението на продуктите.

Създадени са уведомителни и информационни центрове, които предоставят техническа помощ на всеки потребител.

Основни права и задължения на страните по споразумението са правото да се предприемат санитарни и фитосанитарни мерки, необходими за защита на хората, животните или растенията, както и че страните членки следва да гарантират, че всяка санитарна или фитосанитарна мярка се прилага само до степената, необходима, за да се защитят хората, животните или растенията и се основава на обективната истина.

Санитарните и фитосанитарните мерки на правителствата трябва да се основават на:

- признати международни стандарти;
- науката, включително научна оценка на риска;
- принципа за временна предохранителна мярка.

Във връзка със споразумението през 1996 година в САЩ и Канада обжалват пред Органа за уреждане на спорове на Световната търговска организация редица

директиви на Европейския съюз за забрана на вноса и продажбата на месо и месни продукти, третиран с определени хормони на растежа.

Това са хормони, използвани в животновъдството: естрадиол, прогестерон, тестостерон ацетат, тренболон ацетат и зеранол (екзогени).

Европейския съюз твърди, че чрез научно доказателство е констатирано, че продуктите, съдържащи такива вещества, са вредни и опасни за здравето на хората. Резултат на този спор е създаването на споразумението ТВТ.

То съдържа определени задължителни технически правила относно производството на продукта, които определят характеристиките му или свързаните с тях процеси и производствени методи, включително приложимите административни разпоредби.

Разликата между двете споразумения - SPS и ТВТ, се състои в това, че ТВТ обхваща всички стандарти и процедури, които гарантират, че условията по производство и съхранение на продукцията са изпълнени, с изключение на тези, които попадат под обхвата на споразумението SPS. Разликата между двете споразумения може да бъде открита например в регламентацията относно плодовете. Съществува разпоредба в споразумението SPS за третиране на вносните плодове, за да се предотврати разпространение на вредители. Относно качеството, категоризирането и етиктирането на вносните плодове се прилага ТВТ.

По отношение на международната регламентация на безопасността на храните съществуват множество дискусии относно стандартите в частния сектор - дали частни стандарти могат да бъдат по-строги, отколкото международните стандарти.

Важен момент в областта на безопасността на храните в международен аспект е не само спазването на стандартите, но и регулаторното извършване на анализи на оценката на риска за здравето на хората.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Важен момент в областта на безопасността на храните в международен аспект е не само спазването на стандартите, но и регулаторното извършване на анализи на оценката на риска за здравето на хората.

ЛИТЕРАТУРА

[1] International Food Law, 2014, Dr. Hanna Schebesta.

[2] SPS agreement.

[3] TBT agreement.

За контакти:

Зоран Георгиев Николов, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: zoran902@dir.bg, телефон: 0883688904

Пламена Валентинова Йорданова, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: s097048@uni-ruse.bg, телефон: 0886638623

Дияна Стойнова Пеева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: dspeeva@uni-ruse.bg, телефон: 0883410662

Научен ръководител:

Доц. д-р Иванка Желева, АИФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: izheleva@uni-ruse.bg, телефон: 0887746794

Рецензент: Доц. д-р Кремена Раянова

Особености в безопасността на храните за мюсюлманските общности в Европейския съюз (Халал)

автори: Зоран Николов, Пламена Йорданова, Диляна Пеева
научен ръководител: доц. д-р И. Желева

***Halal:** Health aspects of consuming food and drink are an important consideration in halal dietary rules. Halal food in Islam is the good things that are pure, harmless, safe and fit for human consumption.*

***Key words:** Hala, haram, safety, food, law, consuming*

ВЪВЕДЕНИЕ

В днешно време, имайки предвид постоянно развиващия се свят, в който науката се инкорпорира с все по-бързи темпове в ежедневието, е наложително притежанието на комплекс от знания в редица области на знанието с оглед добруването на всеки отделен индивид. В този смисъл, вземайки предвид особеностите на човека като такъв, належаща става темата за безопасността на храните, които всеки един консумира в ежедневието си. В този ред на мисли е нужно изясняването на множествеността и многостепенността на проблематиката в тази област с цел подобряване и опазване здравето на обществото като цяло и на отделния индивид в частност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Здравните аспекти при консумирането на храни и напитки са тясно свързани и се явяват обуславящи по отношение на т. нар. правила за хранене „халал“. Терминът „халал“ произлиза от арабския език (на арабски: حلال) и обозначава всички позволени дейности според Исляма. Погледнат през призмата на тематиката на настоящия труд под халал следва да се разбира храна или напитки, които са позволени за употреба според ислямските закони и практика. За пълнота следва да се изяснят още двестермина: „харам“ и „макрух“. Терминът харам представлява антоним на халал и с него следва да се обозначават всички храни и напитки, които не са позволени за консумация според ислямските традиции, а макрух е понятие, използвано за обозначаване на храни, които са опасни, но са позволени.

В днешния свят на глобализация и всеобхватно проникване на културни продукти от и във всяка една нация и народ правилата, изградени от ислямските народи, надхвърлят границите на религията и се разпространяват в почти всяка една държава. Свидетелство за това са множеството организации в отделните страни, които сертифицират продукти като позволени (халал). В България това се извършва от Халал България Консултинг ООД.

- Критерий.

Позволените продукти (халал продукти) следва да не съдържат елементи от забранените за консумация продукти (харам). Развиващите се технологии в областта на производството на храни в днешно време създават затруднения да се определи кои храни са халал. В този ред на мисли при тълкуване на правилата следва да се имат предвид основите, върху които лежат те, тоест следва да се тълкуват спрямо основните принципи на халал.

Тези правила са се формирали в обществата, изповядващи Исляма и затова основните разграничения по отношение на това, кои храни и напитки са позволени и кои – не, се извличат от Корана. Принципно положение е, че т. нар. халал продукти обхващат морската храна, добитък и техните продукти (мляко, яйца и т. н.), както и плодове и зеленчуци.

Също така според тези правила са забранени определени групи от храни:

- Умрели животни, които не са били заклани от човек. Към тази група спадат и животни, които по принцип са разрешени, но са убити по жесток начин.

- Кръв, независимо от какво животно е тя.
- Прасета, глигани и производни продукти.
- Животни, пренесени в жертва.
- Опияти и алкохолни напитки.

Следва да се отбележи, че не само видът на животното е от значение за класифицирането му като халал или харам, а и начинът на отглеждане и хранене. За забранени се считат животните, хранени с нерастителни продукти, затова и хищниците се считат за такива. Също така, животни, хранени със забранени продукти или такива, инжектирани с хормони на растежа, се считат за харам. Принципно положение в правилата, предмет на настоящия труд е, че птиците са позволена храна, освен в случаите, когато те са хранени с мъртви животни. Що се отнася до морската храна, тя се счита за позволена без изключения.

Според правилата на халал, за да бъде едно месо позволено консумация, животното следва да е било убито по хуманен начин. Това отношение към животно следва да е налице преди, по време и след като то е заклано. Това отношение включва почивката, доброто хранене и отглеждане на животното, избягването на ситуации, които биха предизвикали стрес у него. Например като стресопораждаща ситуация за животното би се счело убийството на друго животно в негово присъствие. Относно самия акт на умъртвяване, то той не следва да бъде съпроводен с болки и страдания повече от нормалното, а следва да се извърши бързо и възможно най-безболезнено.

Що се отнася до начина на умъртвяване на животното, от значение е дали преди това е било зашеметено или не. Несмъртоносното зашеметяване се практикува главно в САЩ и Канада, докато същото в много европейски държави доста често води до смъртта на животното, което го прави харам. На законодателно равнище в Европейския съюз съществува Регламент 1099/2009, според който всички животни следва да бъдат зашеметявани преди да бъдат умъртвени, като религиозното умъртвяване на животни е изключено от обхвата на този Регламент. В този ред на мисли някои държави членки като Белгия, Великобритания, Франция, Холандия позволяват умъртвяването на животни без зашеметяване, докато други като Дания, Швеция, Норвегия, го забраняват.

Зашеметяването не е добре прието, тъй като съществува риск животното да умре, преди да бъде заклано. А според правилата Халал е забранено да се консумират мъртви животни (такива, които не са били заклани).

В днешно време халал вече не е само религиозни правила за хранене, а нещо повече, то вече се фокусира и върху развитието на науката и в частност биотехнологиите и генното инженерство. При прилагането на тези правила към съвременната храна, следва да се има предвид основния принцип, че храната не трябва да съдържа или да е била в контакт със забранени за консумация продукти. Например генномодифицираните организми се приемат за забранена за консумация храна, тъй като не може да се установи дали в процеса на генната модификация не е бил имплементиран ген от забранена храна.

Интересен момент е опаковането на храната. Опаковката също не следва да съдържа забранени съставки. В днешно време много от опаковките съдържат съставки, които се извличат от животни, включително от прасета.

Алкохолът е строго забранен според тези правила, независимо в какви количества се приема. Това е така заради неговото опияняващо и вредно за здравето въздействие. Тези негови свойства се обуславят от наличието, количеството и качеството на токсичните съставки, които се съдържат в него, независимо дали те са добавени там по естествен или изкуствен начин. Етанолът е основната токсична съставка, която се съдържа в алкохолните напитки, докато другите алкохоли като метанол, пропанол и изобутил спомагат за неговото въздействие. Важен е въпросът дали храните при производството, на които се използва етанол (макар и в минимални ко-

личества), следва да са забранени. Като цяло забранени са всички продукти, които съдържат думата „алкохол“ в наименованието си, производството им е свързано с употребата на етанол или се съдържа етанол в крайния продукт. Въпреки това се счита за позволена употребата на етанол за определени цели, например при производството на оцет. Също така е позволена консумацията на продукти, които съдържат по-малко от 1% алкохол, но тези продукти не следва да са алкохолни напитки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Практическото значение на визираните в настоящия труд правила е значително. Излизайки от догматиката на религията, те се явяват една възможност за всеки един, който желае да ги следва. Те са лесен и опростен начин да се повиши здравния статус на индивида.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] A. T. Kearney. 2007. Addressing the Muslim market. Chicago, USA
[2] AAFC. Global Halal food market May 2011, Agriculture and Agri-Food Canada, Ottawa
[3] Al-Fawzan, S. 2005. A summary of Islamic jurisprudence. Al-Maiman publishing house, Riyadh, Saudi Arabia.

За контакти:

Зоран Георгиев Николов, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: zoran902@dir.bg, телефон: 0883688904

Пламена Валентинова Йорданова, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: s097048@uni-ruse.bg, телефон: 0886638623

Диляна Стойнова Пеева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: dspeeva@uni-ruse.bg, телефон: 0883410662

Научен ръководител:

Доц. д-р Иванка Желева, АИФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: izheleva@uni-ruse.bg, телефон: 0887746794

Рецензент: Доц. д-р Кремена Раянова

Историческо развитие на осигурителните системи

автор: Дияна Пеева

History of insurance law: The modern system of workers' compensation is so complex and arcane it produces considerable grief to those who must deal with it on a daily basis. Yet these often cumbersome regulations are so ultimately vital to society they appear, in one form or another, in all industrialized nations.

Key words: law, compensation, regulation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Историческото развитие на осигурителните системи има наченки още в дълбока древност. Целта е да се подпомагат уязвимите и бедните граждани в обществото, като нормите, повеляващи това задължение са основно религиозни и морални, а в много по-късен етап и правни. Застраховането като институт предхожда осигуряването. Прехвърлянето на риска от настъпване на определени нежелани последици постепенно преминава от семейството, през общността до конкретен субект, който в най-късния етап на развитие на законодателството в тази област е застрахователят, респективно осигурителят.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ранните методи за прехвърляне или разпределение на риска са били практикувани от китайци още през трето хилядолетие пр. Хр. Китайските търговци, пътуващи по коварните речни бързеи, разпределяли стоката си между няколко кораба в предварително подобрени съдове, за да не се повредят продуктите вследствие на преобръщане всеки отделен кораб.

Застраховането се проявява във Вавилон около 2000 години преди новата ера, в договор за заем в размер на търговския капитал за пътуващи търговци. Договорът съдържа клауза, че рискът от загуба в резултат на грабеж в транзит се поемат от страната, която предоставя кредита. Като се има предвид поемането на този риск, заемодателят изчислява лихвата по кредита при изключително висока стойност.

Гърците и римляните въвеждат специфичен институт около 600 г., свързан с подпомагане на членовете на общността, като организират гилдии или т.нар. доброволателни общества (като колегии и военни общества), които дават на членовете определени обезщетения, като например средства за погребални обреди или финансов принос към разходите за погребение (funeraticium) или пътни разходи за членовете на армията. В замяна на това обезщетение, членовете на обществото правят редовни вноски към него.

През това време, иранските монарси (Achaemenian) са първите, които формализират процеса по осигуряването чрез регистрация на дарове в съда. В съответствие с традицията, по време на Nouguz - началото на иранската Нова година - ръководителите на различните етнически групи правили подаръци на монарха. Целта на тези подаръци е да се гарантира, че всеки път, когато дарителят е в беда или има нужда от финанси, след справка в регистъра на съда може да се констатира какъв дар е внесен от него и да му се предостави помощ в същия размер, а дори - ако сумата превишава 10000 Derrik – може да се удвои в замяна.

Всички тези случаи са поставили основата на принципа на взаимна помощ в случай на загуба, но действителната концепция за солидарността излиза на преден план в гилдии, асоциации и общества, които са съществували в Европа и Англия през Средновековието.

Тези асоциации предоставяли на членове (или лицата на тяхна издръжка) помощ в случай на загуби, причинени от рискове като пожар, коработрушение, кражба, болест или смърт. Първоначално, размерът на помощта се определя от реалните

нужди на члена, който страда от загубата, в крайна сметка, обаче, той се подпомага до степента на неговата действителна загуба. В много от тези гилдии отделни членове, а не само на самата гилдия, са били задължени да подпомагат онези, които са понесли загуби.

Индивидуалните застрахователни договори възникват в Генуа през 14-ти век.

На 3 декември 1591 година в Хамбург собственици на няколко къщи сключват така наречените "хамбургски договори относно пожарите", които се считат за едни от първите примери на истински договори за взаимно подпомагане.

На Филипинските острови местното население в началото е разчитало предимно на лов и събиране на плодове за тяхното препитание, като не са имали нужда от осигуряване, тъй като те са по-загрижени за това как те ще оцелеят. По този начин, всяка загуба на член от семейството или племе се поемат само от лицето, семейство или племе, към което починалият принадлежи. Когато испанците колонизират островите през XVI век се въвежда концепцията за осигуряването.

Прилагат се разпоредбите, регламентирани в глави II, IV и XII на книга IV от Испанския граждански кодекс от 1889 година.

Тъй като производството просперира, държавата създава независима служба за администриране на всички въпроси, отнасящи се до осигуряването на гражданите в страната. На 3 януари 1949 г. заедно с официалното откриване на Централната банка на Филипините се създава и Осигурителната служба към комисаря по силата на републикански закон № 275.

Към края на седемнадесети век нараства значението на Лондон като център за търговия, с което възниква и морската застраховка. В края на 1680-те, г-н Едуард Лойд открива къща-кафе, която става популярно място на собствениците на кораби, търговци, както и капитаните на кораби, които осъществяват срещи помежду си и дават допълнителни гаранции за преноса и съхранението на стоката.

Бенджамин Франклин спомага за популяризиране практиката на застраховане в Северна Америка - особено срещу пожар. През 1752 г. той оформя във Филаделфия контрабутивен договор за осигуряване на жилища срещу пожар. Компанията на Франклин е първата, която прави вноски във фонд с цел предотвратяване на пожари. Не само, че неговата компания предупреждава за определени опасности от пожар, но и той отказва да застрахова някои сгради, в които рискът от пожар е твърде голям, защото са постройките са изградени от дърво.

Застрахователните компании започват активна дейност през 1835 г., когато възниква голям пожар в Ню Йорк. Загубите са неочаквано високи и никой не е бил подготвен за такава ситуация. В резултат на това през 1837 г. в щата Масачузетс се приема закон, който изисква застрахователните дружества да поддържат резерви от средства, които да се използват при настъпването на определени рискове. Първата американска компания, която въвежда пенсията като заместител на дохода е презвитерианската асоциация, която е спонсорирана от църквата - Презвитерианския Синод във Филаделфия. Целта е работниците да получават обезщетение след навършване на определена възраст, след която вече не могат да работят и да осигуряват доходи за себе си и семейството си.

През античността е било регламентирано обезщетение за телесна повреда. В древния шумерски град Нипур, разположен в плодородния полумесец между реките Тигър и Ефрат, са записани на каменни колони законите на царя Ур-Наму, които датират от приблизително 2050 пр. Хр. Законите на Ур предвиждат парично обезщетение за специфично нараняване на части от тялото на работниците, включително и фрактури. Кодексът на Хамурапи от 1750 г. пр. Хр. пресъздава подобен набор от обезщетения за определени категории наранявания и техните последващи трайни увреждания. Старогръцкото, римското, арабското и китайското законодателство изграждат компенсационни схеми с точни плащания за загуба на част от тялото. Така например според древната арабска държава загуба на палеца е на стойност поло-

вината от стойността на три пръста. Всички схеми за обезщетение се състоят от "графици", като за всяко нараняване е определен размера на обезщетението. Графиците за компенсиране от Древността се заменят през Средновековието с благоволенieto на феодала, който определя какво се полага на пострадалия.

Английското обичайно право в късното Средновековие и Възраждането създава правна рамка, която съществува до началото на индустриалната революция в Европа и Америка. Обичаят изгражда три съществени принципа, които определят какви наранявания са компенсируеми и по своята същност са особено рестриктивни.

Първи принцип - Съпричиняване

Ако работника е бил по някакъв начин виновен за възникване на контузията си, то работодателят не го компенсира. Независимо от това на колко опасна машина осъществява трудовата си функция, всеки работник, който се подхлъзва и вследствие на това загубва ръка или крак, няма право на обезщетение.

Втори принцип - Правилото на колегата

Работодателите не се подвеждат под отговорност, ако нараняванията на работника са следствие на действие или небрежност от страна на друг работник. Изключение от принципа е съдебен прецедент, създаден във Великобритания през 1837г. в случая на Приестли срещу Фаулър и се отнася за дело, при което е контузирано от касалин малко момче. На 30 май 1837 г. Чарлз Приестли, слуга на касалина Томас Фаулър, получава заповед да превози с каруца овнешко месо до местния пазар. Понеже товарът е изключително тежък, оста на каруцата се счупва и пада върху Приестли заедно с голямо количество месо. В резултат на това се получават множество фрактури, спукана бедрена кост, изкълчено рамо и др. След деветнадесетседмично лечение под наблюдението на двама хирурзи бащата на Чарлз Приестли – Браун Приестли заплаща сумата за лечението и понеже синът му е непълнолетен, той завежда иск за обезщетение за причинените вреди, за поемане на разходите за лечението, както и за болките и страданията на пострадалия. В петитума на иска е посочено, че товарът е бил прекомерен и че превозното средство има скрит дефект. Вещи лица потвърждават наличието на проблем с предната ос на каруцата. След по-малко от половин часова обсъждане съдебното жури присъжда значително обезщетение на Чарлз Приестли, поради обстоятелството, че неговият господар не е предвидил възможността за увреждане и не е създал подходящи безопасни условия на труд. Това е първият случай на обезщетяване на работник, който променя концепцията за задълженията на работодателите.

Трети Принцип - Поемане на риск

Приема се, че служителите знаят за опасностите на всяка конкретна работа, когато подписват договорите си. Ето защо, като се съгласят да работят те поемат всеки присъщ риск за определената работа. Работодателите са задължени да предоставят такива мерки за безопасност, които считат за целесъобразно в индустрията като цяло, но през деветнадесети век тези мерки не са особено мащабни и ефективни. Този принцип става известен като "правото на работника да умре" или "договори смърт."

Бурното развитие на индустрията и увеличаване броя на увреждане на работниците или служителите води до промяна на концепцията за обезщетенията в Пруссия. Канцлерът Ото фон Бисмарк с цел да запази властта си създава система за социално осигуряване. През 1871г. предоставя ограничена социална защита на работниците в някои фабрики, мини, железници. През 1884г. се регламентира работническата злополука и се създава първата модерна система за обезщетение на работниците.

Пруската система служи като основен модел за социално-осигурителните програми на различни страни, включително Съединените щати.

Популистките настроения за организирани работнически движения започват да се увеличават през първото десетилетие на XX век. Социалната промяна е прокламирана от литературно движение "Мак-ракерс", състояща се от група от автори, които пишат за тежкото положение на обикновения човек в съвременното индустриално общество. Следствие на недоволството на работниците се създава закон за обезщетение на работните, който е приет и влиза в сила най-напред в щата Уисконсин през 1911г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Правната регламентация на обезщетенията и изграждането на осигурителни системи в отделните държави е продължителен процес, който се влияе от специфичните особености на отделните нации.

Макар и да съществуват различия идеята за хуманизма и взаимността е в основата на изграждането на механизми за компенсация при проява на определени социални рискове.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Schöff S, Whelan S. Constructing Franz Kafka.
- [2] Olson W. The Excuse Factory. New York: Free Press; 1997.
- [3] Средкова К, Осигурително право, 2012.

За контакти:

Диляна Стойнова Пеева, ЮФ, РУ „Ангел Кънчев“, e-mail: dspeeva@uni-ruse.bg, телефон: 0883410662

Рецензент: ас. д-р М. Радева.

Майчинство – понятие, елементи, ред за установяване

автор: Виктор Стоянов

Maternity – concept, elements, order for ascertainment: Maternity is one of assured social risks in Bulgarian insurance law. In theory have opinion that its name is wrong, because insurance rights have not only women. Similar rights have men, fathers for example, and sometimes grandparents. So that it has to be named parenthood.

Key words: *Maternity, assured social risk, Bulgarian insurance law, insurance rights, parenthood.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Майчинството е един от осигурените социални рискове познати на българското осигурително право. Това е единственият желан и насърчаван риск, тъй като настъпването му е свързано с раждането и развитието на нов човек. Само условно последиците му могат да се определят като неблагоприятни – само в имуществено отношение. Според проф. Мингов наименованието на този риск е неправилно, тъй като осигурителни права имат не само жените – майки или осиновителки, а и други лица, като бащите например. Причината, поради която все още законотворецът в Република България използва това наименование е може би фактът, че в миналото само майките или осиновителките са имали права при настъпването му.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Правна уредба на майчинството

Правната уредба на майчинството се намира в множество, различни по правна сила, нормативни актове. На първо място майчинството е уредено в Конституцията на Р България (КРБ). В общата разпоредба на чл. 51, ал.1 КРБ се въвежда правото на гражданите на обществено осигуряване. Съгласно чл. 14 КРБ майчинството е под закрилата на държавата и обществото. Според чл. 47, ал. 2 КРБ жената майка се ползва от особена закрила на държавата, която ѝ осигурява платен отпуск преди и след раждане, с което твърдението на проф. Мръчков, че майчинството е насърчаван социален риск се подплатява с нормативна уредба в основния закон в страната.

На второ място в подреждането на актовете, уреждащи майчинството са източниците с международноправен произход. Такива са Конвенция № 3 за закрила на майчинството от 1919 г. на Международната организация на труда (МОТ), Конвенция № 183 относно закрилата на майчинството от 2001 г. на МОТ. Тези две конвенции са част от българското право по силата на чл. 5, ал. 4 КРБ. Към тези актове трябва да се добавят още чл. 25, ал. 2 от Всеобщата декларация за правата на човека, според който майките и децата се ползват с особени грижи и подпомагане, както и чл. 10, ал. 2 от Международния пакт за икономически, социални и културни права, съгласно който особена защита трябва да се оказва на майките през разумен период от време преди и след раждане. По време на този период на работещите майки трябва да се дава платен отпуск или отпуск със съответна компенсация от общественото осигуряване.

В Европа уредбата на майчинството се намира в чл. 8 от Европейската социална харта, приета от Съвета на Европа, според който в случай на майчинство жените имат право на социална закрила. Правната уредба на майчинството, действаща само на територията на Европейския Съюз (ЕС), се съдържа в чл. 34, ал. 2 на Хартата за основните права на ЕС. Според тази разпоредба Съюзът признава и зачита правото на достъп до обезщетенията за социална сигурност и до социалните служби, които осигуряват закрила в случаи като майчинство. Заедно с Хартата за основните права на ЕС се прилагат също Директива на Съвета 79/7/ЕИО за постепенното прилагане на принципа за равенство в третирането на жените и мъжете в областта на

общественото осигуряване и Директива на Европейския парламент и на Съвета 2010/41/ЕС за прилагане на принципа за равно третиране на мъжете и жените, които извършват дейности в качеството на самостоятелно заети лица в земеделието, и относно закрилата на самостоятелно заетите жени по време на бременност и майчинство.

На трето място в тази подредба се намира Кодексът за социално осигуряване (КСО). В точка 1 на неговият чл. 1 е прогласен рискът майчинство. Правата на осигурените за майчинство лица са уредени в чл. 11, ал. 1, т.1, б.,в”, „г”, „д” и „е” КСО. Обезщетенията за майчинство са уредени в разпоредбите на чл. 48-54 КСО.

На четвърто място в йерархията на актовете, в които се съдържа правната уредба на майчинството са подзаконовите актове. Рискът майчинство е уреден в чл. 26-34 от Наредбата за медицинската експертиза (НМЕ), в която е уреден реда за установяване настъпването на този риск. Уредба на майчинството се съдържа и в Наредба за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване. Прилагат се и други подзаконовни нормативни актове на осигурителното право.

Поради връзката на осигурителното право с трудовото право, рискът майчинство е уреден още в Кодекса на труда в частите за отпуските и за закрилата на жените, за които се е реализирал този риск. Той е уреден и в законодателството за социално подпомагане – в Закона за социално подпомагане и Закона за семейни помощи за деца.

2. Осигурени лица

Осигурените лица за риска майчинство могат да бъдат разделени в две групи: задължително осигурени и доброволно осигурени.

Към първата група се включват всички лица посочени в чл. 4, ал. 1 КСО, тъй като те са осигурени за всички рискове посочени в чл. 1, т. 1 КСО. Задължително осигурени са и морските лица по чл. 4а, ал. 1 КСО, защото те се осигуряват за всички рискове без безработица.

Към втората група отнасяме лицата, които не се осигуряват задължително за всички рискове, а именно посочените в чл. 4, ал. 4 КСО. Те могат по свое желание да се осигуряват и за майчинство. Такива са лицата: регистрирани като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност, съгласно параграф 1, т. 28 и 29 от Допълнителните разпоредби на Закона за данъците върху доходите на физическите лица; упражняващите трудова дейност като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и физическите лица - членове на непersonифицирани дружества; и регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители. Само на тях КСО дава възможност да се осигуряват и за този риск.

3. Елементи на риска майчинство

Рискът майчинство е сложно явление, което се състои от последователно развиващи се, различни по характер самостоятелни елементи – бременност, раждане и отглеждане на малко дете. Те условно се разделят на две групи – елементи с биологичен характер (бременност и раждане) и такива със социален характер (отглеждане на малко дете).

3.1. Елементи с биологичен характер

Бременността е периодът от време от зачеването до раждането, през който жената износва плода. През бременността тя поначало е работоспособна. Според медицинската наука жената губи своята работоспособност за последните 45 дни от този период. В този смисъл в българското законодателство се прилага Конвенция №3 на МОТ, според която отпускът преди раждането трябва да бъде не по-малко от 6 седмици (42 дни), като нашият законодател е установил период от 45 дни за този отпуск в чл. 26, ал. 1, т. 1 НМЕ. Възможно е периодът на неработоспособност при бременната жена да продължи по-дълго от предвиденото в закона при т. н. патологична бременност. В този случай законодателят е приравнил това състояние на общо за-

боляване, което се установява от лекаря, наблюдаващ бременността. То всъщност, както казва и проф. Средкова, си е общо заболяване, доколкото поначало бременността не е болестно, а нормално физиологично състояние и само в някои случаи води до отклонения. На общо заболяване е приравнен и абортът.

Следващият елемент на този осигурен социален риск е раждането. Той винаги предполага нормално развита се бременност. Според проф. Средкова, този елемент може да бъде разделен на две периода – на неработоспособност и на работоспособност. Отново с помощта на медицинската наука е установено, че жената губи своята работоспособност за определен период от време след раждането. От чл. 50, ал.3 КСО и чл. 26, ал.1, т.2 НМЕ можем да направим извод, че този период е 42 дни след раждането. Според нашето законодателство тези 6 седмици са необходими на жената, за да възстанови своята работоспособност. Право на обезщетение през този период имат всички осигурени за този социален риск родили жени. Периодът на работоспособност започва да тече след края на 42-рия ден след раждането и продължава още 323 дни, тъй като съгласно чл. 50, ал. 1 КСО отпусъкът за майчинство е за срок от 410 и включва 45 дни преди и 42 дни след раждането, в които се предполага, че жената е неработоспособна. Ако жената не е възстановила своята работоспособност след изтичането на 42 дни този срок се удължава за сметка на остатъка от 410-те дни отпусък по майчинство, съгласно чл. 50, ал.3, изр.2 КСО. Това състояние се установява от личния лекар на жената или на новороденото дете съгласно чл. 26, ал. 1, т. 3, б. „а“.

3.2. Елемент със социален характер

Последният елемент от този риск е отглеждането на малко дете. През време на осъществяването му лицата са работоспособни и поначало могат да осъществяват трудова дейност, но както казва проф. Средкова по-целесъобразно е майката да осъществява грижите за детето си лично. Периодът за тези грижи уреден в законодателството ни е от 323 дни. Той започва след изтичането на периода на неработоспособност след раждането. Този срок може да е с различна продължителност – когато е за първо, второ или трето дете, той е с продължителност от 323 дни, а за всяко следващо дете е 6 месеца по аргументи от чл. 53, ал. 1 КСО и чл. 164, ал. 1 КТ. Според проф. Мръчков тази разпоредба е дискриминационна, тъй като на майките с повече от 3 деца не се позволява първо да се грижат сами за тях до навършване на 2-годишната им възраст и второ да се ползват от осигурителните права, които са имали при отглеждането на първите си 3 деца.

Според проф. Мръчков майчинството има още един етап, който обхваща периода до навършване на 8-годишна възраст на детето. През това време всеки от родителите има право да неплатен отпусък до 6 месеца, ако отговаря на условията по чл. 167а КТ.

4. Установяване на риска майчинство

Установяването на риска майчинство става по различен ред в зависимост от това кой елемент трябва да се удостовери.

Относно елемента бременност, лекуващия лекар, който осъществява наблюдението на бременността трябва да издаде болничен лист, с който да удостовери настъпилата временна неработоспособност и да определи нейния начален момент, установявайки предполагаемата дата на раждането (т. н. термин). В този болничен лист задължително се вписва датата на термина, 45 дни преди той да настъпи. Този болничен лист се издава еднолично от лекуващият лекар за целия период на бременността по силата на чл. 26, ал.1, т.1 НМЕ, който е специална разпоредба по отношение на чл. 13, ал.1 НМЕ. При патологична бременност, когато временната неработоспособност настъпва по-рано от определените в закон 45 дни преди раждането, съгласно чл. 26, ал.4 НМЕ болничният лист се издава по общия ред. В случай, че раждането стане след изтичането на 45-те дни отпусъкът поради бременност се продължава с нов болничен лист до деня на раждането, но не за повече от 93 дни, съг-

ласно чл. 27, ал. 1 НМЕ. Алинея 2 на същия член урежда случаите, при които раждането се случи преди изтичането на 45-те дни отпуск поради бременност. В този случай остатъкът от 45-дневния отпуск се прибавя към „третия болничен лист“, както се изразява закона, имайки предвид болничния лист, издаден по реда на чл. 26, ал.1, т. 3 НМЕ.

Елементът раждане се установява от лекаря, който е водил раждането, а ако то е станало без медицинско наблюдение – от личния лекар на жената (чл. 26, ал. 1, т. 2 НМЕ). Този ред се прилага и в случаите, когато детето е родено мъртво. Издаването на болничен лист за 42 дни след раждането е задължение за лекаря, водил раждането или личния лекар, поради настъпилата временна неработоспособност на жената.

На осиновителите на дете също се издава болничен лист за временна неработоспособност, с който се установява факта на осиновяването. Той е за период равен на разликата от възрастта на детето в деня на предаването му на осиновителите до изтичане на срока по чл. 26, ал. 1, т. 2 и 3 НМЕ. Този болничен лист се издава от ръководителя на лечебното заведение, където е отглеждано детето до датата на осиновяването, или от личния лекар на осиновителя.

5. Обезщетения

Обезщетение от държавното обществено осигуряване за времето на осъществяване на третия елемент на майчинството могат да получат осигурените лица по реда на чл. 46, ал. 1, 2 и 3 от Наредбата за работното време, почивките и отпуските. Установяването му става с акта за раждане на детето и декларация на осигурения родител или осиноvitел, че тя не е лишена от родителски права или нейните родителски права не са ограничени по установен ред, че детето не е дадено за осиновяване или не е настанено в детско заведение, включително детска ясла. Размерът на обезщетението, което се получава от държавното обществено осигуряване за бременност и раждане е 90 % от средно дневното брутно трудово възнаграждение или среднодневния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски. Размерът на това обезщетение не се променя и при осъществяването на третия елемент на майчинството.

Съгласно чл. 11, ал. 1, т.1, б., в, г, д, е” КСО всяко осигурено за риска майчинство лице има право на парични обезщетения. На тези обезщетения имат право всички родители и осиноvitели включени в кръга на осигурените лица. На спезиално обезщетение има право осигуреният за майчинство баща по силата на чл. 50, ал.6 КСО за срок до 15 календарни дни. Паричното обезщетение за бащите за времето на този отпуск също е в размер на 90% от средно дневното брутно трудово възнаграждение или средно дневния осигурителен доход, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски. Този отпуск му се дава с цел да участва в грижите за новороденото дете в първите дни от неговия живот. Както и да подпомага майката в началото на периода след раждането, в който тя е неработоспособна и се нуждае от помощ в грижите за детето, за да се възстанови по-бързо нейния организъм.

Според проф. Средкова по силата на чл. 80, ал. 2 КСО децата имат право на наследствена пенсия от починалия родител.

За някои осигурени лица – жени възниква и още едно право по дългосрочното обществено осигуряване. Съгласно чл. 7, ал.2, т.2 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж жени, навършили възрастта по чл. 68, ал.3 КСО, родили и отгледали 5 и повече деца до навършване на 18-годишната им възраст имат право на персонална пенсия.

6. Отглеждането на детето от лица, различни от майката

Както вече беше споменат във въведението този осигурен социален риск неправилно все още е наричан майчинство, тъй като не само майките, респективно осиноvitелките се ползват с права по краткосрочното държавното обществено осигуряване, а има и други лица със самостоятелни права. Освен тях права могат да възникнат и за други лица, различни от майката и бащата или осиноvitелите. Те са

вторични и възникват за най-близките на детето роднини, различни от горепосочените, като баба и дядо. Тези лица имат права само по отношение на елемента отглеждане на малко дете, тъй като те не могат да осъществят другите два елемента. Тези лица могат да ползват вместо родителите на детето осигурителните им права свързани с майчинството като обезщетения и отпуски. Правото на подобно прехвърляне на право е уредено в чл. 167 от Кодекс на труда. Съгласно ал.1 на този член в случай, че майката почине или се разболеє бащата получава правото на отпуск за отглеждане на дете до 2-годишна възраст. В случай, че той не желае да се ползва от това право, отпуска може да се ползва от баба или дядо на детето, при условие че бащата даде съгласието си. Според втората алинея, ако двамата родители на ненавършилото 2-годишна възраст дете починат, отпускът за отглеждане на малко дете се ползва от настойника на детето или с негово съгласие от един от родителите на майката или бащата. Такава възможност възниква и за приемните родители.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки обширната правна уредба на риска майчинство и държавната политика по отношение на насърчаването на раждаемостта в краткосрочното обществено осигуряване съществуват някои проблематични норми, които пречат на осъществяването на трудова дейност от жените и нежеланието, понякога, на работодателите да назначават жени в детеродна възраст. Този проблем може да бъде решен само чрез законодателни промени в посока на намаляване на отпуска за майчинство по модел на държави с по-развита осигурителна система. Тази промяна не е свързана само с промени в правната уредба, но и в икономическата обстановка в страната, но *de lege ferenda* надеждата за по-модерна осигурителна система по отношение на майчинството у нас остава жива.

ЛИТЕРАТУРА

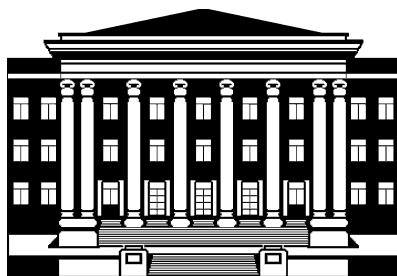
- [1] Средкова, Кр., Осигурително право, четвърто преработено и допълнено издание. Сиби. София, 2012.
- [2] Мръчков, В., Осигурително право, пето издание. Сиби. София, 2010.
- [3] Койчева, Р., Социално осигуряване на майчинството. Авалон. София, 2012.

За контакти:

Виктор Росенов Стоянов, Юридически факултет, специалност Право, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 0898895029, e-mail: victorv5@abv.bg

Докладът е рецензиран.

**РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“АНГЕЛ КЪНЧЕВ”**

**СТУДЕНТСКА НАУЧНА
СЕСИЯ
СНС'15**

П О К А Н А

**Русе, ул. "Студентска" 8
Русенски университет
"Ангел Кънчев"**

Факултет „Юридически“

**СБОРНИК ДОКЛАДИ
на
СТУДЕНТСКА НАУЧНА СЕСИЯ – СНС’14**

Под общата редакция на:
проф. д-р Лъчезар Дачев

Отговорен редактор:
проф. д-р Ангел Смрикаров

Народност българска
Първо издание

Формат: А5
Коли: 9,75
Тираж: 20 бр.

ISSN 1311-3321

ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР
на Русенския университет “Ангел Кънчев”